

УДК 811

У віснику публікуються статті, у яких розглядаються актуальні питання функціонування і розвитку мови різних типів дискурсу у сучасному суспільстві, досліджено комунікативно-прагматичні особливості лексики і граматики, мовні засоби реалізації основних принципів мовленнєвого спілкування, висвітлено проблемні питання перекладознавства та літературознавства.

Для викладачів, наукових співробітників, аспірантів і студентів.

В вестнике публикуются статьи посвященные актуальным вопросам функционирования и развития разных типов дискурса в современном обществе, в которых исследуются коммуникативно-прагматические особенности лексики и грамматики, языковые средства реализации основных принципов языкового общения, освещаются вопросы переводоведения и литературоведения.

Для преподавателей, научных сотрудников, аспирантов и студентов.

Present edition contains a number of articles, which span topical problem of philology and language analysis within communicative-pragmatic paradigm, namely communicative and organizing functions of lexis and grammar, selection of language units relevance to major principles of communication.

For scientists, professors, aspirants and students.

<b>ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР</b>	О.І. Чередниченко, д-р філол. наук., проф.
<b>РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ</b>	А.Д. Белова, д-р філол. наук., проф. (заст. голов. ред.); В.Б. Бурбело, д-р філол. наук. проф. (заст. голов. ред.); Л.В. Клименко, канд. філол. наук (відп. секр.); Н.Ю. Жлуктенко, канд. філол. наук, проф.; В.І. Карабан, д-р філол. наук., проф.; Н.М. Корбозерова, д-р філол. наук., проф.; Л.І. Сахарчук, д-р філол. наук, проф.; О.М. Старикова, д-р філол. наук, проф., І.В. Смушинська, д-р філол. наук, проф.
<b>Адреса редколегії</b>	01033, Київ, 6-р Т. Шевченка, 14; ☎ (38044) 221 02 02
<b>Затверджено</b>	Вченою радою Інституту філології 10 квітня 2012 року (протокол № 3)
<b>Атестовано</b>	Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 1-05/6 від 06.10.10
<b>Зареєстровано</b>	Міністерством юстиції України. Свідоцтво про Державну реєстрацію КВ № 16695-5267Р від 09.04.10
<b>Засновник та видавець</b>	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
<b>Адреса видавця</b>	01601, Київ-601, 6-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 3172, 239 3222; факс 239 3128

---

## ЗМІСТ

---

### ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

<b>Чередниченко О.</b> Шевченко у франкомовному світі .....	5
--	---

### ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

<b>Марченко Н.</b> Відображення в фольклорній та літературній казці етично-естетичних принципів буття європейських народів .....	11
<b>Афанасьєва О.</b> Поняття комунікативної поведінки у сучасній міждисциплінарній перспективі .....	16
<b>Каратаєва М.</b> Засоби реалізації стратегії спокушання у віртуальній комунікації компанії Louis Vuitton (на матеріалі англомовної версії он-лайнного журналу Histoires) .....	20
<b>Каптюрова В.</b> Засоби параграфеміки у передачі емоційного стану мовців соціальних мереж та мікроблогів .....	23
<b>Бабире О.</b> Мовностилістичні засоби реалізації іронії у комунікації на екотематику (на матеріалі соціальних медіа) .....	26

### РОМАНСЬКІ МОВИ

<b>Пономаренко О.</b> Дипломатія, трипломатія, твіпломатія: новітній канон дипломатичного дискурсу .....	30
<b>Ситдикова І.</b> Писемна комунікація у сучасному медіа дискурсі .....	33
<b>Андрійченко Ю.</b> Гендерні особливості групи іменників heterosex і ortosex в сучасній іспанській мові .....	36
<b>Бистров Я.</b> Дейктичні параметри біографічного наративу англомовної художньої прози: лінгвокогнітивний аспект .....	39
<b>Калініна-Шамрай В., Соболева О.</b> Символічна активність та семантика французького коміксу .....	41
<b>Чистяк Д.</b> Методика аналізу давньогрецької міфічної ізопоії у франкомовному художньому тексті .....	44
<b>Літяга В.</b> Поняття "концепт" у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень .....	48

---

## СОДЕРЖАНИЕ

---

### ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЕ

<b>Чередниченко А.</b> Шевченко во франкоязычном мире .....	5
--	---

### ГЕРМАНСКИЕ ЯЗЫКИ

<b>Марченко Н.</b> Отображение в фольклорной и литературной сказке этично-эстетичных принципов бытия европейских народов .....	11
<b>Афанасьева О.</b> Понятие коммуникативного поведения в современной междисциплинарной перспективе .....	16
<b>Каратаева М.</b> Средства реализации стратегии соблазна в виртуальной коммуникации компании Louis Vuitton (на материале англоязычной версии он-лайн журнала Histoires) .....	20
<b>Каптюрова В.</b> Средства параграфемии при передаче эмоционального состояния собеседника в социальных сетях и микроблогах .....	23
<b>Бабире О.</b> лингвостилистические средства реализации иронии в коммуникации на экотематику (на материале социальных медиа) .....	26

### РОМАНСКИЕ ЯЗЫКИ

<b>Пономаренко О.</b> Дипломатия, трипломатия, твипломатия: новый канон дипломатического дискурса .....	30
<b>Ситдикова И.</b> Письменная коммуникация в современном медиа дискурсе .....	33
<b>Андрейченко Ю.</b> Гендерные особенности группы существительных heterosex i ortosex в современном испанском языке .....	36
<b>Быстров Я.</b> Дейктические параметры биографического нарратива англоязычной биографической прозы: лингвокогнитивный аспект .....	39
<b>Калинина-Шамрай В., Соболева Е.</b> Символическая активность и семантика французского комикса .....	41
<b>Чистяк Д.</b> Методика анализа древнегреческой мифической изотопии во франкоязычном художественном тексте .....	44
<b>Литяга В.</b> Понятие " концепт" в парадигме современных лингвистических исследований .....	48

---

## CONTENTS

---

### TRANSLATION STUDIES

<b>Cherednychenko O.</b> Shevchenko in the French-speaking world .....	5
---	---

### GERMANIC LANGUAGES

<b>Marchenko N.</b> Ethnic-esthetic principles of European nations in folk fairy-tales and literature fairy-tales .....	11
<b>Afanasyeva O.M.</b> The notion of communicative behavior in modern interdisciplinary perspective.....	16
<b>Karatayeva M.</b> Strategy of seduction in Louis Vuitton's virtual communication (based on the English language version of on-line magazine Histoires).....	20
<b>Kaptyurova V.</b> Means of paragraphemics in conveying interlocutors' emotional state in social networks and microblogs.....	23
<b>Babire O.</b> Linguostylistic means of irony in realization ecological texts (on the basis of social media) .....	26

### ROMANCE LANGUAGES

<b>Ponomarenko O.</b> Diplomacy, triplomacy, twiplomacy: a new canon of the diplomatic discourse.....	30
<b>Sytdykova I.</b> Writing communication in the modern media discourse.....	33
<b>Andriychenko Y.</b> Gender features groups noun heterosex and ortosex in modern spanish .....	36
<b>Bystrov Y.</b> Deictic parameters of the biographical narrative in English fiction: a cognitive perspective.....	39
<b>Kalinina-Shamray V., Soboleva O.</b> Symbolical activity and semantics of French comics .....	41
<b>Chystiak D.</b> Greek mythic isotopy of images in French fiction: methodology of analysis .....	44
<b>Litiaga V.</b> Term "concept" in the modern linguistic paradigm.....	48

## ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25 = 133.1ШЕВЧЕНКО

О. Чередниченко, проф.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### ШЕВЧЕНКО У ФРАНКОМОВНОМУ СВІТІ

*"З болю народжується пісня"*  
Луї Арагон

*У статті досліджено історію засвоєння творчості Шевченка у франкомовному світі. Множинність перекладів свідчить про глибоку рецепцію ідей митця і нееміруцистський його образ, близьких людям в усьому світі.*

*Ключові слова: літературна творчість Тараса Шевченка, франкомовний переклад, шевченкознавство.*

1971 року в Алжирі – столиці колишньої французької колонії, вчорашній студент Київського університету надбав у тамтешній книгарні невелику книжку блакитного кольору з автопортретом молодого Шевченка на обкладинці. То була радісна і несподівана зустріч з Шевченком у далекій північноафриканській країні. Книжку було видано 1964 року у Парижі під егідою ЮНЕСКО до 150-річчя поета [1]. Вона містила вибрані найвідоміші поезії Кобзаря, зокрема поеми "Гайдамаки", "Сон", "Кавказ", "Катерина", вірші "Думи мої, думи мої...", "Заповіт" тощо у перекладі французького поета Ежена Гійвіка (Eugène Guillevic, 1907–1997 рр.). Передмову про життя і творчість Шевченка написали Максим Рильський і Олександр Дейч. Книжка надзвичайно зацікавила мене, бо з неї почалося знайомство з франкомовним Шевченком. Пізніше 1979 року я опублікував статтю, у якій було проаналізовано майстерність Ежена Гійвіка на прикладі його перекладу поеми "Кавказ" [2]. Статтю вміщено у першому випуску міжвідомчого наукового збірника "Теорія і практика перекладу", який тоді було засновано при Київському університеті імені Тараса Шевченка. Розділи про сприйняття Шевченка французькою мовою увійшли до підручника "Теорія і практика перекладу. Французька мова", який видавався у 1991 і 1995 рр. у співавторстві з Я.Г. Ковалем [3].

Якщо заглибитися в історію засвоєння творчості Шевченка у франкомовному світі, то треба зазначити, що вона розпочалася набагато раніше, ще у другій половині XIX ст. Перші згадки про Шевченка з'являються у Франції у 60-і–70-і роки позаминулого століття вже після його смерті. 1868 року у часописі "Des nationalités. Revue ethnographique", який вийшов друком за редакцією французького етнографа А. Вер'є (A. Verrier), Шевченко згадується у першому томі на с. 314. Того ж року французький дипломат барон Адольф д'Авріль (baron Adolphe d'Avril, 1822–1904 рр.), один із засновників "Alliance française", видав брошуру "Les populations de l'Europe orientale" ("Населення східної Європи"), у якій подано відомості про маловідомих в Європі русинів. Барон відвідав Україну – "поетичну і легендарну країну слов'янського світу" і описав свою подорож у книжці "Voyage Sentimental dans les pays Slaves par Cyrille" ("Сентиментальна подорож по слов'янських країнах"). Книжка містить переклад уривків з поезій Шевченка "Тарасова ніч" і "Гамалія" [4, 311].

14 травня 1870 року офіційна газета "Le Nord" ("Північ") у статті без автора "Les Ruthènes en Galicie" ("Русини в Галичині") тепло згадала про поезію і народні пісні визначного поета України Т. Шевченка, який не так давно закінчив свій життєвий шлях.

У 1876 р. французький літературо- та мистецтвознавець і перекладач Еміль Александр Дюран (Emil-Alexandre Durand, 1848–1903 рр.) опублікував у "Revue des deux mondes" ("Журналі двох світів") ґрунтовну

статтю про життя і творчість Шевченка під назвою "Le poète national de la Petite-Russie. Taras Grigoriévitch Chevtchenko" ("Національний поет Малоросії. Тарас Григорович Шевченко") [5]. Статтю, яка надає повну біографію поета, французькі слависти і українознавці вважають першим фундаментальним дослідженням його творчості у Франції. Е.-А. Дюран володів українською мовою, що дозволило йому подати у статті переклади уривків деяких Шевченкових творів ("Гамалія", "Гайдамаки", "Марія", "Садок вишневий коло хати..."). Автор статті назвав Шевченка "не лише народним, але і національним поетом" [5, 921] і вважав, що "його велич перейшла кордони своєї країни і поширилася в Європі" [5, 944]. Статтю Дюрана, яку високо оцінив І. Франко, було перекладено українською, російською та англійською мовами, і вона довго слугувала базою шевченкознавчих досліджень в Європі [6].

Про Шевченка у своїх розвідках згадували французький публіцист і письменник Анатоль Леруа-Больє (Anatole Leroy-Beaulieu, 1842–1912 рр.), який назвав його "національним генієм" [7], філолог, засновник французької наукової славистики Луї Леже (Louis Léger, 1844–1923 рр.), який у рецензії на працю М. Драгоманова "Compte Rendu sur Movimento Letterario Ruteno" ("Русинський літературний рух") [8] висловив думку, що для такої надзвичайно цікавої постаті, як Шевченко, двох сторінок у рецензованому виданні замало.

1875 року французький славист К. Кур'єр (C. Courrière, 1843–1907 рр.) опублікував працю "Історія сучасної літератури в Росії" ("Histoire de la littérature contemporaine en Russie"), у якій писав: "Малоросія, ця колиська народної пісні, мала також поета Шевченка. Життя його досить цікаве... Він опіював Україну..." [9, 400].

Наводячи ці історичні факти у статті "Тарас Шевченко і Франція: до історії франко-українських культурних взаємин", Раїса Кириченко зазначає, що "1876 рік був визначним для шевченкознавства у Франції. З'явилися перші переклади поезій Шевченка, літературні критичні замітки барона А. д'Авріль, Е. Дюрана, а також матеріали у періодиці: "Journal des débats" ("Журнал дебатів", 1876), "Temps" ("Час", 1876), в яких високо оцінено розвідки Дюрана, що відкрив Франції нового поета слов'янського світу, національного поета України" [10].

У 1884 році виходить у світ книга французького письменника і журналіста Віктора Тіссо "Росія і росіяни. Київ і Москва. Враження від подорожі" (Victor Tissot, 1844–1917, "La Russie et les Russes. Kiev et Moscou. Impressions de voyage" [11]). Першу частину цієї книжки повністю присвячено Україні, яку Тіссо відвідав. У ній на с. 126–130 згадується Шевченко і переказано зміст його поеми "Утоплена" ("La jeune noyée").

Починаючи з другої половини 1870-х років французькі довідкові джерела подають відомості про Шевченка. Зокрема, у 13-у виданні Універсального словника з

історії і географії Буйє (Bouillet M.-N. Dictionnaire universel d'histoire et de géographie) [12], яке вийшло друком 1893 р., вміщено тексти про Україну, автором яких є український вчений-антрополог Хведір Вовк. На с. 406–407 цієї енциклопедії Шевченко згаданий як "український поет...", що писав українською мовою вірші, які викликали величезний ентузіазм поміж його співвітчизників". Названі найкращі твори поета: "Катерина", "Гайдамаки", "Іван Гус" ("Єретик"), "Марія", "Сон", "І мертвим, і живим", "Заповіт", які на той час вже були перекладені європейськими мовами. У виданні було також наведено французькі джерела, які містили відомості про Шевченка. Словник Буйє завдяки статті Х. Вовка довгий час був важливим джерелом знань про українського поета не лише у Франції, а й у всій Європі.

1896 року у серії "Ельзевірска слов'янська бібліотека" опубліковано добірку вибраних слов'янських поезій, укладену вже згадуваним бароном Адольфом д'Аврїлем ("Choix des poésies slaves recueillies par Adolphe d'Avril") [13], який подав французький переклад "Гамалії" і висвітлив життя і творчість Шевченка в історичному контексті України.

У Великій французькій енциклопедії видання 1902 року ("La Grande Encyclopédie", 1902, т. 30, р. 812) Шевченко згадується як "російський поет, автор низки поетичних творів, які принесли йому славу на Батьківщині, в Україні, та серед російської освіченої спільноти". Подано коротку біографію поета, у якій наголошено на особливій жорстокості заборони писати.

Французький вчений-археолог, публіцист і мандрівник барон Жозеф де Бей (Joseph de Baye, 1853–1931 рр.), який не раз бував у Росії і Україні, зокрема у Києві, опублікував працю "В Новоросії. Спогади про одне відрядження" ("En Nouvelle Russie. Souvenirs d'une mission", 1900 [14]), у якій подано повний переклад "Івана Підкови", а Шевченко характеризується як "син народу, що писав свої поеми малоруською мовою і в них є відгомін лиха і страждань".

Революційні події 1905–1907 рр. поширили інтерес до вивчення українського питання. У "Колеж де Франс" на кафедрі славистики було започатковано українознавчий семінар, який вів видатний французький славист Луї Леже. Професор Леже читав спеціальний курс, присвячений Шевченкові, а також викладав граматику української мови, про що свідчать оголошення, опубліковані у "Щорічнику Колеж де Франс" [15].

У період відродження української державності в 1917–1919 рр. з'являється кілька публікацій про Шевченка. 16 липня 1917 року у літературному часописі "Mercure de France" було опубліковано статтю французького славіста професора Сорбонни Рауля Лябрі (Raoul Labri, 1880–1950 рр.) "Україна та її національний поет Шевченко" ("L'Ukraine et son poète national Chevtchenko"), у якій автор висловив своє захоплення зворушливою щирістю творів українського поета, відзначивши, що вони породжують любов до України [16]. Лябрі відвідав Київ і побував на могилі Кобзаря, де, за свідченням істориків, промовив: "Привіт тобі, генію України, від французького народу!" [17, 382]. Щотижневик "France et Ukraine" ("Франція і Україна") у числі за 5 березня 1920 р. опублікував майстерно виконані поетом Фернаном Мазадом (Fernand Mazade, 1863–1939 рр.) переклади віршів Шевченка "Садок вишневий коло хати..." ("Le soir"), "І ту широкою долину..." ("Je n'oublierais...").

Українці у Франції долучилися до перекладу і популяризації творів Шевченка. Яків (Жак) Екземплярський, який був консулом у Парижі, виходець з української родини священиків, зробив повний переклад віршу "І мертвим, і живим", який було надруковано у травневому числі

часопису "Le Monde slave" ("Слов'янський світ") за 1918 рік [18]. У цьому ж часописі 1930 року було опубліковано французький переклад поеми Шевченка "Єретик (Іван Гус)" ("Le Jean Hus"), зроблений Софією Борщак (1891–1932 рр.), дружиною історика Ілька Борщака, у співпраці з французьким істориком і публіцистом Рене Мартелем (René Martel, 1893–1976 рр.) [19].

Того ж таки 1930 року часопис "Le Monde slave" подає ґрунтовну розвідку І. Борщака (1891–1959 рр.) "Le mouvement national ukrainien au XIXe siècle" ("Український національний рух у XIX ст."), де автор аналізує роль Шевченка у визвольному русі, розкриває його революційну концепцію державно-політичної самостійності України і називає перше видання Кобзаря 1840 р. "Євангелією україністики" [20]. Перу Ілька Борщака належить видана у 1933 р. Науковим Товариством ім. Т. Шевченка у Львові праця "Шевченко у Франції: нарис з історії французько-українських взаємин" [21].

У 70-у річницю з дня смерті великого Кобзаря вийшла друком французькою мовою праця "Шевченко – національний поет України" ("Chevtchenko, le poète national de l'Ukraine"), написана відомим українським істориком і політичним діячем, професором Празького університету Дмитром Дорошенком [22], у якій автор, аналізуючи такі твори поета, як балади "Причинна", "Тополя", "Русалка", поему "Наймичка", називає його козацьким бардом, виразником стражденої душі народу і символом національного визволення України. У цій же праці Д. Дорошенко виступив проти фальшування змісту творчості Шевченка в Радянській Україні, де він подавався виключно як ідеолог соціальної революції.

У повоєнні роки шевченкознавство у Франції набуває нового розвитку. Його центром стає кафедра україністики, створена 1952 року у Національній школі живих східних мов (l'Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes), яку було пізніше реорганізовано у Національний інститут східних мов і цивілізацій (L'Institut National des Langues et Civilisations Orientales, скорочено l'INALCO). Викладачами на кафедрі працювали визначні україністи Марі Шерер, авторка книги "Українські думи доби козацтва" ("Les Dîmy ukrainiennes. Erorée cosaque", 1947) та Ілько Борщак. Останній опублікував для студентів-україністів підручник "Lectures ukrainiennes" ("Українські читання"), у якому вміщено біографію і поезії Шевченка [23]. Понад 40 років матеріали-огляди про Шевченка і українську літературу регулярно з'являлися на сторінках французького часопису "Revue des études slaves" ("Славістичний журнал") у працях таких дослідників, як А. Мазон (1921–1924 рр.), А. Мартель (1925–1930 рр.), І. Борщак (1937–1957 рр.), М. Шерер (1958–1965 рр.) та ін. Зокрема, Марі Шерер (Marie Scherrer, 1902–1997 рр.) опублікувала у сорок четвертому тому часопису за 1965 рік статтю "Шевченко, національний поет України" ("Chevtchenko, poète national de l'Ukraine"), а також переклала уривки з Шевченкових творів. У 1961 році вона представляла в Києві славістичні заклади Франції на вшануванні 100-річчя від дня смерті Тараса Шевченка.

У 5-му числі журналу "Україна, українознавство і французьке культурне життя" за 1951 рік було надруковано статтю "Правдивий Шевченко" (с. 353–354). У 1955 році у журналі "Les Lettres françaises" ("Французька література") один з найбільших письменників XX століття Луї Арагон (Louis Aragon, 1897–1982 рр.) опублікував статтю про Шевченка під заголовком "Intermezzo ukrainien – un Pouchkine de l'Ukraine" ("Українське інтермецо – український Пушкін"), де назвав поета фундатором українського реалізму. Арагон переклав декілька поезій Шевченка [24].

У 50-і – 60-і роки минулого століття другим центром українознавства у Франції стає університет м. Бордо, де на філологічному факультеті працював відомий славіст професор Жорж Люсіані (Georges Luciani, 1904-1981 рр.), і де до 70-х років викладалася українська мова, у тому числі лекторами з України. Він написав книгу "Le Livre de la Genèse du peuple ukrainien" [25] ("Книга про походження українського народу") і у своїх студіях висвітлює роль Шевченка у діяльності Кирило-Мефодіївського братства. Матеріали про Україну і Шевченка, які належать Ж. Люсіані, опубліковано також у словнику Quillet "Histoire générale des littératures, t. 2, P., 1961 – p. 757" (Кійє. "Загальна історія літератур"). Журнал "Europe" ("Європа") у числі за липень-серпень 1962 року надрукував статтю "Sur Chevtchenko" ("Про Шевченка"), у якій своє шанобливе ставлення до поета висловив професор Колеж де Франс Андре Мазон (André Mazon).

З нагоди 100-річчя з дня смерті Кобзаря у 1961 році в Парижі Наукове товариство ім. Т. Шевченка і Інститут слов'янознавства організували виставку книг про Т. Шевченка. До цієї дати керівник європейського відділення НТШ і активний пропагандист українського слова професор Аркадій Жуковський опублікував каталог видань про Шевченка у бібліотеках Парижа [26], який охоплює 370 книжкових позицій французької Шевченкіани. Каталог складається з таких розділів: твори Тараса Шевченка; переклади творів Т. Шевченка, бібліографічні покажчики; праці з бібліографії Т. Шевченка; праці, присвячені творчості Т. Шевченка; Шевченко як художник. На той час видання про Шевченка були представлені у фондах Національної бібліотеки Франції (Bibliothèque Nationale de France), Польської бібліотеки у Парижі (Bibliothèque Polonaise), Слов'янської бібліотеки (Bibliothèque Slave), Бібліотеки сучасної літературної документації (Université de Paris, Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine), Бібліотеки Інституту слов'янознавства при Паризькому університеті (Université de Paris, Institut d'Etudes slaves), Бібліотеки Національного інституту східних мов і цивілізацій (Bibliothèque de l'Institut National de Langues et Civilisations Orientales), Бібліотеки С. Петлюри (Bibliothèque de S. Petlura), Бібліотеки НТШ у Сарселі (Bibliothèque de la Société Scientifique Chevtchenko, Sarcelles), Бібліотеки Сорбонни (Bibliothèque de la Sorbonne). Цікаво, що в одній з бібліотек, а саме Бібліотеці Інституту слов'янознавства зберігається "Кобзар" Т. Шевченка видання 1860 року з дарчим написом поета: "Надежде Андреевне Степановой. На память Т. Шевченко". Очевидно, йдеться про члена родини Степанових з Харкова, у яких поет обідав 6/10 травня 1858 р., про що записано у його щоденнику.

І. Борщак придбав цей примірник "Кобзаря" з автографом поета у букініста на набережній Сени у червні 1927 р. і в 1944 р. подарував інституту [27, 185].

Як уже зазначалося на початку цієї статті, 150-у річницю від дня народження Шевченка було відзначено виходом в світ збірки його вибраних творів у перекладі Єжени Гійвіка. Відомості про неї є у Шевченківському словнику [28]. Того ж 1964 року за редакцією А. Жуковського і К. Угрин було видано збірку статей та перекладів "Taras Chevtchenko, 1814–1861. Sa vie et son oeuvre" ("Тарас Шевченко, 1814–1861. Життя і творчість"), до якої увійшли, зокрема, статті Калени Угрин (Kalena Ugryn) "La vie de Chevtchenko" ("Життя Шевченка"), Дмитра Дорошенка (Dmytro Dorochenko) "L'oeuvre de Chevtchenko" ("Творчість Шевченка"), Марти Калитовської (Martha Kalytovska) "Chevtchenko peintre" ("Шевченко – художник"), Аркадія Жуковського (Arkady Joukovsky) "Chevtchenko en France: études et

traductions" ("Шевченко у Франції: дослідження і переклади") та ін. [29]. Автор цих рядків береже теплі спогади про зустріч і спілкування з професором Жуковським під час першого державного візиту Президента України до Франції у січні 1997 року, коли відбулося покладання квітів до пам'ятника Шевченку (відкр. у 1978р.) на бульварі Сен-Жермен у Парижі біля греко-католицької церкви Святого Володимира.

Бібліографія франкомовних праць, де згадується Шевченко, включає і брошуру Еммануеля Ре (Emmanuel Rais, 1909–1981 рр.) "L'Ukraine, cette inconnue" ("Ця невідома Україна"), у якій автор, говорячи про багатство української літератури, наголошує на постаті Тараса Шевченка, відомого у Франції ще з XIX ст. [30]. У франкомовній "Антології української літератури XI-XX століть" вміщено уривок з цієї праці, де Е.Ре дає таку оцінку творчості Шевченка: "Лише Шевченкові [у XIX ст.] вдалося створити значущий поетичний доробок, котрий збудив приспаний розум його нації політичною дією незвичайної сили. Таке поєднання протилежностей, непоєднаних звичок в одній і тій же особі було великою мірою зумовлене тим, що політичні настрої переплелися в ньому з живими особистими емоціями і безпосередньо втілювалися у відвертій прямій мові, якою зазвичай послуговуються, коли говорять про суто власні проблеми. Це те, що робить безсмертними більшість його політичних поем, попри часту неактуальність тем. Але він написав інші поеми, де гострота образи поєднується з цілком модерною метафоричною сміливістю і де в своїх самотніх вештаннях нічим Петербургом він дивним чином нагадує невідомого йому Бодлера" (переклад мій) [31, 1163].

У 1982 році франкомовна наукова література про Шевченка поповнилася паризьким виданням книги Леоніда Новиченка "Великий український поет Тарас Шевченко (1814-1861)" [32]. Переклад з української і російської мов зробив Марсель Феран (Marcel Ferrant). Цю книгу можна знайти у фондах Національної бібліотеки та інших найбільших книгозбірень Франції.

Повертаючись до проблем відтворення французькою мовою поезії Шевченка, зупинимось докладніше на тих труднощах, з якими стикалися перекладачі. Про них пише, зокрема, Єжен Гійвік у вступній статті до вищезгаданої збірки, прочиняючи двері до своєї перекладацької майстерні. Гійвік перекладав не з оригіналу, а з підрядника, який йому зробив друг-аматор поезії, поляк В.Пельц, що володів українською мовою. Перекладач замінив римований вірш Шевченка на білий вірш, у якому рима зазвичай відсутня, але може з'являтися оказіонально. За його словами, це уберегло його від багатьох неминучих змістових втрат і дозволило більш-менш повно передати дискурсивний зміст поезії Шевченка, тобто той зміст, який міг би мати прозаїчну форму.

За словами Е. Гійвіка, він пізнавав Шевченка, перекладаючи його, і вважав переклад найкращим засобом пізнання поета, навіть тоді, коли перекладач не володів його мовою. На його думку, навіть за таких умов можна досягти точності у перекладі, але не слід плутати поетичну точність з мовною. Перекласти означає знайти якомога ближчий до оригіналу еквівалент. Треба якомога менше втрачати, але існує фатальна неможливість зберегти усе. Перекладачеві важко було передати живий характер мови, яка вступила в період своєї зрілості, адже саме Шевченко зафіксував сучасну українську літературну мову.

Окрім збереження дискурсивного змісту, перекладач поставив собі за мету відтворити ритмомелодію оригінальних віршів, хоча зробити це повною мірою йому не вдалося, оскільки він відмовився від римування. Проте

помітні деколи успішні спроби передати змінність і напруженість Шевченкового ритму.

Як зазначає Е. Гійвік, Шевченко часто розриває ритм, змінює розмір для того, щоб прискорити або загальмувати рух вірша. Він порівнює Шевченків ритм з бігом і танцем, говорячи про те, що за його відчуттям, треба було "бігти і танцювати разом з автором оригіналу" [1, 25]. Через те перекладач обрав білий вірш різного розміру, тобто різної кількості складів у стопі, аби бути якомога ближче до перепадів ритму, оскільки Шевченко часто переходить від короткого вірша до довгого

Як понесе з України  
У синєє море  
Кров ворожу... отоді я  
І лани, і гори –  
Все покину, і долину  
До самого бога  
Молитися... а до того  
Я не знаю бога.

Однак, недовіком перекладів Гійвіка слід вважати певну лексичну надлишковість, зайві повтори слів (вони помітні і в наведеному уривку), що, на відміну від "ощадливого" у словах оригіналу, призводить до збільшення кількості рядків (див. нижче) і недотримання важливого принципу еквілінеарності, а відтак – до деконцентрації поетичного змісту. Лексична надлишковість перекладів часто викликана наданням переваги описовим відповідникам українських реалій порівняно з економнішими засобами їхнього відтворення, хоча перекладач все ж запозичив шляхом транскрибування деякі безеквівалентні українські слова, зокрема "kobza", "kobzar", "sitch des Zaporogues".

Варто зазначити, що збірка перекладів Е. Гійвіка відіграла велику роль в ознайомленні франкомовного читача з творчістю Шевченка і, попри наявні недосконалості, донесла до нього слово українського генія.

У 1978 році Київське видавництво "Дніпро" випустило збірку вибраних творів Шевченка разом з їхніми французькими перекладами [33]. Двомовність видання – не єдина його перевага. Вірші багато ілюстровані репродукціями з портретів, малюнків, начерків, ескізів, композицій, офортів Шевченка. До книжки увійшли поеми "Катерина", "Гамалія", "Єретик", "Наймичка", "Кавказ", "Неофіти", комедія "Сон", вірші "Думи мої, думи мої...", "Заповіт", "Садок вишневий коло хати...", "Мені тринадцятий минало...", "Якби ви знали паничі..." та інші широко відомі поезії Шевченка у перекладах Анрі Абріля, Олександра Карвовського, Ніни Насакіної і Казимира Шиманського.

Книжка дає багатий матеріал для зіставного вивчення індивідуальних стилів різних перекладачів щодо відтворення стилю оригіналу, яке ще попереду. Загалом можна стверджувати, що переклади відповідають духові першотворів, передаючи їхній ідейно-образний зміст у єдності з художньою формою. Більшість перекладів відтворює регулярність і структуру Шевченкових рим, завдяки чому досягається доволі високий ступінь стилістичної адекватності.

Однак, впадають в око трансформації українських онімів в усіх існуючих перекладах, які мають наслідком втрату ними національного колориту. Так, оригінальні Дніпро / Дніпр всюди перетворюються на Dniepr (транс-

Gloire : à vous aussi, montagnes bleues  
Et toutes couvertes de glace.

(переклад Е.Гійвіка)

Про французьку Шевченкіану писав у своїх оглядах і рецензіях Григорій Кочур. У першому томі його двотом-

і навпаки. Найчастіше у перекладі використовується шести- і восьмистопний вірш, рідше семи-, десяти- і дванадцятистопні вірші, якими відтворено особливо важливі, напружені місця Шевченкових оригіналів. Перекладачеві в багатьох місцях вдалося відтворити такий поширений у Шевченка стилістичний прийом, як "анжамбеман" (фр. enjambement), коли поетична думка не закінчується з кінцем рядка, а переноситься у наступні рядки, що створює ефект прискорення ритму і емоційного напруження вірша. Як приклад, наведемо уривок з "Заповіту" у перекладі Е. Гійвіка:

Lorsque le Dniepr emportera  
Vers la mer bleue, loin de l'Ukraine,  
Le sang de l'ennemi, alors  
J'abandonnerai les collines  
Et j'abandonnerai les champs,  
Jusqu'au ciel je m'enverrai  
Pour prier Dieu, mais si longtemps  
Que cela n'aura pas eu lieu  
Je ne veux pas connaître Dieu.

крипція російського оніма), а українська Катерина стає французькою Catherine. Ця вада, зумовлена мовнокультурною традицією перекладання, є спільною рисою наявних французьких перекладів (пор. також переклади Е. Гійвіка), і хотілося б сподіватися, що новітні інтерпретації Шевченка зможуть її позбутися. Натомість, цілком виправданою є заміна французькими онімами імен шевченкових персонажів античного, зокрема біблійного походження (напр., Марія – Marie).

Іншим недовіком опублікованих перекладів є не увага до прихованого змісту Шевченкових творів, їхнього підтексту, який часто криється в оригінальній метафоріці. Метафоричні образи першотворів перегакуються з суто візуальними (автологічними) образами внаслідок уживання одних і тих же слів у прямому і переносному значеннях. Це створює своєрідний вертикальний контекст, який дозволяє поету сказати між рядків більше, ніж насправді сказано. Ось приклад з поеми "Кавказ", де вжито метафоричний образ синіх гір, який повторюється двічі:

І вам слава, сині гори,  
Кригою окуті.

Уважний читач зрозуміє, що це не просто пейзажний малюнок, що йдеться про образи-символи, які несуть у собі важливий ідейний зміст, адже гори у Шевченка символізують непокору, а крига є символом ворожої сили, яка намагається її спинити. Важливим у плані вираження прихованого змісту є переносне вживання дієприкметника окуті, який у Шевченка є символом несвободи і повторюється у різних творах в прямому і переносному значеннях. Порівняймо уривок з комедії "Сон":

Нагодовані, обуті  
І кайданами окуті,  
Муштруються...

Отже, варто було б знайти адекватний відповідник цій художній деталі для належного відтворення підтексту. На жаль, у двох французьких перекладах Е. Гійвіка і А. Абріля (Henri Abril, 1947 р.) його втрачено, "кригою окуті" перекладено за допомогою відповідника "couvertes de/par les glaces/s" (досл. "вкриті кригою"), який передає суто візуальний образ і не відтворює символи авторського підтексту:

Et gloire à vous, montagnes bleues,  
Couvertes par les glaces ;

(переклад А.Абріля)

ника "Література та переклад" [34] знаходимо три праці на цю тему. У статтях "З французької Шевченкіани" [34,



248-249] і "Бібліографія французької Шевченкіани" [34, 250-251] подано відгуки про згадану раніше збірку "Тарас Шевченко (1814-1861), його життя і творчість", видану у Парижі 1964 р. [29], і про виданий у Львові 1967 р. бібліографічний покажчик М.М.Греська "Т.Г.Шевченко французькою мовою" [35]. Посилаючись на дослідження М.Греська, автор зазначає, що "бібліографія французької Шевченкіани потребує уточнення щодо першої згадки про Шевченка у французькій пресі" [34, 248]. Загальноприйнятою є думка (про неї повідомлялося на початку цієї статті), що перша згадка про Шевченка з'явилась у Франції 1868 р. На цю дату вказує і А.Жуковський у статті "Шевченко у Франції", вміщеній у вищеназваній збірці, хоча раніше у 1933 р. І.Борщак у нарисі з такою ж назвою датував першу згадку про поета 1859 роком. Однак, як доводить М.Гресько, ім'я Шевченка згадується у французькому журналі "Revue indépendante" за 10.VIII.1847 р. в опублікованому там "Порівняльному нарисі слов'янських мов і літератур" Е.Хоєцького. Проте, як зауважує рецензент, попри наявність у роботі М.Греська трьохсот тридцяти позицій (у А.Жуковського їх близько сотні), укладач пропустив кілька позицій, безперечно відомих йому, з міркувань політичних [34, 250].

У розвідці "Шевченко французькою мовою" [34, 243-247] Г.Кочур на початку робить короткий екскурс в історію французької Шевченкіани, аби потім детальніше розглянути збірку вибраних поезій Шевченка у перекладах Е.Гійвіка (Гієвіка) [1] і його ж переклади у співпраці з Жаклін Лафон повісті "Художник" і уривків зі "Щоденника", випущених видавництвом "Галлімар" того ж 1964 року. Г.Кочур слушно наголошує на тому, що збірку поезій Шевченка було видано П'єром Сегерсом, французьким поетом і видавцем, у серії "Поети сьогоднішнього дня" ("Les poètes d'aujourd'hui"), бо до неї входять не лише популярні сучасні поети, а й ті представники класичної поезії, творчість яких зберігає сьогодні свою актуальність.

Згадавши про французьку традицію перекладати вірші прозою задля уникнення втрат у галузі змісту, Кочур зазначає, що у Франції існують і віршовані переклади з Шевченка, зокрема його поезій "Мені однаково" (переклали Оксана Токаржевська (де Токарі) і Шарль Тіак), "І широку долину" і "Садок вишневий коло хати..." в перекладі Ф.Мазада. При цьому французьку версію "Мені однаково" він називає невдалою (і з цим можна погодитися), оскільки перекладачі перетворили "винятково простий і аскетично суворий вірш" на "ефектний романс, дуже далекий від поезії Шевченка". У перекладі вірш було розбито на строфи, з яких чотири перші закінчуються навіть рефреном "Це мені зовсім однаково!" ("Cela m'est bien égal!"). А от два згадані переклади Фернана Мазада "Je n'oublierai", (дослівно Я не забуду), і "Le soir" (досл. Вечір) були й залишаються, з погляду рецензента, найкращими французькими перекладами з Шевченка, і вони є "щасливою випадковістю". До речі, переклади Мазада, як і переклад Токаржевської-Тіака, увійшли до франкомовної "Антології української літератури XI-XX століть" [31].

Що ж до перекладів Е.Гійвіка, то, як пише Г.Кочур, "він зупинився ніби на півдорозі, вдавня до компромісу: переклав Шевченка не прозою, а віршем, але це білий вірш, силабічний, у різних поезіях рядки різної довжини, від шестискладового до дванадцятискладового. У довгих поезіях перекладач, стежачи за зміною розмірів у оригіналі, міняє довжину рядків у перекладі. Відмовившись від рими, перекладач не вважав за потрібне дотримуватись і строфи, і хоч у передмові говорить, що намагався перекладати рядок у рядок і слово в слово, проте інколи досить-таки далеко відходить від цього

намагання: приміром "Три шляхи" в оригіналі мають 32 рядки, в перекладі їх 48" [34, 245].

Заради справедливості треба сказати, що переклади Ф.Мазада не є щасливою випадковістю у французькій Шевченкіані. З-поміж опублікованих у вже згадуваній двомовній збірці вибраних поезій Шевченка (1978 р.) є досить вдалі, на мій погляд, віршовані переклади А.Абріля (напр., "Заповіт", "Думи мої, думи мої...", "Кавказ"), Н.Насакиної ("Думка", "Не завидуй багатому..."), О.Карвовського ("Перебендя"), К.Шиманського ("Катерина"). Вони не лише за змістом, а й за художньою формою наближаються до оригіналів, перевтілюючи Шевченкові семантичні й синсемантичні (звуківі образи) у новій для них мові.

Наскільки відомо, остання за часом публікація творів Шевченка французькою мовою здійснена у рамках "Антології української літератури XI-XX століть", випущеної європейським відділенням НТШ спільно з київським видавництвом Олени Теліги у 2004 р. Шевченківський розділ у ній відкриває вступна стаття Аркадія Жуковського про життя і творчість Кобзаря [31, 164-169]. До книги увійшли такі твори Шевченка: "Кавказ" – "Le Caucase", "Причинна" – "La Folle", "Гамалія" – "Gamalia", "Лілея" – "Fleur de lys", "Чи не покинуть нам, небого..." – "N'est-il pas temps, mon amie..." (пер. Е.Гійвіка), "Садок вишневий коло хати" – "Le soir", "І широку долину" – "Je n'oublierai" (пер. Ф.Мазада), "Іван Підкова" – "Ivan Pidkova" (пер. Едіт Шерер), "Заповіт" – "Le Testament" (пер. Калени Угрин), "Наймичка" – "La Servante", уривки з поем "Марія" – "Marie, l'hermétique et le mortel..." – "Epitre" (пер. Марі-Франс Жакамон), "Єретик" – "L'Hérétique (Jean Hus)" (пер. С.Борщак і Р. Мартеля), "Доля" – "Le Destin", "Минають дні" – "Passent les jours" (пер. Мирослави Маслоу), "Сон" (уривок з комедії) – "Le rêve" (пер. Марі Шерер), "Неофіти" (пер. М.Кузана), "Мені однаково" – "Cela m'est bien égal" (пер. О. де Токарі і Ш.Тіака). Попри якість нерівноцінність перекладів, вони все ж дають франкомовному читачеві уявлення про ідейно-художній світ Шевченка і його стилістичну палітру. Доводиться констатувати, що жоден з перекладів київської збірки вибраних поезій Шевченка (1978 р.) не увійшов до "Антології", яка однак містить згадку про неї на с.169.

Вочевидь, настав час зібрати і опублікувати всі наявні французькі переклади шевченкових творів поряд з оригіналами, як це нещодавно було зроблено з українськими перекладами поезій Верлена. Така Антологія, безумовно, мала би велику культурницьку і дослідницьку вагу. З погляду культури вона продовжила б справу ознайомлення франкомовного читача з Шевченком, а відтак і з Україною, адже не є таємницею, що вони все ще залишаються маловідомими для носіїв найбільших мов світу. З погляду науки така книга дала б величезний матеріал для перекладознавчих досліджень, зокрема для вивчення чинників множинності перекладів, співвідношення стилів автора і перекладача, відтворення національної своєрідності оригіналу тощо. Для практичної реалізації цього проекту потрібна міжнародна співпраця зацікавлених наукових, культурних, видавничих і дипломатичних установ.

На завершення цієї статті хотілося б згадати слова про Шевченка, виголошені франкомовним поетом з Маврикію Едуардом Моніком на урочистостях з нагоди 175-ї річниці Кобзаря. Мені довелося перекладати його виступ як офіційного представника ЮНЕСКО, в Національній опері України у березні 1989 р. Ось що він тоді сказав: "...Я хочу, щоб ви знали, що я, котрий походить з далекого острова Маврикія, розташованого на південному сході від африканського узбережжя, у просторах

Індійського океану, теж близько до серця сприймаю той дар непокори лиху, який мав Тарас Шевченко. Я люблю і поділяю його ідеали шукача свободи. Для мене він взіреть і джерело наснаги так само, як і для всього світу. У час, коли ми живемо, у цей тривожний час нашої історії нам варто повернутися до таких скарбів, як Тарас Шевченко, задля того, щоб набратися у них сили відсунути темряву і наблизити день" [3,263-264].

Е.Монік написав "Поему для Тараса" ("Poème pour Taras"), яку було прочитано на ювілейному зібранні у французькому оригіналі і українському перекладі Віктора Коптілова. У ній є такі промовисті рядки:

Mais l'encre de Taras mais le fusain de Taras m'ont fait complices de retours d'exils  
Ont peuplé ma mémoire de rêves plus que rêvés  
Je suis sur les rives du Dniepr partout ou sont les fleuves  
J'entends une musique peuplée de mots conteurs d'un destin traversé d'images folles et douces  
De cette douceur qui a nom exaucement  
De cette folie qui a nom incandescence  
De cette douceur qui a nom éblouissement  
De cette folie qui a nom insurrection  
De cette folle douceur qui a nom enchantement...

Але чорнило Тараса і фарби Тараса зробили мене співучасником повороту з заслання, Вони переповнили пам'ять мою мріями і мареннями. Я стою над Дніпром скрізь, де плывуть хвилі річок, Чую музику, що говорить про долю, повну образів шалу і ніжності, Ніжності, що має ім'я моління, Шалу, що має ім'я полум'я, Ніжності, що має ім'я осяйності, Шалу, що має ім'я повстання, Ніжного шалу, що має ім'я чаклування... [3,265-266].  
Наведені вірші – це не лише данина пам'яті великому українському поету. Вони свідчать про глибоку рецепцію його ідей і невмирущість його образів, близьких людям в усьому світі. Маємо зробити все для того, щоб Шевченкова хода по різних світах тривала.

#### Список використаних джерел

1. Poètes d'aujourd'hui. Tarass Chevtchenko. Vie et oeuvres. – Paris, 1964.
2. Чередниченко О.І. Відтворення стилістичних особливостей першотвору в поетичному перекладі (про французький переклад з Шевченка) // Теорія і практика перекладу. Респ. міжвідомчий наук. зб. – Вип.1.- К., 1979. – С.71-83.
3. Tcherednytschenko O., Koval Y. Théorie et pratique de la traduction. Le français. – Kyiv, 1995. – P.201-206, 261-266.
4. Baron d'Avril A. (Cyrille). Voyage sentimental dans les pays Slaves par Cyrille. – Paris, 1876.
5. Durand, Emile-Alexandre. Le poète national de la Petite-Russie Tarass Grigoriévitch Chevtchenko // RDM. 1876.15 Juin. – P.919-944.

А. Чередниченко, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### ШЕВЧЕНКО ВО ФРАНКОЯЗЫЧНОМ МИРЕ

*В статье исследуется история восприятия творчества Тараса Шевченко во франкоязычном мире. Множественность переводов свидетельствует о глубокой рецепции и бессмертии его образов, которые близки людям всего мира.*

*Ключевые слова: литературное творчество Тараса Шевченко, франкоязычный перевод, шевченковедение.*

O. Cherednychenko, PhD. prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

### SHEVCHENKO IN THE FRENCH SPEAKING WORLD

*The article deals with the history of Shevchenko's creations perception in the French speaking world. Plurality of translations indicates deep reception and immortality of his images which are close to people all over the world.*

*Key words: literary works of Taras Shevchenko, a French-language translation, Shevchenko scholarship.*

6. Матвішин В.Г. Українсько-французькі літературні зв'язки XIX – поч. XX ст. – Львів, 1989.

7. Leroy-Beaulieu, Anatole. L'empire des tsars russes. II. Les races et la nationalité. Les Finnois, les Tatars, les Slaves // RDM. 1873.15 Septembre. P.241-285 (p.284 – Chevtchenko); Leroy-Beaulieu, Anatole. La liberté en Russie // RDM. 1877. 1 Février. P.710-718 (p.714 – Chevtchenko).

8. Léger, Louis. Compte rendu sur Movimento Letterario Ruteno // Revue critique d'histoire de la littérature. 1873. – N 34- 23 Aout. – P.133-135.

9. Courrière C. Histoire de la littérature contemporaine en Russie. – Paris, 1875.

10. Кириченко Р. Тарас Шевченко і Франція: до історії франко-українських культурних взаємин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html>.

11. Tissot, Victor. La Russie et les Russes. Kiev et Moscou. Impressions de voyage. – Paris, 1884 (Chevtchenko. P.126-130).

12. Bouillet M.-N. Dictionnaire universel d'histoire et de géographie. – Paris, 1893 (Chevtchenko Taras. P.406-407).

13. Bibliothèque Slave Elzévirienne. XIII. Slavy Dcéra. Choix de poésies slaves recueillies par Adolphe d'Avril. Le réveil de l'illyrie. En Ukraine. Avec le portrait de Chevtchenko. – Paris, 1896. P.117-166 : En Ukraine.

14. Baye Joseph de, le baron. En Nouvelle Russie. Souvenirs d'une mission. – Paris, 1900.

15. Annuaire du Collège de France. – Paris, 1905. – P. 99-100 ; 1906. – P. 108.

16. Labri, Raoul. L'Ukraine et son poète national Chevtchenko // Mercure de France. 16 Juillet 1917. – N 458. - P. 371-375.

17. Борщак Ілько. Рауль Лябрі (1880-1950) // Україна: Українознавство і французьке культурне життя. – 1951. – Ч.5.

18. Exemplarski, Jacques. Une épître de Chevtchenko // Monde slave. Mai 1918. – N 11.

19. Borschak S., Martel R. Le Jean Hus de Chevtchenko // Monde slave. Mars 1930. – P. 371-388.

20. Borschak, Elie. Le mouvement national ukrainien au XIX-e siècle // Monde slave. Octobre – Novembre – Décembre 1930.

21. Борщак Ілько. Шевченко у Франції: Нарис із історії французько-українських взаємин. – Львів, 1933.

22. Dorochnenko D. Chevtchenko le poète national de l'Ukraine. Avec préface du comte Antoine Chiappe. – Prague, 1931.

23. Borschak, Elie. Lectures ukrainiennes. – Paris, 1946. - P. 50-54.

24. Шевченко у французькій критиці й перекладах // Шевченко і світ. Літ.крит. ст. – К., 1989 – С.226-253.

25. Luciani, Georges. Le Livre de la Genèse du peuple ukrainien. – Paris, 1956.

26. Joukovsky A. Catalogue des éditions concernant Taras Chevtchenko dans les bibliothèques de Paris. – Paris, 1961.

27. Паризький автограф Т.Шевченка // Україна: Українознавство і французьке культурне життя. – Париж, 1950. – Ч.3.

28. Шевченківський словник. У 2 т. – К., 1977. Т.2. – С.313-315.

29. Tarass Chevtchenko 1814-1861. Sa vie et son oeuvre. Recueil d'articles et de traductions présenté par Kalena Uhryn et Arcady Joukovsky. – Paris, 1964.

30. Rais, Emmanuel. L'Ukraine, cette inconnue. – Paris, 1967.

31. Anthologie de la littérature ukrainienne du Xle au XXe siècle. – Paris–Kyiv, 2004.

32. Novitschenko L. Taras Chevtchenko, un grand poète ukrainien. 1814–1861. Traduit du russe et de l'ukrainien par Marcel Ferrant. Paris, 1982.

33. Тарас Шевченко. Вибрані твори. Перекладено з української. К., 1978 (Tarass Chevtchenko. Oeuvres choisies. Traduit de l'ukrainien. Kyiv (Kiev), 1978).

34. Кочур Григорій. Література та переклад. Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю / Упоряд. А.Кочур, М.Кочур. – К., 2008. Т.1.

35. Т.Г.Шевченко французькою мовою (1847-1967). Бібліографічний покажчик / Уклад М.М. Гресько. – Львів, 1967.

Надійшла до редколегії 25.09.13

## ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111-26

Н. Марченко, доц.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, КиївВІДОБРАЖЕННЯ В ФОЛЬКЛОРНІЙ ТА ЛІТЕРАТУРНІЙ КАЗЦІ  
ЕТИЧНО-ЕСТЕТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ БУТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАРОДІВ

*Розглядається роль казки у становленні та ствердженні ментальних рис етносу, вказується на певну особливість виконання і функціонування казки в українській культурі та в культурі європейських народів в історичному минулому.*

*Ключові слова: автор, казка, література, ментальність, пізнання, фольклор.*

У XXI ст. на європейських теренах є актуальними наукові дослідження відомого, на перший погляд, історичного минулого європейських народів, а також об'єктом і предметом досліджень виступає на сторінках наукових праць духовна культура того або іншого суспільства. Поліетнічний склад суспільств пропонує подивитися по-новому – з іншого боку – на культурні надбання етнічного населення тієї або іншої країни та на культурні надбання представників тих етносів, які входять нині до демографічного складу населення країни. Міжкультурна комунікація, яка раніше розглядалася на рівні міждержавних відносин, тобто інтерспективному рівні, тепер стала предметом розгляду інтроспективного рівня, оскільки у внутрішній політиці кожної держави намагаються здійснювати політику інтеграції і соціалізації представників іншого етносу до корінної етнічної спільноти. Наука не стоїть осторонь від таких напрямів діяльності, зрозумівши однією з перших, що проблеми, які постали у процесі міжкультурної комунікації в межах однієї країни, зумовлені, насамперед, різністю культурних традицій того або іншого етносу. Кожен представник етносу, як би він не володів мовою тієї країни, що стала йому новою батьківщиною, яким би він не був "космополітом" у нових умовах життя, все одно ніколи не забуде отих пісень матері чи оповідей дідуся, не забуде народних свят чи традицій свого етносу. Тому, перебуваючи у соціумі, наприклад, на робочому місці чи в якійсь установі, індивідуум немовби вже є "повноцінним" членом цього соціуму, тобто він поводить себе так, як і представники корінного населення країни, однак, прийшовши додому чи зустрівши своїх колишніх земляків, він поринає в іншу атмосферу – в атмосферу того буття, звичного з самого дитинства, близького його серцю, його душі. Цей індивідуум веде "двійну" гру, або ж займає дуалістичну позицію у житті, яка часто може стати причиною вияву негативних емоцій, насамперед, стосовно представників іншого етносу. Адже про кордоцентризм людської душі вже так багато написано і в наукових працях, і на сторінках літературних творів, однак свідоме або несвідоме домінування "серця" над "головою" у ментальності багатьох етносів час від часу простежується у міжособистісних відносинах, а особливо – у міжкультурній комунікації. Та й проблеми, які виникають у суспільних відносинах між представниками різних етносів, пов'язані, передусім, з переживаннями людини, з її вихованням, з її життєвим досвідом. Науковці спробували віднайти шляхи формування толерантного ставлення представників одного етносу до іншого, до культури інших етносів, що мали б окреслювати двояку діалектичну єдність з представниками іншої культури на основі суспільно-історичної практики. Але з новітньої європейської історії відомо, що процес "натуралізації" представників інших етносів не вдався. І як ми розуміємо, якраз фольклорне надбання народу, його звичаєва

традиція та мистецькі твори здійснюють найглибший вплив на формування та становлення і звичайної людини, і письменника, і науковця і т.д., що є однією з позитивних ціннісних характеристик у розумінні народної мудрості, народних знань будь-якого етносу та інших культурних надбань етнічної спільноти.

У європейській науковій думці фольклорні надбання кожного народу становлять об'єкт і предмет дослідження літературознавчих та етнологічних студій. Вітчизняна наука на сучасному етапі розвитку українського суспільства вирішила дослідження народної словесності українського народу в окремий різновид людських знань – фольклористику, що постала з етнографічних студій минулого. Різноплановий розгляд феномену українського фольклорного надбання може бути предметом іншого дослідження, оскільки фольклорне багатство українців є неповторним явищем не тільки в європейській культурі, а й у світовій і, нажалі, є маловідомим у світі. У процесі дослідження ми торкатимемося лише одного жанру народної мудрості, як українського народу, так і інших європейських народів, – казок, оскільки в них "відобразилися... загальнолюдські принципи і норми поведінки" [7, с.400], і їхнє творення відбувалося на різних соціологічних рівнях буття індивідуумів в історичному минулому, однак вони мають спільну традицію, започатковану ще в індоєвропейському періоді історичного розвитку Європи.

Будь-які знання удосконалюються, поглиблюються, формуючи світоглядні орієнтири індивідуума і в минулому, і в теперішньому бутті, і для майбутнього, тобто є важливими у його подальшій поведінці та діяльності. На нинішньому етапі розвитку наукової думки простежуються тенденції, відповідно до яких науковці в своїх дослідженнях, окрім посилення на думки видатних особистостей, часто звертаються до народних джерел, усвідомивши, що саме народ зі своїми знаннями та досвідом у минулому був і є творцем матеріальної і духовної культури будь-якого етносу. Аксиома, яку ніхто не зможе заперечити, виглядає так: література кожного етносу формувалася лише на традиції народної словесності – свідомо чи несвідомо. Народні знання демонструють ті знання, які здатні формувати особистість в кожному індивідуумові, вчать учитися, думати, робити висновки, а саме – виконувати всі мисленнєві функції мозку людини і певною мірою чинити так, щоб це відповідало, насамперед, поняттю "Добра". Будь-який автор літературного твору є, насамперед, особистістю. І першим етапом в естетичному освоєнні світу автором є засвоєння фольклорних надбань народу (казок, приказок, коліскових та народних пісень, традиційних форм побуту, одягу, образів цяцьок і т. д.). Якраз багатство фольклорних образів і стає у подальшому основою розвитку естетичних уподобань особистості. Фольклорні надбання етносу не можна назвати трансцендентни-

ми, тобто ттакими, які творилися поза межами свідомості його творців, бо "фольклор, усна народна творчість – це одна з тих галузей розумової культури взагалі, де так яскраво, немов у дзеркалі, відображаються соціологічні моменти минулого й сучасного" [5, с.1], а також психологія минулого і ментальність народу. Літературні твори ж є трансцендентальними у процесі творіння автором і в процесі сприйняття реципієнтом. І якщо поняття "фольклору" і "літератури" як жанрів мистецтва в минулому на соціологічному рівні розділяли суспільство на верстви з низьким (примітивним) та високим (інтелектуальним) розумовим рівнем розвитку, то наприкінці ХХ ст. та на початку ХХІ ст. таке розрізнення може вважатися антинауковим, оскільки кожен автор літературного твору – також свідомо чи несвідомо – виховувався не тільки на основі народних знань, а й в оточенні простого люду, що не могло не вплинути на його світогляд. Як наслідок, маємо літературні твори, що стали шедеврами світової літератури не тільки завдяки інтерпретаціям літературознавців, а ще й тому, що кожен пересічний індивідуум хоче пізнати в них і образи минулого, і постаті, що були його творцями. Літературні і фольклорні твори є джерелом пізнавальної діяльності людини, засобом формування її мислення і інтелекту. І якщо індивідуум сприймає літературні твори на апперцептивному рівні, то фольклорне надбання будь-якого народу сприймається ним на перцептивному рівні, оскільки якраз фольклор зберіг ті шедеври творчості власного народу, вивірені у часі, пронизані досвідом і практикою його життєдіяльності. Насамперед, сприймається фольклорне надбання людства на етично-естетичному рівні, а саме – на рівнях концептів "Добра" і "Прекрасного", відповідно – справедливого, людяного, гуманного. Дослідник філософської та літературної спадщини Григорія Сковороди Л. Ушкалов зазначає, що і "подальша українська традиція нерозривно пов'язана зі світом сквородинських ідей і образів", втілених філософом у концепт "сродності" української людини до добра та її "несродності" до зла" [12, с.3]. І навіть четверта літера Д кириличного алфавіту, що використовувався на території Київської Русі в Х ст., мала назву "Добро" (а феодальна держава Київська Русь була найбільшим територіальним утворенням на теренах середньовічної Європи. – М.Н.). Наявність такої лексеми у мові давніх європейців (у мові кожного етносу є привітання, що містить у собі лексичну одиницю зі значенням "добрий". – М.Н.), ствердження її семантики у вірі індивідуума підтверджує її позицію вищості в існуванні і сприйнятті людиною значущості концепту "Добро" в своєму житті відносно концепту "Зло" в історичному минулому, переваги Добра у бутті людини і віру останньої у Добро у її сьогоденні. А творче мислення особистості несвідомо своїм розумом вбирало і вбирає у себе "полярні" ознаки дихотомії "Добра" і "Зла" в етично-естетичному сприйнятті світу, які потім переростали і переростають у майбутньому в "Добро" чи "Зло" у її життєдіяльності. Варто зазначити, що людина минулого, окрім подолання страху перед чарівними силами, спробами розрізнення Добра і Зла, ще й створила культ віри у Добро, втілювали яке в уяві індивідуума ідоли, божества, боги. Концепт "Добро" у сприйнятті та ствердженні людиною минулого, увібравши все найкраще з дохристиянських часів, розвивався й надалі у своєму ствердженні в життєдіяльності європейців, проте вже відповідно до принципів християнської моралі, створеної, безсумнівно, на досвіді та практиці буття давньої людини.

Німецький літературознавець Штефан Нойхаус у своїй монографії "Казка" (2005) зазначає, що "чим нині зрозумілішим для людини є поняття, тим важливіше ще раз в ньому розібратися, ... оскільки літературні твори це і є казки як "неправдиві чи вигадані твори", що час від часу намагаються відтворити дійсність, побачену і уособлену в образах, тобто – намагаються відтворити світ, яким він є і яким він має бути" [15, с.1]. А "фольклор як форма історичної пам'яті" [11, с.442] і "культура як світ нашого існування пронизана пам'яттю, що органічно вплетена в тканину сучасності" [11, с.420] у взаємозв'язку для кожного етносу і для кожного його представника у форматі казки, служили і нині служать для формування і розвитку особистості. Казка як один із основних жанрів народної творчості європейських народів та літератури, відповідно і культури, виникла на основі давніх міфів та байок, розвинулася у форму епічного і розповідного твору спочатку в усній народній творчості та у форму сюжетного художнього твору в історичному та в сучасному літературному процесі європейських народів. Казка, як народна, так і авторська, була і є основою повчально-виховної і освітньої, тобто пізнавальної, діяльності одних особистостей у процесі виховання інших. "Філософія казки відображає загальнолюдський інваріант морально-етичних цінностей у національних барвах світобачення і світосприйняття" [13, с.176] через конфлікти у дихотоміях "Добра – Зла", "Розуму – Дурості", "Правди – Кривди", "Гуманності – Жорстокості", "Людяності – Бездушності" і т.д., що й нині є актуальними і "болючими" у напрямках відносин на рівні "людина – людина" та на рівні "суспільство – людина".

Поглянемо в історію європейського літературознавства. За весь час розвитку людської цивілізації людина за допомогою свого творчого мислення створила багато творів, які тепер детермінують як твори, створені народом або однією особою, і які є дослідженими, описаними, класифікованими і т.д. Легенди, міфи, перекази, пісні, саги, сказання були першоджерелами одного із основних жанрів початків народної творчості, а потім і літературного – казки. І якщо в легендах, переказах, сагах, та певною мірою і у піснях, можна віднайти певну правдоподібність історичного минулого життя цілого народу, то сюжети міфів та казок переплітаються на рівні фантастичності, чарівництва, вищунства ("В пісні правда, а в казці брехня" (народне прислів'я [3, 208]. – М.Н.). Якраз міфи і стали прарформою прозового вираження думок людини у формі казки. Казка, можна визначити гіпотетично, стала "замінником" міфів з часу прийняття християнства різними народами. Заборона поклонятися ідолам, шанувати міфічні істоти змінила мислення індивідуума, який розпочав шукати нові форми для відображення "міфу" (грец. "μυθος" – укр. "слово, переказ") того, що бачив, відчував і сприймав через свою уяву (згадаймо міфи народів світу). Казка – це оповідь, де тісно поєднуються вигадані, уявні складові дохристиянського, тобто язичницького, періоду існування людства, і християнського і де міститься морально-ціннісна життєва філософія, або ж настанова. Зміст настанови кожної казки (напр., концепт "допомоги" чи концепт "перемоги") нагадує ліро-епічний твір з алегоріями, в якому відображено певні виховні вказівки, що визначені Г. Сковородою як "сила", або ж "фабулка" [9, с.49-50], або ж "мораль" байки, прочитавши яку, кожен індивідуум повинен зрозуміти їх суть і робити якісь для себе висновки. Однак у казці, передусім, "відсутнє будь-яке моралізаторство, повчання, бо її ідея ідеального уже сама по собі приваблює родинністю і закладає у

його свідомість зерна моральності" [13, с.177]. У казці перемагає Добро, до якого так прагне кожна людина, і яка на інтуїтивному рівні розрізняє вище зазначені дихотомії моральних цінностей. Отож, прийняття християнства європейськими народами розглядається нині не лише як цивілізаційний поступ усього людства, а й як основа розвитку культури народів, його мистецтва, тобто – прийняття християнства було вищим етапом у розвитку будь-якого суспільства порівняно з попередньою стадією. Однак синкретична творчість людей до Різдва Христового також акумулювала величезний досвід етичного і естетичного в освоєнні світу, без чого не була б можливою поява "нового" мистецтва як однієї з форм діяльності людства. Оцей дохристиянський досвід тепер можна побачити в давніх і сучасних орнаментах образотворчого мистецтва, в приказках і загадках, наповнених під час лексичними одиницями, вживаними у різний часовий період, у сюжетах найдавніших байок і казок та в сучасних літературних творах, що адаптовані до нинішніх умов життя, але наповнені тими ж міфологемами та фольклоризмами.

Як відомо, міфи, а з часом і казки, склалися народом у сукупності його особистостей. У цих творах відображалися уявлення про світобудову, в той час як байки писалися, переважним чином, однією особистістю, яка у своїх повчальних настановках намагалася відобразити свої спостереження і думки та передати власний досвід. Кожен автор байки, починаючи з Езопа, виріс на оповідях, у змісті яких було закладено міфологічні сюжети чарівних, чи фантастичних, оповідей та анімалістичні вірування первісної людини з її уявленнями-тотемами. Основними персонажами таких творів були тварини або ж людина, що могла перетворюватися в них. Якраз наймолодші за віком діти сприймають, або ж полюбують казки про тварин, але не розуміють зміст і мораль байок, в яких, здебільшого, головними персонажами є ті ж самі тварини. Казка і виникла якраз як один із жанрів усної народної творчості в минулому на українських теренах, який передбачався і нині передбачається, насамперед, для дітей, водночас казки більшості європейських народів, що є здебільшого авторськими, створювалися спочатку для розваги дорослих, на чому ми і зупинимось пізніше.

Як зауважують науковці М. Грицай, Л. Дунаєвська та ін. [2, с.229], термін "казка" як тотожне поняття лексичним одиницям "баснь", "байка" зустрічається у граматиці ХУІ ст. Лаврентія Зизанія та у словнику ХУІІІ ст. Памви Беринди, на чому також наголошує науковець Іван Огієнко [8, 1, с. 113; 2, с.171]. Та й лексикографічне джерело "Етимологічний словник української мови" подає нам статтю лексичної одиниці "б'яяти" [4, 1, с. 117], що має значення "розповідати", "ворожити", а також подає відповідники у всіх слов'янських мовах з майже таким самим значенням, що підтверджує давність існування цього дієслова у лексичному фонді слов'янських мов [4, 1, с. 157]. Визначення лексеми "казка" як терміну в українському літературознавстві та у фольклористиці має у своїй основі етимологічне значення українського дієслова "казати", і є похідною лексичною одиницею, однак сам іменник відсутній в етимологічному словнику, проте етимологічне значення лексеми "казати" [4, 2, с. 340] безпосередньо вказує на традицію усної творчості українського народу, бо дієслово виконує певну дію, втілення якої було у давньої людини первинним завданням, ніж позначення якогось предмету. Попри відсутність цієї лексичної одиниці в сучасному лексикографічному джерелі, вона була зафіксована у словнику

української мови Бориса Грінченка як одиниця, що вживається, передусім, у книжній мові, бо, як говорить народне прислів'я, "в казці брехня" [3, 2: 208]. Те ж саме стверджує й І. Огієнко, зазначаючи, що потрібно провести дефініцію термінів "казка" і "байка", оскільки поняття "казка" використовується у теорії літератури, а в народній мові ця лексема не вживається. Та й фраза "казка про білого бичка" символізує собою всяке й безконечне оповідання" [8, 2: 171]. Борис Грінченко, пояснюючи лексеми "байка", знову ж таки використовує народні джерела, посилаючись на матеріали, зібрані Павлом Чубинським: "Кажі казки! – Не вмію. – Кажі байки! – Не смію. – Кажі сякої-такої небилиці!" (Чуб. І: 214); "Не все те правда, що байка каже" (Чуб. І:232) [3, 1: 21]. Хоча тепер розуміємо, що в історичному минулому ці дві лексеми вживалися як синоніми. Науковець М. Чернопиский, проводячи дефініцію між поняттями "казка" та "байка", пише, що "байка – старовинна назва народної казки. Оповідачів казок у княжу добу називали "баюнами" [13, с.23]. І ці оповідачі розповідали князям – майбутнім воїнам-лицарям, чоловічим дружин під час походів – на ніч, тобто на сон, про героїчні подвиги відважних витязів. Про популярність таких оповідачів свідчить літописний запис ХІ ст. про заборону "б'яти басні, коцюнити". Така заборона зустрічається і у проповідях давньоруського мислителя Кирила Туровського (ХІІ ст.) [13, с.23]. Також і коліскові пісні на сон можна детерминувати хронологічно, стверджуючи те, що вони родом не лише з епохи Середньовіччя, з часу їхньої відносної письмової фіксації, а саме – з погляду на семантику дієслів "б'яти" / "коцюнити" – родом із дохристиянських часів. Образ "віщого Бояна" з літописних джерел чи з поезії О. Пушкіна є підтвердженням цього. Укладений відомий розподіл народних казок українського фольклору за змістом, а саме: 1) казки про тварин; 2) казки чарівні, або фантастичні; 3) казки соціально-бутові, або новелістичні, надає змогу дійти висновку, що казки першої і другої класифікаційної групи є найдавнішими казками усної народної творчості українців, оскільки вони нагадують оті первинні поетичні твори міфологічного змісту і форми давніх байок зі своєю мораллю. Ці казки мають спільну сюжетну лінію у відображенні дихотомії "Добра" і "Зла", однак їхнє тематичне наповнення є вигаданим і не пов'язаним з історичними подіями чи явищами, проте, передусім, у сприйнятті і переживанні дитиною вони є реальним відображенням життя у процесі подолання реципієнтом страху перед злом, у пошуках "розумом правди" [1, с.8], у пошуках щасливого кінця, в очікуванні перемоги Добра над Злом (напр., "Кіт у чоботях" Шарля Перо і "Пан Коцький" (народна казка); "Попелюшка" Шарля Перо чи братів Грім та "Золотий черевичок" (народна казка).

Спільність такого роду "плутанини" у термінології в історичному літературознавстві щодо розрізнення понять "байка" / "казка" простежується також і в традиції народів Європи. Наприклад, поняття "фабль" як "байка" (франц. "fabliau" від лат. fabula – "байка") належить до жанру французької літератури ХІІ–ХІІІ ст., що детермінується як невелике гумористичне чи сатиричне оповідання з життя селян, духівництва тощо або ж як сатиричні вірші трубадурів [10, с. 859]. Окрім того, "фабль" як народні гумористичні оповідання у віршованій формі склалися мандрівними жонглерами, придворними поетами і використовувалися для розваги міських мешканців або придворної публіки. Свого розквіту зазнав цей жанр європейської середньовічної літератури в ХІІІ ст., залишивши у спадок 150 текстів. У фавль ви-

сміювали, головним чином, дурість людини та її слабкості (головні персонажі – обманутий чоловік, хитра дружина, клерикал-зануда і т. д.). Відомими авторами фавльо були поети Жан Бодель (Bodel), який помер 1210 р., та Рютебюф (Rutebeuf) (приб. 1250–1285). Але вже в XIV ст. творів цього жанру у французькій літературі зникли [14, с.96]. І попри те, що жанрові мотиви фавльо використовувалися у творах Ф. Рабле та Мольєра, у Франції 1695 р. з'явилися надрукованими інші фавльо під назвою "Contes du temps passé", або ж "Contes de ma mère l'Oye", Шарля Перо. Лексична одиниця французької мови "conte" і означає 1) "байка", "(бабські) балачки, вигадки", "небилиця", "нісенітниця"; 2) "казка" (conte de fées – "чарівна казка"); 3) "новела", "оповідання", "історія". Науковець Ш. Нойхаус зауважує, що Шарль Перо, опублікувавши спочатку віршований варіант казок, а потім переробивши їх у прозу, "ініціював моду у Франції на складання казок про фей", написавши у передмові до видання, що він з великою радістю констатує факт появи з нічого чогось такого, що містить корисну мораль і пропонує одночасно навчання і розвагу [15, с.64]. І ця мода, зазначає далі науковець, швидко поширилася і на німецькомовних теренах, а її наслідки простежуються і нині" [15, с.64]. Окрім того, літературознавець Ш. Нойхаус наголошує на тому, що французького казкаря можна вважати новатором у літературі, оскільки його казки були написані не за вимогами чи канонами тодішньої літератури, а мали намір "охопити все, що можна було", оскільки сам автор казок Шарль Перо стверджував, що "мораль байок / казок і є головною причиною того, чому він їх написав, а саме – задля навчання та розваги читача, чого можна досягати також і за допомогою сатири, хоча ці байки / казки написані "без отієї отрути і жовчі" байок і їх можна читати "з великою радістю" [15, с.65]. Науковці Г. Грайнер-Май і Ш. Нойхаус стверджують, що на написання байок Езопом та Федром вплинула східна традиція створення байок, оскільки вони були відомими ще в Месопотамії у II ст. до н. е. [14, с.96], а на розвиток одного з найпопулярніших літературних жанрів у Європі, відомого нині як літературна казка, вплинули казки народів Сходу "Тисяча та одна ніч" та перекази Біблії [15, с.53]. Водночас, зазначає Ш. Нойхаус, автори літературних казок європейських народів на початковому етапі становлення літературного жанру "казка" детермінували свої твори як "історії", "оповідання" [15, с.56] за аналогією до "Декамерона" Боккаччо (1313-1375), надрукованого лише 1470 р., однак, як відомо, розказаного упродовж десяти днів, тобто поданого в усній формі, в одному маєтку поблизу Флоренції для сімох жінок і трьох чоловіків. У сюжетних лініях твору Боккаччо теж простежуються мотиви жанру байки.

Першими казкарями на європейських теренах до Шарля Перо можна вважати італійців Джованно Франческо Стратарола (1480–1557) (Giovanni Francesco Straparola) з Караваджіо, що біля Крени [15, с.45] та неаполітанця Джамбатісту Базіле (приб. 1575–1632) (Giambattista Basile), персонажі тварин у творі останнього під назвою "Історія історій" – "Пентамерон" ("Pentameron") [15, с.46-56] – та його повчальна сюжетна лінія однозначно демонструють спорідненість його твору із жанром байки [15, с.57]. Але особливо популярними стали казки на території Європи на початку XIX ст., після їх появи під авторством братів Якоба і Вільгельма Грімм за назвою "Kinder- und Hausmärchen" (1812/1815) (укр. "Дитячі і родинні казки"). У передмові укладачі народних казок зазначають, що вони "передають книгу в добрі руки, думаючи про благословенну

силу в ній і бажаючи тим, кого не задовольняють ці крихти поезії, залишити свої думки при собі" [16]. Визначальним є те, що брати Грімм народні казки називають поезією, а поезія є вищою формою художньо-образного словесного мислення індивідуума, тобто – вищою формою творчого мислення автора, або ж його уможливної діяльності, відповідно – найвищим надбанням розумової діяльності народу. Зібрані казки братів Грімм можна класифікувати наступним чином: 1) фантастичні, чи чарівні, казки; 2) соціально-побутові казки. Також і німецька мова завдячує братам Грімм за укріплення лексичної одиниці "Märchen" в сучасній мові, оскільки слово почало вживатися з ХУ ст. для позначення невеликих оповідань, переважним чином, у віршованій формі. Абстрактний іменник німецької мови "Märchen" є похідною лексичною одиницею у димінутивній формі від іменника "märe, mäg" у значенні "повідомлення, звістка", який утворився від прагерманського дієслова "\*māg-ija" у значенні "проголошувати, провіщати, розповідати", яке, в свою чергу, має корінь у дієслові готської мови "merjan" [15, с.1; 17]. Середньовічна лексична одиниця німецької мови "maere" мала у своєму значенні семантику іменника "історія" або ж позначала поетичний твір, що з часом розвинувся у німецькомовній літературі Середньовіччя у форму малої епічної римованої поезії. Такі середньовічні поезії відзначалися великим об'ємом римованих пар у кількості від тридцяти до двох тисяч і великою різноманітністю форм. Науковець Г. Грайнер-Май стверджує те, що двісті збережених одиниць німецької поезії у формі римованих пар належать до фонду міщанської поезії XIII–XV ст. і розподіляються на 1) сатиричні оповідання – так звані шванки; 2) придворно-галантні поезії; 3) морально-повчальні поезії. При цьому, уточнює науковець, так звані середньовічні жартівливі оповідання, або ж казки, можна вважати синонімічними літературознавчому терміну "шванки", а твори третьої групи є синонімічними – байкам [14, с.170]. Отже, в німецькомовній науковій літературі дотримуються думки відносно "розмитості" дефініції поняття "казка" у літературознавстві, як і у вітчизняній фольклористиці. І якщо переважна більшість казок народів Європи є авторськими (Ш. Перо, Е.Т. Гофман, В. Гауф, Г.К. Андерсен, Ч. Діккенс, Л. Керол, А. Ліндгрін і т.д.), то українську народну казку можна вважати результатом розумової діяльності цілого народу, тобто такою, автори якої не можуть бути встановленими навіть гіпотетично. Усною народною творчістю українського народу в минулому цікавилось багато людей – чи то подорожні, чи то науковці, чи то письменники. Систематичне ж вивчення культури українського народу розпочалося лише у XIX ст., що було обумовлено, передусім, історичними подіями. А заслуга першості у вивченні та популяризації фольклорного надбання українського народу належить, насамперед, польським дослідникам. Багато написано В. Гнатюком, Хв. Вовком та І. Франком про роль різних чужоземців у захопленні українською піснею та українським словом, однак, якраз вихідці з Польщі розпочали першими збирання матеріалів української народної творчості, що нині є надбанням не лише в історії Європи, а й у розвитку її культури та літератури. Дослідник із світовим ім'ям польського походження Оскар Кольберг (1814–1890) полишив після себе наукову спадщину в обсязі 80 томів, більшу частину яких становлять праці, де описано фольклорні та етнографічні матеріали про український народ, зібрані самим автором. Одним із найвидатніших видань українських народних творів у польській фольклористиці XIX ст. є видання чотиритомної фольклорно-етнографічної праці "Pokusie" – "Покуття" (1882–1889). Українські народні

казки (77 одиниць) входять до четвертого тому "Покуття", надрукованого українською мовою більше ніж сто років тому, але латинськими літерами. Науковець І. Хланта наголошує на тому, що "казки Покуття в записках О. Кольберга – це справжнє багатство казкового епосу України, значний набуток української фольклористики... Казки Покуття, як у територіальному, так і в часовому відношенні, становлять винятковий інтерес і належать до порівняно ранніх фіксацій українського казкового епосу Галичини, і є надзвичайно важливими для вивчення історії, а також поетики, локальних особливостей народних казок тощо" [6, с.22]. Специфіка існування української народної творчості в минулому і феномен її збереження полягає в тому, що така творчість існувала тривалий час лише в усній формі, передавалася із покоління у покоління і лише найбільш уподобані сюжетні лінії і мотиви того або іншого уснопоетичного і уснопровозового твору, лише ті теми у цих творах, що були близькими серцю їхніх реципієнтів, збереглися у пам'яті народній, відобразивши на повну силу етнічний коло-

рит. Однак з розвитком суспільних відносин під впливом історичних подій відбувалися певні зміни у безперервному творенні тих або інших жанрів народної творчості та літератури на європейських теренах, тобто автор тієї або іншої історії в усній або й у письмовій формі описував події, що відбувалися поруч. Так і з'явилися соціально-побутові казки, головним персонажем яких стала людина, як у народній казці, так і в літературному творі. І якщо казки більшості європейських народів, як уже зазначалося, вважаються літературними казками, то особливість і феномен цього жанру в українській літературі, порівняно з літературами більшості європейських народів, виявляється у тому, що казка є об'єктом фольклористичних студій, і вважається фольклорним надбанням усього народу.

Цікавим для розгляду казки як одного із жанрів усної народної творчості та літератури є потрактування німецького науковця Ш. Нойхауса, який визначив основні риси народної та літературної казок та виявив їх спільні ознаки.

Народна казка	Літературна казка
народна оповідь	авторська
не локалізовано, не хронологізовано	локалізовано, хронологізовано
проста (народна) мова	митецька мова (художнє мовлення)
одноразова дія	багаторазова дія
стереотипні діяння	оригінальні діяння
прості характери персонажів	складні характери персонажів
відсутня психологізація персонажів	психологізація персонажів
добрі або злі персонажі	змішаний тип персонажів
щасливий кінець	неоднозначне закінчення казки, казка з поганим кінцем
стандартизований початок і кінець	вільна форма
простий світогляд	складний світогляд

Спільними ознаками для обох видів казок є такі: 1) персонаж мусить вирішити якесь завдання; 2) магічні реквізити (чарівна паличка, мітла...); 3) символізм цифр, символізм природи; 4) тварини розмовляють / відображення анімалістичних вірувань; 5) зв'язок з міфами / трансцендентність; 6) символічні пригоди і подолання щоденних (побутових) проблем [15, с.9].

Отже, літературне "Я" кожного автора підтверджує його особистість, а фольклорне "Я" кожного народу в сукупності його особистостей підтверджує ментальність буття народу в мисленні і діяннях. У поліетнічному суспільстві оте "Я" минулого звучить поліфонією різноголосих звуків і знаків сучасності, які у міжкультурній комунікації між особистостями мають створити за принципом толерантності у міжетнічних відносинах партитуру для оркестру, в якому грають злагоджено різні інструменти задля якнайкращої подачі відносин між людьми на рівні етично-естетичного відображення, сприйняття і ствердження їхніх культурних цінностей у концептах "Добра" і "Прекрасного", в концептах "Гуманності" і "Людяності". А нотним папером для такої поліфонічної симфонії, як для автора, так і для реципієнта, є казки всіх народів світу. Диригентами дитячого оркестру, тобто його душі, може бути лишень родина, члени якої зможуть пояснити дітям трансцендентально і трансцендентно (І. Кант) основні засади концептів "Добра", "Прекрасного", "Людяного" у казці, як жанру народної словесності, так і жанру авторської творчості, аби основи міжкультурної комунікації із несвідомого сприймання (перцептивного) культурного надбання іншого етносу перетворилося у свідоме сприймання (апперцептивне) (Г.В. Лайбніц) на рівні інтерсвіту (мікрокосм) та інтерсвіту (макрокосм) існування людства. У народній та літературній казці як формах історичної, родинної і культу-

рної пам'яті етносу закладено усі її найкращі функції для подальшої пізнавальної діяльності особистості – освітня і виховна, розвиваюча мову і мислення, творча, ознайомлювальна з культурою інших етносів, а насамперед – етично-естетична.

#### Список використаних джерел

- Багалій Д.І. Український філософ Григорій Савич Сковорода // Розмова про істинне щастя. – Харків: Прапор, 2002. – 280 с.
- Грицай М.С., Бойко В.Г., Дунаєвська Л.Ф. Українська народнопоетична творчість. – К.: Вища школа, 1983. – 358 с.
- Грінченко Б.Д. Словарь української мови. – К.: Лексикон, 1996. – Т. 1-2.
- Етимологічний словник української мови: В 7 т. – К.: Наукова думка, 1982-1989. – Т. 1-2.
- Ковальов П. Соціологічні моменти у фольклорі та завдання етнографії // Бюлетень Етнографічної комісії Всеукраїнської Академії Наук. № 13. – К.: ВАН, 1930. – С. 1-4.
- Кольберг О. Казки Покуття. – Ужгород: Карпати, 1990. – 327 с.
- Мушкетик Л.Г. Мораль родинних стосунків у народній казці (на слов'яно-неслов'янському матеріалі) // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Вип. 15. – К.: ВПЦ Київський університет, 2011. – С. 392-401.
- Огієнко І. Етимолого-семантичний словник української мови. – Вінніпег: Волинь, 1979-1982. – Т. 1-2.
- Сковорода Г.С. Розмова про істинне щастя. – Харків: Прапор, 2002. – 280 с.
- Словник іншомовних слів (СІС). – К.: Українська енциклопедія, 1985. – 966 с.
- Український соціум / Власюк О.С., Крисаченко В.С., Степико М.Т. та ін. / За ред. В.С. Крисаченка. – К.: Знання України, 2005. – 792 с.
- Ушкалов Л. "Світ ловив мене, та не спіймав" // Сковорода Г. Вибрані твори. – Харків: ПРАПОР, 2007. – С. 3-24.
- Чорнопиский М. Українська фольклористика. Словник-довідник. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 448 с.
- Greiner-Mai H. Kleines Wörterbuch der Weltliteratur. – Lpg.: Bibliographisches Institut, 1985. – 320 S.
- Neuhaus S. Märchen. – Tübingen, Basel: A. Francke Verlag, 2005. – 390 S.
- Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache (електронний варіант).
- Grimm J., Grimm W. Kinder und Hausmärchen. – www.spiegel.de.

Н. Марченко, доц.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

## ОТРАЖЕНИЕ В ФОЛЬКЛОРНОЙ И ЛИТЕРАТУРНОЙ СКАЗКЕ ЭТИЧНО-ЭСТЕТИЧЕСКИХ ПРИНЦИПОВ БЫТИЯ ЕВРОПЕЙСКИХ НАРОДОВ

*В статье рассматривается значение сказки в становлении и утверждении главных психологических характеристик этноса. Также рассматриваются особенности возникновения и функционирования сказки в украинской культуре и в культуре европейских народов в историческом прошлом.*

*Ключевые слова: автор, литература, ментальность, познание, сказка, фольклор.*

N. Marchenko, associated prof  
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

## ETHIC-ESTHETIC PRINCIPLES OF EUROPEAN NATIONS IN FOLK FAIRY-TALES AND LITERATURE FAIRY-TALES

*The article deals with the role of tales for building and affirmation of the mental streaks of the folk. It was indicated the particularity of the beginning and the functioning of tales in Ukrainian culture and in culture of the some European folks.*

*Key words: author, literature, mentality, cognition, tales, folklore.*

УДК 808:811.11:316.6=111

О. Афанасьєва, канд. філол. наук  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

## ПОНЯТТЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У СУЧАСНІЙ МІЖДИСЦИПЛІНАРНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

*У статті аналізуються та узагальнюються сучасні наукові підходи до визначення та дослідження понять поведінки, мовленнєвої поведінки, комунікативної поведінки у філософській, психологічній, соціологічній, культурологічній, лінгвістичній наукових парадигмах. Окреслено загальний методологічний формат міждисциплінарного вивчення комунікативної поведінки та основні напрями її аналізу.*

*Ключові слова: діяльність, поведінка, мовлення, комунікація, культура, міждисциплінарна перспектива.*

Питання, пов'язані з визначенням, описом та аналізом комунікативної поведінки людини, постали в сучасних наукових дослідженнях у зв'язку з необхідністю поглибленого вивчення різних аспектів комунікації та визнанням провідної ролі мовця в комунікативному процесі. Ця проблема є актуальною та новою, адже комунікативна поведінка лише нещодавно стала об'єктом наукового пошуку у лінгвопрагматиці та теорії комунікації і наразі не розроблено цілісної теорії комунікативної поведінки. Сучасні мовознавці все більше уваги приділяють різним аспектам поведінки учасників комунікативної взаємодії. Зокрема, можна звернутися до праць таких дослідників, як Ф.С.Бацевич [2], О.О.Селіванова [28], Й.А.Стернін [29, 30, 31, 32], Т.П.Дежина [10], С.М.Замашна [11], І.Р.Корольов [16], К.І.Баєва [1], та ін. Проте, як зазначає Й.А.Стернін, ще немає наукових традицій опису комунікативної поведінки, зокрема немає достатньо чіткого визначення самого явища – комунікативної поведінки, не описано його структуру, відсутній розроблений термінологічний апарат системного опису, немає моделі системного опису комунікативної поведінки – неясно, що і в якій послідовності, в якій формі треба описувати, щоб отримати комплексний, системний опис комунікативної поведінки народу, не розроблено методи та прийоми вивчення комунікативної поведінки [31, с. 5-6].

Метою цієї статті є аналіз сучасних підходів до вивчення проблеми комунікативної поведінки у психології, психолінгвістиці, соціальній психології та мовознавстві та визначення основних лінгвопрагматичних параметрів та дослідницьких перспектив її опису.

Проблеми, що постають перед дослідниками комунікативної поведінки, мають складний міждисциплінарний вимір, адже аналіз цього явища тісно пов'язано з вивченням цілого комплексу його складових. Так, увагу вчених привертають соціальні, психологічні, етнокультурні, гендерні, етичні аспекти комунікативної поведінки. Значний інтерес викликають етнокультурні особливості комунікативної поведінки, зокрема у зіставному аспекті. У

прикладному плані основи комунікативної поведінки застосовуються в курсах ділової комунікації, дипломатичного етикету, менеджменту, у педагогіці, методиці викладання іноземних мов, конфліктології, у комунікативних тренінгах для різного роду професійної діяльності, мережевого маркетингу, у рекомендаціях для туристів тощо, а також застосовуються у різних аспектах прикладної психології, психоаналізі, психіатрії. Широкого застосування питання комунікативної поведінки набуває в сучасних медичних практиках, у підготовці соціальних працівників, у лікуванні та вихованні осіб з особливими потребами. Значного поширення набули поради риторико-комунікативного плану для успішного ведення переговорів, вирішення конфліктів, які можна знайти в різного роду практичних посібниках, в мережі Інтернет.

Поведінка людини традиційно знаходилася в центрі уваги психологічної науки і пов'язувалася з такими поняттями як взаємодія, діяльність та активність. Так, С.Л.Рубінштейн дає таке визначення поведінки: "Під поведінкою розуміють визначеним чином організовану діяльність, яка здійснює зв'язок організму з навколишнім середовищем." [23, с.119]. Термін "поведінка" використовується також для позначення виду та рівня активності людини разом із такими її виявами, як діяльність, споглядання, пізнання, спілкування [13, с.5]. Сучасні психологи визначають поведінку як "сукупність направлених дій суб'єкта, які він реалізує згідно закономірностей внутрішнього розвитку і взаємодії з середовищем" [20], як "процес взаємодії особистості з середовищем, опосередкований індивідуальними особливостями і внутрішньою активністю особистості" [13, с.284], як "цілеспрямовану систему взаємопов'язаних вчинків, які людина здійснює, щоб реалізувати певні функції, зумовлені взаємодією з середовищем" [22]. При цьому Л.С.Виготський зазначає, що "поведінка людини не знаходиться постійно на одному і тому самому верхньому, чи вищому, плані свого розвитку. Найновіші і молоді, що зовсім недавно виникли в історії людства форми співіснують у поведінці людини поруч із найдавнішими..." [9, с. 163].



Традиційно виокремлюють два рівні психологічної структури діяльності: мікроструктуру й макроструктуру. Мікроструктура діяльності включає: мотив – ціль – спосіб, засіб – результат. У макроструктурі діяльності виокремлюють чотири основні блоки: спонукально-ціннісний (мотиви, цілі); прогностично-проективний (прогнозування, вибір, планування); виконавчо-реалізуючий (способи, засоби, результат); оціннопорівняльний (аналіз, виявлення неузгодженості в результатах і процесі їхнього досягнення) [7, с.178-179]. А внутрішніми складовими поведінки вважають мотивацію, цільовизначення, когнітивну переробку, емоційні реакції, процеси саморегуляції [13, с.6]. Крім того, дослідники виділяють такі етапи перебігу поведінки: 1) попереднє вивчення цілі чи мети; 2) вибір або створення необхідних засобів досягнення цілі; 3) прийняття рішення; 4) вчинок; 5) оцінка ефективності вчинку; 6) фіксація в індивідуальному досвіді результатів виконаного вчинку [8]. Вчинок розглядається як структурна одиниця поведінки, а сама поведінка є сукупністю вчинків [там само]. У психології мотивації розрізняють довільну і мимовільну активність та відповідний тип поведінки в залежності від їх відповідності інтенції суб'єкта, який переживає чи діє, від контролю їх доцільності та корекції (чи можливості такої корекції), а серед одиниць довільної поведінки виділяють дії та навички [34]. Таким чином, поведінка розглядається у психології в тісному взаємозв'язку з такими поняттями, як діяльність, активність, дія, взаємодія, вчинок, потреби, мотив, намір, цільовизначення, цілеспрямованість, когнітивна переробка, емоційні реакції, тощо.

Дослідження поведінки набуває також філософсько-соціального виміру. З цих позицій поведінка людини є "її об'єктивно необхідною, сутнісною і соціокультурною властивістю, яка проявляється в процесі взаємодії людини з навколишнім життєвим середовищем, іншими людьми, по відношенню до себе, відображає позицію людини до суспільства, його цінностей, норм і викликає певну суспільну реакцію. Соціальна специфіка людської поведінки прослідковується і в тому, що вона демонструє складне перетворення внутрішнього стану людини (мотивів, цілі, потреб, інтересу) в дії, вчинки і діяльність" [33]. З погляду Л.Д.Унарової, поведінка як поняття є більш багатозначним, ніж поняття активності і діяльності. Людська діяльність і поведінка протікають у межах складних великих систем і самі становлять складну і велику відносно довготривалу систему. Проявляючись у певних вчинках, поведінка не зводиться лише до зовнішніх дій, а в будь-яких обставинах виявляє позицію людини. Соціальна специфіка людської поведінки проявляється в тому, що вона представляє перетворення внутрішнього стану людини в дії по відношенню до навколишнього світу і є полімотиваційною [там само].

Поведінковий механізм став основним об'єктом вивчення біхейвіористського напрямку в психології (Дж.Б. Уотсон, Е.Л. Торндайк та ін.), який розвивався у когнітивно-структурному аспекті (Е.Ч. Толмен, К.Л. Халл, Ч.Е. Осгуд), а також як мовознавча школа Л.Блумфілда та теорія вербальної поведінки Б.Ф.Скінера. Мовлення, мовленнєва діяльність, вербальна та комунікативна поведінка стали в сучасній психології одним із важливих предметів дослідження. Слід згадати внесок дослідників школи Пало-Альто у розвиток комунікативної лінгвістики, зокрема привертання уваги до невербальної комунікації та метакомунікативного аспекту спілкування. У психокогнітивному аспекті дослідники звертаються також до проблеми ментальної структури комунікативного світу особистості. Так, В.І.Кабрін розробляє

трирівневу ментальну структуру комунікативного світу людини, яка включає: 1) чотири рівні комунікативного світу особистості – транскомунікативний, інтракомунікативний, екстракомунікативний, інтракомунікативний; 2) дві іпостасі особистості – як партнера спілкування, як суб'єкта комунікативного світу; 3) чотири типи комунікативних відношень – інтраактивний, екстраактивний, інтерактивний та транскомунікативний [14, с.30]. Наразі специфіку визначеного певною сукупністю чинників поведінкового механізму досліджують такі напрямки сучасної психології, як організаційна психологія, психологія ділових стосунків, гендерна та вікова психологія, психологія сімейних стосунків тощо.

Мовленнєва діяльність індивіда є центральним об'єктом психолінгвістичних досліджень, починаючи з праць Ч.Осгуда, Д.Мілера, Д.Слобіна та ін. У психолінгвістиці поведінковий механізм розглядається у поняттях мовленнєвої діяльності, спілкування, вербальної або мовленнєвої поведінки, рольової поведінки, стратегій поведінки переважно у зв'язку з проблемами засвоєння мови, породження та інтерпретації мовлення [21]. Як зазначає О.О.Леонтьєв, предметом психолінгвістики є співвідношення особистості зі структурою і функціями мовленнєвої діяльності, з одного боку, і мовою як головною твірною образу світу людини, з іншого [17, с.16]. Проблема спілкування усе активніше виокремлюється у психолінгвістиці в окремий напрямок дослідження. Так, з погляду того ж ученого, по суті неможливо досліджувати розвиток і функціонування людського суспільства, розвиток і функціонування людської особистості (не говорячи вже про взаємовідносини особистості і суспільства), не звертаючись до поняття спілкування, не інтерпретуючи це поняття тим чи іншим способом і не аналізуючи його конкретних форм і функцій в тих чи інших соціальних й історичних умовах [18, с.11].

Водночас, поряд із психологією спілкування з'являється лінгвопсихологія мовленнєвої діяльності, яка наголошує на необхідності вивчення такого складного і багатомірного явища, як мовленнєва поведінка і мовленнєва діяльність, здійснюваних за допомогою мови, особливо коли вони розглядаються в загальному контексті комунікативних процесів – процесів прийому, передачі, переробки вербальної інформації, коли виникає необхідність звернення до людини як суб'єкта мовленнєвої діяльності, процесів породження і сприйняття мовленнєвого повідомлення [12, с.5]. У цьому контексті І.О.Зимня наголошує на тому, що по відношенню до мовленнєвої діяльності поняття мовленнєвої поведінки є менш визначеним і більш широким і дає таке визначення цьому поняттю: "Мовленнєва поведінка – специфічна і невід'ємна частина людської поведінки в цілому як складної системи вчинків, дій, рухів. Мовленнєва поведінка є формою соціального буття людини (чи його функціонування в соціумі). У мовленнєвій поведінці проявляється вся сукупність мовленнєвих дій і мовленнєвої діяльності людини. Вона є манера, характер їх реалізації людиною, що включає і всю її соматичну активність; змістом мовленнєвої поведінки є зміст мовленнєвої діяльності. Одиницею мовленнєвої поведінки слугує мовленнєвий вчинок, який має означене – характер впливу на партнера, й означальне – зовнішню виконавчу частину мовленнєвої діяльності чи мовленнєвої дії. Відповідно, можна говорити метафорично про "вимовну поведінку", "граматичну поведінку" і т. д. Мовленнєва поведінка включає емоційний компонент, адже властивості особистості в свою чергу виявляються в її поведінці, по С.Л. Рубінштейну" [там само, с.52].

Мовленнєва та комунікативна поведінка стають невід'ємною частиною сучасної антропоцентричної науко-

вої парадигми, спрямованої на дослідження різних вимірів буття особистості. Так, психологи виділяють поняття комунікативного ядра особистості, яке включає характерну для неї єдність відображення, відношення і поведінки, що проявляється при прямих чи опосередкованих якимись технічними засобами (телефон, радіо, телебачення) контактах індивіда з різними людьми й спільнотами. Це, по-перше, всі форми знання (образи сприйняття, уявлення, поняття, образи уяви) про людей і спільноти, якими володіє людина і які більш чи менш повно актуалізуються у неї в спілкуванні з ними; по-друге, всі переживання, які проявляються в контактах з іншими людьми чи спільнотами; по-третє, всі види вербальної й невербальної поведінки, через які виникають ці контакти [4, с.76].

Слід зазначити, що проблема поведінки особливого значення набуває в сучасній соціальній психології та соціолінгвістичних дослідженнях. Так, Д.Майєрс вважає, що незважаючи на розмаїття існуючих наукових шкіл, більшість соціальних психологів погоджуються з правомірністю п'яти основних висновків соціальної психології. Перший говорить про те, що соціальні ситуації здійснюються на індивідуальну й групову поведінку сильніший вплив, ніж ми це визнаємо в нашій індивідуалістичній, орієнтованій на особистість культурі. Другий висновок стосується конструювання соціальної реальності: соціальна ситуація є колективно сконструйованою реальністю, яка існує не "сама по собі", а створюється в нашій свідомості і передається від одного джерела соціальної комунікації до іншого через чутки, плітки, ритуали, фольклор, шкільні уроки і навіть расистські трактати. Третій висновок: навіть кращі з нас допускають ірраціональну поведінку і супутні помилки інтуїції, тому четвертий висновок соціальної психології стосується особливої значущості групового динамізму. Нарешті, соціальні психологи додали до цього набору принцип, який проголошує можливість досліджувати складні соціальні ситуації і знаходити практичні рішення проблем, що виникають, а потім застосовувати отримані знання для удосконалення нашої особистості і соціальної діяльності [19].

Саме в галузі соціологічних і соціолінгвістичних пошуків почалася розробка таких основоположних для поведінкової проблематики аспектів та напрямків, як варіаціоністський, інтеракційний, ритуальний, рольовий, питань комунікативної компетенції та стратегій спілкування у працях В.Лабова, дослідженнях з етнографії спілкування (Д.Хаймс, Дж.Гамперц, І.Гофман), етнології (А.Шюц, Г.Гарфінкель, Х.Сакс та ін.). У царині соціологічних, соціопсихологічних та соціолінгвістичних досліджень поведінки особлива увага приділяється вивченню поняття норми, нормативної та девіантної поведінки. Девіантологія стала однією з важливих галузей сучасних досліджень, яка вивчає поведінкові механізми соціалізації людини, зокрема у тісному зв'язку з мовленнєвою регуляцією і цілевизначенням. У свою чергу соціалізація передбачає адаптацію до соціального середовища з урахуванням індивідуальних особливостей, варіантами якої є; радикальна адаптація – самореалізація через зміну особистістю існуючого соціального світу; гіперадаптація – самореалізація через вплив особистості на соціальне життя за допомогою її наддосягнень; гармонійна адаптація – самореалізація особистості в соціумі через орієнтацію на соціальні вимоги; конформістська адаптація – пристосування за рахунок пригнічення індивідуальності, блокування самореалізації; девіантна адаптація – самореалізація шляхом виходу за існуючі соціальні вимоги (норми); соціально-

психологічна дезадаптація – стан блокування процесів самореалізації й адаптації [13, с.6].

Починаючи з фундаментальних досліджень в галузі культурної антропології (Е.Сепір, Б.Уорф), крос-культурні, лінгвокультурологічні студії зосереджують свою увагу на етнокультурних особливостях поведінки. Посилення інтересу до проблем взаємодії культур і культурної ідентичності народів було зумовлено складними глобалізаційними процесами у ХХ ст. Датою зародження сучасної міжкультурної комунікації як науки вважають 1954 р., коли була опублікована праця Е.Холла і В.Трагера "Culture as Communication". Запропоноване Е.Холлом розуміння культури і комунікації – "комунікація – це культура, культура – це комунікація" – спричинило наукову дискусію і зумовило появу поняття міжкультурний, крос-культурний і мультикультурний [26, с.10-11]. Так, зокрема, предметом крос-культурної психології є поведінка людини в контексті культури [3, с.13]. При цьому увагу дослідників повертають як етнопсихологічні відмінності [25], так і можливість відкриття "універсальних законів" людської поведінки [3, с.16]. Проблеми міжкультурної комунікації починають осмислюватися в форматі міжкультурної прагматики [35], а також в етико-культурному плані як, наприклад, культура міжособистісних стосунків [27].

З погляду Ф.Бацевича, на процес міжкультурного спілкування впливають аспекти, пов'язані з 1) культурною традицією (дозволи і заборони у певній мовнокультурній спільноті на певні типи і різновиди спілкування; стереотипні ситуації спілкування, відтворювані типи комунікативних актів; етикетні характеристики універсальних актів спілкування наприклад, формули привітання, прощання тощо; рольові та соціально-символічні особливості спілкування; номенклатура і функції мовних і текстових стереотипів, які використовуються у спілкуванні й відображені, зокрема, в пареміях; організація текстів; 2) соціальними чинниками і соціальними функціями спілкування (функціонально-стильові "підмови"; етикетні формули); 3) етнопсихологією (психолінгвістична організація мовної діяльності; номенклатура, функції та особливості проксемічних, кінестетичних і паралінгвальних засобів); 4) специфікою тезаурусної організації культурно-мовної спільноти (система традиційних образів, порівнянь, символічне вживання певних денотатів; система кінетичних засобів); 5) специфікою мови певної культурно-мовної спільноти (система стереотипів; система символів, образів тощо; структура текстів; етикетні форми; підмови і функціональна стилістика) та ін. [2, с.253].

Як вважає Й.А.Стернін, опис комунікативної поведінки народу в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., став досить актуальним в силу низки об'єктивних причин, а саме: розширення міжнаціональних контактів; активного розвитку комунікативної і антропоцентричної лінгвістики, яка поставила в центр уваги проблему "Мова і людина"; активізації контрастивних, зіставних і міжкультурних досліджень; активізації інтересу до міжкультурної комунікації та міжкультурного порозуміння, національної своєрідності різних народів; зростання числа міжетнічних конфліктів, які вимагають врегулювання, що збільшує важливість досліджень у сфері міжкультурної комунікації; появи нових експериментальних методів дослідження у психолінгвістиці, ефективних при вивченні, зокрема, комунікативної поведінки [31, с.4-5]. З цього, на думку вченого, випливають і наступні завдання до вивчення даної проблематики: сформувати наукове уявлення про комунікативну поведінку як компоненту національної поведінки лінгвокультурної спільноти; визначити в першому наближенні термінологічний апарат

опису комунікативної поведінки; описати основні методи і прийоми дослідження та опису комунікативної поведінки народу; розробити модель опису комунікативної поведінки лінгвокультурної спільноти; показати можливість застосування розробленої моделі до опису основних рис комунікативної поведінки певної лінгвокультурної спільноти; визначити дидактичну цінність опису комунікативної поведінки для навчання мові як іноземної, сформулювати основні завдання, методи і форми використання опису комунікативної поведінки народу у навчанні мові даного народу як іноземної [там само]. Розв'язанню цих задач присвячено низку праць сучасних науковців, в яких вивчаються особливості англійської, італійської, фіномовної комунікативної поведінки у порівнянні з комунікативною поведінкою росіян, досліджуються етнокультурні ознаки тих чи інших етнокультур (див., зокрема, [1; 5; 16; 29; 30; 32]).

Таким чином, сучасні науковці, розробляючи дисциплінарно спрямовані в межах певної наукової галузі підходи до вивчення комунікативної поведінки, доходять висновку про необхідність міждисциплінарного підходу до її дослідження. Виходячи з аналізу цих здобутків сучасної науки, вважаємо, що перспектива вивчення комунікативної поведінки полягає передусім у визначенні основних методологічних векторів дослідження, складових, рівнів, площин та одиниць аналізу, принципів відбору матеріалу. Ця перспектива передбачає також необхідність залучення понятійного апарату, дослідницьких підходів та здобутків різних наукових галузей в царині вивчення поведінкових механізмів людського спілкування та їх переробку в форматі лінгвокомунікативного, лінгвопрагматичного ті лінгвокультурологічного аналізу.

#### Список використаних джерел

- Баева Е.И. Особенности итальянского коммуникативного поведения (невербальный аспект): автореф. дисс. на соискание учен. степени. канд. филол. наук: спец. 10.02.05 – романские языки/ Екатерина Игоревна Баева. – Воронеж – 2012. – 21 с.
- Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики: Підручник / Флорій Сергійович Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 344 с.
- Берри Дж. Кросс-культурная психология. Исследования и применение / Джон В. Берри, Айп Х. Пуртинга, Маршалл Х. Сигалл та ін. Кросс-культурная психология Исследования и применение. Харьков: Гуманитарный Центр, 2007. – 556 с. Харьков: Гуманитарный Центр, 2007. – 556 с.
- Бодалев А.А. Психология общения / Алексей Александрович Бодалев. – М.: Изд-во "Институт практической психологии", Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. – 256 с.
- Бортникова Т.Г. Коммуникативное поведение как отражение этнического сознания / Татьяна Геннадиевна Бортникова. – Режим доступу: <http://tsutmb.ru/nu/nauka/index.php/rzdel/meropr/-2011.html?sobi2Task=sobi2Details&catid=23&sobi2Id=237>.
- Ботвина Н.В. Міжнародні культурні традиції: мова та етика ділової комунікації: Навч. посібник / Наталя Володимирівна Ботвина. – К.: АртЕк, 2008. – 252 с.
- Варій М. И. Основы психологии и педагогики: Навч. посіб. / Мирон Йосипович Варій, Володимир Львович Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 376 с.
- Вітенко І.С. Основы психологии: Підручник / Иван Семенович Вітенко, Тарас Іванович Вітенко – Вінниця: Нова Книга, 2001. – 255 с. – Режим доступу: [http://pidruchniki.ws/1584072037301/psihologiya/osnovi\\_psihologiyi\\_vitenko\\_is](http://pidruchniki.ws/1584072037301/psihologiya/osnovi_psihologiyi_vitenko_is).
- Выготский Л.С. Мышление и речь / Лев Семенович Выготский – М.: Лабиринт, 1999. – 352 с.

10. Дежина Т.П. О некоторых особенностях речевого поведения мужчин и женщин / Татьяна Петровна Дежина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – № 1 (8). – Тамбов: Грамота, 2011. – С. 68-71.

11. Замашна С. М. Особливості американської комунікативної поведінки у зіставленні з українською / Світлана Миколаївна Замашна. – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/Npd/2009\\_2/Zamashna.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npd/2009_2/Zamashna.pdf).

12. Зимняя И.А. Лингвopsихология речевого деятельности / Ирина Алексеевна Зимняя. – М.: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО "МОДЭК", 2001. – 432 с.

13. Змановская Е. В. Девиантология: Учеб. пособие. – М.: Издательский центр Академия, 2003. – 288 с.

14. Кабрин В.И. Ментальная структура и динамика коммуникативного мира личности: методология, методы, эмпирические исследования: Учебно-методическое пособие. – Томск, 2002. – 115 с.

15. Колесниченко В.Л. К вопросу об особенностях вербальной и невербальной коммуникативного поведения представителей английской и испанской лингвокультур / Виктория Леонидовна Колесниченко // Труды международной научно-практической Интернет – конференции "Преподаватель высшей школы в XXI веке". Сб. 7. Ростов-на-Дону, 2009. – Режим доступу: <http://www.t21.rgups.ru/archive/doc2009/2/08.doc>.

16. Корольов І.Р. Відображення національно-ціннісних орієнтирів у комунікативній поведінці різномовних інтерактантів / Ігор Русланович Корольов // Studia Linguistica. – Випуск 5/2011. – С. 286-291.

17. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 288 с.

18. Леонтьев А. А. Психология общения / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 365 с.

19. Майерс Д. Изучаем социальную психологию / Дэвид Майерс. – Режим доступу: [http://www.gumer.info/bibliotek\\_Buks/Psihol/meirs/](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/meirs/)

20. Общая психология. Словарь / Под. ред. А.В. Петровского // Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в шести томах / Ред.-сост. Л.А. Карпенко. Под общ. ред. А.В. Петровского. – М.: ПЕР СЭ, 2005. – 251 с. – Режим доступу: [http://nashaucheba.ru/v13718/петровский\\_а.в.\\_словарь\\_общая\\_психология?page=14](http://nashaucheba.ru/v13718/петровский_а.в._словарь_общая_психология?page=14).

21. Основы теории речевой деятельности: Коллективная монография / Отв. ред. А.А.Леонтьев. – М.: Наука, 1974. – 368 с.

22. Приходько Ю.О. Психологичний словник-довідник: Навч. посіб. / Юлія Олексіївна Приходько, Віктор Іванович Юрченко. – К.: Каравела, 2012. – 328 с.

23. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – СПб: Изд-во: Питер, 2002. – 720 с.

24. Русское и финское коммуникативное поведение. – Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. – 101 с.

25. Савицька О.В. Етнопсихологія: навч. посіб. / Ольга Вікторівна Савицька, Любов Миколаївна Співак. – К.: Каравела, 2011. – 263 с.

26. Садохин А.П. Межкультурная коммуникация: Учебное пособие. – М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2004. – 288 с.

27. Сайтарли І.Л. Культура міжособистісних стосунків: Навч. посіб. / Інна Анатоліївна Сайтарли. – К.: Академвидав, 2007. – 240 с.

28. Селіванова О.О. Основы теории мовної комунікації: Підручник / Олена Олександрівна Селіванова. – Черкаси: Вид-во Чабаненко Ю.А., 2011. – 328 с.

29. Стернин И.А. Коммуникативное поведение в структуре национальной культуры / Иосиф Абрамович Стернин // Этнокультурная специфика языкового сознания. Сб. статей / Отв. ред. Н.В. Уфимцева. – М.: РАН, Ин-т языкознания, 1996. – С. 97-113.

30. Стернин И.А. Коммуникативное поведение и межкультурная коммуникация / Иосиф Абрамович Стернин. – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/Mova/2010\\_15/Mov15\\_07.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Mova/2010_15/Mov15_07.pdf).

31. Стернин И.А. Понятие коммуникативного поведения и проблемы его исследования / Иосиф Абрамович Стернин. // Русское и финское коммуникативное поведение. – Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. – С. 4-20.

32. Стернин И.А., Ларина Т.В., Стернина М.А. Очерк английского коммуникативного поведения / Иосиф Абрамович Стернин, Татьяна Викторовна Ларина, Мария Абрамовна Стернина. – Воронеж: изд-во "Истоки", 2003. – 185 с.

33. Унарова Л.Д. Поведение человека: социально-философское осмысление / Любовь Дорощеевна Унарова. – Издательство "Академия Естествознания", 2012. – Режим доступу: <http://www.monographies.ru/172>.

34. Фурманов И.А. – Психологические основы поведения: Курс лекций / Игорь Александрович Фурманов. – 2002. – Режим доступу: [http://www.koob.ru/furmanov/psychol\\_bases](http://www.koob.ru/furmanov/psychol_bases).

35. Tannen D. The pragmatics of cross-cultural communication / Deborah Tannen. – Режим доступу: [http://www9.georgetown.edu/faculty/tannend/pdfs/the\\_pragmatics\\_of\\_cross-cultural\\_communication.pdf](http://www9.georgetown.edu/faculty/tannend/pdfs/the_pragmatics_of_cross-cultural_communication.pdf).

Надійшла до редколегії 25.09.13

О. Афанасьева, канд. филол. наук

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

## ПОНЯТИЕ КОММУНИКАТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ

В статье анализируются и обобщаются современные научные подходы к определению и исследованию понятий поведения, речевого поведения, коммуникативного поведения в философской, психологической, социологической, культурологической, лингвистической научных парадигмах. Очерчен общий методологический формат междисциплинарного изучения коммуникативного поведения и основные направления его анализа.

Ключевые слова: деятельность, поведение, речь, коммуникация, культура, междисциплинарная перспектива.

O. Afanasyeva, cand. of Philol.  
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

#### THE NOTION OF COMMUNICATIVE BEHAVIOR IN MODERN INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVE

*The article analyzes and summarizes the current scientific approaches in order to define and study the concepts of behavior, verbal behavior, and communicative behavior in the philosophical, psychological, sociological, cultural and linguistic scientific paradigms. It outlines the general methodological format of the interdisciplinary research of communicative behavior and main directions of its analysis.*

*Key words: activity, behavior, speech, communication, culture, interdisciplinary perspective.*

УДК 811.111'42

М. Каратаєва, асп.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СПОКУШАННЯ У ВІРТУАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ КОМПАНІЇ LOUIS VUITTON (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ ВЕРСІЇ ОН-ЛАЙНОВОГО ЖУРНАЛУ HISTOIRES)

*Статтю присвячено дослідженню сучасної віртуальної комунікації світових брендів на матеріалі он-лайн журналу Histories (Louis Vuitton). Аналізуються можливості та переваги використання новітніх технологій, найбільш популярні та ефективні аргументативні та риторичні прийоми.*

*Ключові слова: віртуальна комунікація, віртуальна реклама, риторичні фігури, семіотика, візуалізація.*

На початку XXI століття глобальна мережа Інтернет являє собою потужний засіб масової інформації та комунікації, що пропонує різноманітні форми віртуального спілкування: інформаційну веб-систему, електронну пошту, групи новин, дискусійні форуми, чати, списки розсилання, соціальні мережі тощо. Реклама, оцінивши переваги нової форми медіа (охоплення великої аудиторії при порівняно невеликих витратах; активність адресата та зворотний зв'язок, що дає змогу в умовах реального часу отримувати інформацію стосовно сприймання та інтересу до реклами, а також щодо дій реципієнтів; використання компонентів різних семіотичних систем і утворення як статичних, так і динамічних та інтерактивних рекламних блоків; персоніфікація, адресність, можливість таргетингу та ін.), швидко опанувала віртуальне середовище і розвинула декілька нових жанрів, які існують лише у мережевому просторі, а саме: банери, гео-контекстна реклама, фавікони, Google Doodles, які з часом набувають все більшої популярності та вже стали об'єктом лінгвістичних досліджень [4; 8; 10; 12]. У процесі завоювання ведучих позицій у глобальній мережі Інтернет найвідоміші світові бренди винаходять нові технології та прийоми брендингу й креативної реклами. Намагаючись привернути та утримати увагу якомога більшої аудиторії, вони надають перевагу жанрам, в яких когнітивний та емоційний компоненти тісно поєднані та взаємопереплетені у плані змісту та форми. Як наслідок, виникають нові "гібридні" явища – infotainment та edutainment, характерними рисами яких є доступна та цікава подача інформації, яскраве та змістовне візуальне наповнення, лаконічність, динамізм, креативність, гра з глядачем [5, с. 71].

Наприклад, Louis Vuitton – всесвітньо відомий французький бренд, що спеціалізується на виробництві валіз, сумок, модного одягу та аксесуарів класу "люкс" – із появою сервісу відеохостінгу YouTube так само, як інші дома моди, почав користуватися його послугами для розміщення відео фешн-показів. З часом він запровадив новий жанр – online magazine (он-лайнний відео-журнал) New.Now. Позитивна реакція реципієнтів та інтерес до нового формату віртуальної комунікації надихнули рекламодавців бренду до запуску на офіційному сайті проєктів Correspondances та Histoire(s), що відкривають та розвивають різні варіації концепту ПОДОРОЖ [9].

В наш час одним з найбільш ефективних рекламних прийомів є стратегія спокушання [3]. Метою нашої статті є дослідити засоби її реалізації у віртуальній комунікації

компанії Louis Vuitton. Як відомо, дім моди було засновано як майстерню з виготовлення мобільних і легких скринь та валіз, з якими зручно подорожувати. На початку XXI століття рекламодавці компанії намагаються креативно інтерпретувати та використати цей факт у кожній рекламній кампанії бренду. На відміну від інших брендів, які основний акцент роблять на вишуканості та високій якості своєї продукції, Louis Vuitton прагне спокусити реципієнта реклами до подорожі, відкриття чогось нового та незвіданого, знайомства з історією та визначними культурними об'єктами, обов'язковим атрибутом цієї мандрівки має стати одна з сумок або певний аксесуар чи предмет, на виготовленні яких спеціалізується торговий дім.

Проєкт Correspondances мав на меті ознайомити аудиторію з мейл-артом – мистецтвом арт-комунікації, що відбувається за допомогою пошти, інтернету, мобільного зв'язку та ін. Correspondances розповідає історію реально-віртуального подорожування повідомлення у мережі спілкування, що має настанову не лише передати певний зміст від відправника до отримувача у відповідному каналі зв'язку, але й змусити реципієнтів замислитись та долучитись до декодування знаків, використаних для оформлення цього повідомлення.

Журнал Histoire(s), запущений у квітні 2013 року, запрошує користувачів до подорожі, що має на меті поєднати минуле та сьогодення й розповідає історію бренду. Зважаючи на те, що візуалізація рекламних об'єктів є важливою складовою віртуальної комунікації [4, с. 43], Louis Vuitton активно використовує можливості інформаційних і комп'ютерних технологій та креативно поєднує потенціал різних семіотичних систем для візуалізації різних ідей, що мають привернути увагу реципієнта, зацікавити, запам'ятатись та розвинути стійку прив'язаність до бренду.

Більш детальний аналіз праць, присвячених електронним публікаціям показує, що серед дослідників досі немає однастайної згоди щодо назви цього виду комунікації, для означення якої використовують різні терміни: електронний, комп'ютерний [7; 10], Інтернет [2; 12], мережевий, он-лайнний віртуальний дискурс [1; 11] та ін. Проте, як зазначає К. Баєр, "хоча розбіжності щодо назви середовища, в якому розміщено інформацію (наприклад, он-лайн чи в Інтернеті) досі існують, в основному всі вони покликані позначити текст, написаний, розміщений та доступний для ознайомлення в електронному або цифровому форматі" [15].






Дослідник зазначає, що паперові та електронні видання мають багато спільного. Традиційні друковані кни-

ги та журнали є портативними, у них розміщено фіксований (статичний) лінійний текст, досить часто інформація у кожному новому виданні редагується та оновлюється. Зазвичай, кожне паперове видання організоване відповідно до загальноприйнятих формальних стандартів, має послідовну нумерацію сторінок, містить зміст, списки джерел або посилань, складається з певних глав або розділів, кожний з яких має відповідний заголовок, текст поділено на абзаци та ін. Конвенції написання, організації та публікації друкованих видань також підпорядковуються загальноприйнятим стандартам [15].

В Інтернеті таким традиційним складовим друкованих видань як зміст, довідка, списки посилань відповідають такі структурні компоненти як мапи сайту, різноманітні індекси, навігаційне меню, візуалізовані за допомогою схематичних або іконічних знакових зображень та які в певних випадках супроводжуються вербальним описом (табл. 1). Їхня функція полягає в тому, щоб схематично представити організацію матеріалу на сайті та надати користувачам змогу легше зорієнтуватися в інформації та швидше визначитись із вибором.

Таблиця 1

Структурні компоненти електронного журналу Histoire(s)

Позначення	Функція
	Зображення стрілок "вперед"/ "назад": перейти на попередню/ наступну сторінку
	Зображення стрілки "вгору": перейти на початок сторінки
	Математичний символ "+": дізнатися більше
	Зображення фігурної стрілки та вербальне пояснення: повернутися до початку/ меню
	Зміст

Матеріал он-лайнового журналу так само як і паперового категоризовано у декілька розділів, кожен з яких складається з декількох статей:

Розділ	Статті
JOURNEYS THROUGH TIME →	GOING WITH THE FLOW THE BIRTH OF MODERN LUXURY WHEELS, GLORIOUS WHEELS MON MONOGRAM REPAIR SERVICES ZEPHYR
JOURNEY TIMES →	CONFESSIONS OF A KEEPALL THE ART OF PACKING TRAVEL ACCESSORIES
WRITE ME A JOURNEY →	WHERE WILL LIFE TAKE YOU DEAR DIARY
JOURNEYS IN A TRUNK →	RETRACING THE TRUNK
THE BROCHURE	

Презентація кожної статті включає фотографію та назву, а при наведенні курсору мишки з'являється тизер – коротке повідомлення, що містить частину інфор-

мації про продукт і має на меті створити інтригу навколо нього (рис. 1, рис. 2):

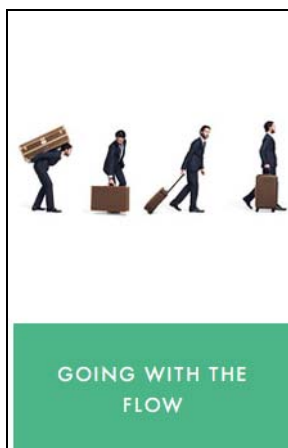


Рис. 1

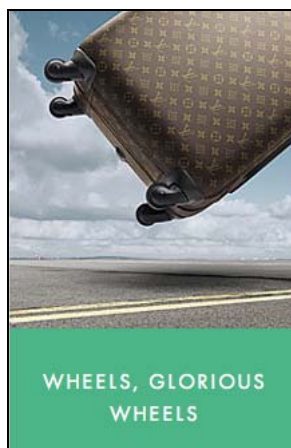
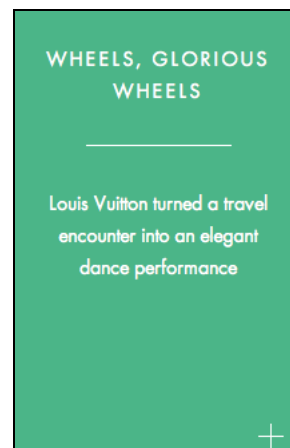


Рис. 2



Відмінність та перевага електронних журналів полягає у тому, що, працюючи з ними, користувачі мають можливість взаємодіяти зі змістом за рахунок використання кнопок, аплетів, заповнення форм, що значно полегшує роботу та зменшує час, необхідний для пошуку та ознайомлення з інформацією, оскільки система запам'ятовує введені дані та автоматично обирає та пропонує на їх основі відповідні результати. Ще однією

характерною особливістю електронних видань є перехресні посилання та можливість переходу до інших джерел інформації, що реалізується за рахунок гіперпосилань, виділених за рахунок кольору, підкреслень, варіювання шрифту (рис. 3), іконічних зображень, (рис. 4) які є більш сучасною та зручною в користуванні альтернативою зноскам [15].

## More details on the [Zephyr 55](#) and [Zephyr 70](#)

Рис. 3



Рис. 4

Більшість сучасних електронних журналів можна скачати та роздрукувати (рис. 5), а отже вони є портативними.



Рис. 5

Проте, на відміну від друкованих видань, електронні публікації можуть включати мультимедійні технології: анімацію, аудіо та відеоматеріали. Так, наприклад, кожна стаття журналу Histoire(s) містить короткий відеофільм, що має на меті збагатити подачу інформації, зробити її більш доступною та зрозумілою для споживача. Серед інших важливих відмінностей варто зазначити більш часте оновлення інформації, можливість доступу з різних комп'ютерних пристроїв та гаджетів, більшу варіативність форматів презентації змісту, функцію пошуку інформації за ключовими словами, можливість перегляду й ознайомлення з матеріалами у нелінійний спосіб та ін.

Варто зазначити, що використання набутків та можливостей нових інформаційних технологій супроводжується креативним використанням мовних ресурсів та плідним застосуванням риторичних прийомів. Наприклад, французькі оказіоналізми у тексті електронного журналу є мовними знаками, які, з одного боку, привертають до себе увагу та акцентують увагу користувачів на певній інформації, а з іншого – вказують на французьке походження бренду: *histoire(s), mon monogram, art de voyager, the art du voyage, layers of savoir-faire, art de vivre*.

На увагу заслуговує широке використання відомого та ефективного риторичного прийому бінарних опозицій, який в рекламі не лише виконує стилістичну та аттрактивну функцію, але й представляє раціональну аргументацію. Концепт НОВОГО та НОВИЗНИ є одним з могутніх двигунів прогресу [4, с. 45]. Проте, творення нового не заперечує звернення до традицій та використання найкращих набутків минулого, які було покладено в основу бренду й асоціюються з надійністю, вірністю та високою якістю:

*"Every piece of luggage recounts the legend of the Maison, where respect for tradition, pride in flawless craftsmanship, and a certain idea of elegance go hand-in-hand with modernity, creativity, and innovation".*

*"The new Zéphyr, true to its heritage of leather craftsmanship, combines respect for tradition with daring modernity".*

*"From the first flat-top trunks inspired by the transportation revolution of the 19th century to the elegant new trolley cases of the 2013 collection, Louis Vuitton continues to forge ahead, drawing on its extraordinary history and heritage to unite both past and present".*

*"Its comfortable rounded handles, stylish line and timeless elegance have given the Keepall iconic status for over seventy years".*

*"Since 1854, Louis Vuitton has explored new frontiers and pushed the limits of innovation".*

Досить важливим є порівняння продукції та вражень від подорожі з різними видами мистецтва:

*"The creations of Louis Vuitton over the past 160 years do indeed resemble a symphony".*

*"Louis Vuitton turned a travel encounter into an elegant dance performance".*

*"The art of packing. Some people enjoy packing their bags. For others it's a nightmare. For Louis Vuitton it's an art".*

*"Designed to withstand the rigors of life on the move and to perform the feats of acrobatics demanded of high-flyers, it [Zephyr] twists and turns upon itself with admirable ease, ensuring the treasures it transports within its two shells come to no harm".*

Використання риторичного прийому апеляції до емоційної сфери реципієнта, до почуттів та інтересів, має на меті викликати приємні асоціації, створити атмосферу більш близького інтимного спілкування:

*"Dear diary,*

*They had arrived from Tokyo a week ago for a romantic trip in Paris. Together they had seen the most enchanting places, experienced the finest restaurants, shared the most delicious moments, and now it was time to leave for the airport and pack all those memories in their respective Keepall bags.*

*My beloved Louis Vuitton Pégase makes a triumphant entrance, gliding along the conveyor belt in solitary splendor, like a star on the red carpet. Fresh and flawless as ever, it proudly bears my colors like the flag of victory".*

Використання риторичного прийому має на меті підкреслити, що товари Louis Vuitton призначено не для кожного, а лише для обраних споживачів, для чого в тексті реклами використано відповідні прикметники, що акцентують увагу на унікальності та неповторності продукції бренду:

*"Each and every Louis Vuitton iconic bag has its own identity and embodies a different travel style.*

*The Keepall's emblematic features, such as the Toron handles covered in high-quality natural cowhide leather, are unique and timeless".*

На особливу увагу заслуговує розгортання фрейму подорожі [9]. Позіціонування продукції компанії як прототипової, з одного боку, та постійне нагадування, що саме людське життя також є своєрідною подорожжю – з іншого, сприяє укріпленню у свідомості споживачів думки про те, що товари Louis Vuitton є невід'ємним атрибутом життя сучасної людини:

*"Why travel? To marvel at the beauties of the world, to encounter our fellow human beings – and ultimately to discover ourselves.*

*Embark on an imaginary visual journey through light projection and mapping techniques to celebrate the savoir-faire of the prestigious trunk maker.*

*For Louis Vuitton, luxury is more than a selection of iconic and beautiful products, it is an "art-de-vivre". The company redefined the art of travel and in doing so, created modern luxury".*

Таким чином, можна зробити висновок, що електронні видання, запозичивши у паперових аналогів певні структурні компоненти, розширили та модифікували комунікативні стратегії впливу на користувачів. Використання у віртуальному просторі потенціалу нових інформаційних технологій, мультимедіа, інтерактивності, символів і зображень у поєднанні з відомими риторичними прийомами та постійним спокушанням реципієнтів до нових подорожей та відкриттів дають змогу більш повно яскраво та різнобічно представити матеріал і таким чином, збагатити та урізноманітнити враження та досвід реципієнтів.

#### Список використаних джерел

1. Асмус Н. Г. Лингвистические особенности виртуального коммуникативного пространства: диссертация ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Асмус Нина Геннадиевна – Челябинск, 2005. – 265 с.
2. Ахренова, Н. А. Интернет-дискурс как глобальное межкультурное явление и его языковое оформление: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра филол. наук : (10.02.19) / Ахренова Наталья Александровна. – М., 2009. – 35 с.
3. Белова А. Д., Васильева О. А. Реклама автомобилей Mercedes-Benz: принцип и составляющие / А. Д. Белова, О. А. Васильева // Лингвистика XXI столетия: нові дослідження і перспективи. – К., 2009. – С. 37-45.
4. Белова А. Д. Визуализация товаров в современной рекламе как составная креолизации коммуникативного пространства / А. Д. Белова // Лингвистика XXI столетия : нові дослідження і перспективи. – 2012. – С. 42–50.
5. Белова А. Д. Номинативные процессы в современном английском языке как отражение эволюционного и инновационного развития объектов / А. Д. Белова // Лингвистика XXI столетия : нові дослідження і перспективи. – 2011. – С. 65–74.
6. Белова А. Д. Стратегия соблазна в современной рекламе роскошных товаров / Белова Алла Дмитриевна // Лингвистика XXI столетия: нові дослідження і перспективи. – К., 2007. – С. 56-67.
7. Дедова, О. В. Графическая неоднородность как категория гипертекста / О. В. Дедова // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология. – 2002. – № 6. – С. 91–103.

М. Каратаева, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

### СРЕДСТВА РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ СОБЛАЗНА В ВИРТУАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ КОМПАНИИ LOUIS VUITTON (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ВЕРСИИ ОН-ЛАЙН ЖУРНАЛА HISTOIRES)

*Статья посвящена исследованию современной виртуальной коммуникации мировых брендов на материале он-лайн журнала Histories (Louis Vuitton). Проанализированы возможности и преимущества использования современных технологий, наиболее популярные и эффективные аргументативные и риторические приемы.*

*Ключевые слова: виртуальная коммуникация, виртуальная реклама, риторические фигуры, семиотика, визуализация.*

M. Karatayeva, post-graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

### STRATEGY OF SEDUCTION IN LOUIS VUITTON'S COMPAGNY VIRTUAL COMMUNICATION (BASED ON THE ENGLISH LANGUAGE VERSION OF ON-LINE MAGAZINE HISTOIRES)

*The article considers modern strategies of virtual communication of world brands. Rhetorical figures, peculiarities and effectiveness of combining of different semiotic systems in Louis Vuitton's on-line magazine Histories are under examination.*

*Key words: virtual communication, virtual advertising, rhetorical figures, semiotics, visualization.*

УДК 811.111

В. Каптюрова, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### ЗАСОБИ ПАРАГРАФЕМІКИ У ПЕРЕДАЧІ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ МОВЦІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА МІКРОБЛОГІВ

*У статті розглядаються способи передачі емоційного стану мовці у соціальних мережах Facebook і MySpace та мікроблогах Tumblr і Twitter. Аналізуються доступні комунікантам у віртуальному просторі лексичні та параграфемні (синграфемні, супараграфемні й топографемні) способи передачі невербальної інформації.*

*Ключові слова: віртуальна комунікація, соціальна мережа, мікроблог, емоції, параграфеміка.*

Соціальні мережі та мікроблоги представляють середовище, для якого характерне нерівномірне співвід-

8. Каратаева М. В. Google Doodles – креолізація логотипу та частковий ребрендинг у віртуальному дискурсі / М. В. Каратаева // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 953. – С. 146–153.

9. Каратаева М. В. Онлайн-журнал Louis Vuitton як новий жанр віртуальної реклами: infotainment & edutainment / М. В. Каратаева // – Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ Київський університет, 2013. – Вип. 43.

10. Каратаева М. В. Фавікони як семіотичні та національно-культурні підходи до брендингу у віртуальному просторі / М. В. Каратаева // – Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ Київський університет, 2012. – Вип. 41. – С. 143–153.

11. Кондрашов, П. Е. Компьютерный дискурс: социолингвистический аспект: дис. ... канд. филол. наук: (10.02.19) / Кондрашов Павел Евгеньевич. – Краснодар, 2004. – 156 с.

12. Крутько Т. В. Англомова реклама у віртуальному просторі : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Тетяна Валеріївна Крутько. – Рівне, РІСКСУ, 2006. – 216 с.

13. Лутвинова О. В. Лингвокультурологические характеристики виртуального дискурса: диссертация ... доктора филологических наук : 10.02.19 / Лутвинова Ольга Васильевна – Волгоград, 2009. – 519 с.

14. Рыжков М. С. Прецедентные персонажи синхронного Интернет-дискурса / М. С. Рыжков // Язык, коммуникация и социальная среда. Выпуск 8. – Воронеж: ВГУ, 2010. – С. 56-63.

15. Baehr, Cr, Schaller, B. Writing for the Internet. – Greenwood Press, 2010. – 241 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

16. [http://www.louisvuitton-histoires.com/en\\_AU/](http://www.louisvuitton-histoires.com/en_AU/);

17. [http://www.louisvuitton-histoires.com/en\\_AU/journeys-times/confessions-of-a-keepall/](http://www.louisvuitton-histoires.com/en_AU/journeys-times/confessions-of-a-keepall/);

18. [http://www.louisvuitton-histoires.com/en\\_AU/journeys-in-a-trunk/retracing-the-trunk/](http://www.louisvuitton-histoires.com/en_AU/journeys-in-a-trunk/retracing-the-trunk/);

19. [http://www.louisvuitton-histoires.com/en\\_AU/journeys-through-time/wheels-glorious-wheels/](http://www.louisvuitton-histoires.com/en_AU/journeys-through-time/wheels-glorious-wheels/);

20. [http://www.louisvuitton-histoires.com/en\\_AU/journeys-through-time/the-birth-of-modern-luxury/](http://www.louisvuitton-histoires.com/en_AU/journeys-through-time/the-birth-of-modern-luxury/);

21. [http://www.louisvuitton-histoires.com/en\\_AU/journeys-through-time/going-with-the-flow/](http://www.louisvuitton-histoires.com/en_AU/journeys-through-time/going-with-the-flow/); 7. [http://www.louisvuitton-histoires.com/en\\_AU/journeys-through-time/zephyr/](http://www.louisvuitton-histoires.com/en_AU/journeys-through-time/zephyr/);

22. [http://www.louisvuitton-histoires.com/en\\_AU/journeys-through-time/the-after-sales-client-services/](http://www.louisvuitton-histoires.com/en_AU/journeys-through-time/the-after-sales-client-services/);

23. [http://www.louisvuitton-histoires.com/en\\_AU/journeys-through-time/mon-monogram/](http://www.louisvuitton-histoires.com/en_AU/journeys-through-time/mon-monogram/);

24. [http://www.louisvuitton-histoires.com/en\\_AU/journeys-through-time/the-birth-of-modern-luxury/](http://www.louisvuitton-histoires.com/en_AU/journeys-through-time/the-birth-of-modern-luxury/);

25. [http://www.louisvuitton-histoires.com/en\\_AU/write-me-a-journey/dear-diary](http://www.louisvuitton-histoires.com/en_AU/write-me-a-journey/dear-diary)

Надійшла до редколегії 25.09.13

ношення вербального та невербального кодів для передачі емоційного стану мовців. Це означає, що комуні-

кантам представлений обмежений доступ до каналів передачі почуттів, оскільки вони позбавлені можливості застосовувати численні невербальні засоби (такі як просодія, міміка, жести).

Актуальність статті пояснюється тим, що сучасні лінгвістичні дослідження базуються на принципах антропоцентризму, в парадигму якого входить аналіз способу вираження емоційного стану мовців та їхньої невербальної реакції на повідомлення. Особливо актуальним є вивчення емоційності повідомлень у такому динамічному середовищі, як соціальні мережі та мікроблоги. Саме тому основним завданням статті є дослідження основних способів та механізмів передачі невербального коду користувачами соціальних мереж Facebook і MySpace та мікроблогів Tumblr і Twitter.

Об'єктом дослідження є повідомлення, в яких використовуються засоби параграфеміки. Предмет дослідження – це вираження емоційного стану та невербальної реакції мовців за допомогою засобів параграфеміки.

Для реалізації невербальної поведінки мовця в комп'ютерно-опосередкованій комунікації (зокрема його реакції на отриману інформацію або емоційного стану) використовується ряд лексичних засобів, до яких належать [1, с. 20]:

- вигуки, що виражають позитивні емоції, які включають широке коло приємних почуттів і переживань: радості, захоплення, піднесення, збудження, симпатії, полегшення, задоволення тощо, наприклад, TammiPorterBauer: Are you out of adjustment spine wise? Chiropractors also = Awesome! (10); Aris De La Garza: Wow iOS7 is out!!! Wow!!! Awesome!!! Cool!!! (11);

- вигуки, що виражають негативні емоції й переживання та передають жаль, неспокій, каяття, розчарування, збентеження, розчарування, зневажання, огиду, фізичний та душевний біль, гнів, відчай тощо – LaProfesoraFrida: Oh my gosh you guys. :( This being sick is HORRIBLE. My husband and I went to the pharmacy today to try to find something, ANYTHING to help! Another day home and NOT happy about it. :( (8); josietorres: justin bieber connected with you but not me awwwwwwwwwwwwwwwwwwww!!!!!!! (9);

- інші частини мови (іменники, дієслова, прикметники, прислівники, дієприкметники), які виражають позитивний або негативний емоційний стан – ZannDawg: Hello Albert. Enjoyed your short story "News in a Rockin World". Music History :) Glad to connect with you!! All my social sites are on my website-Lets connect (9);

- акроніми та скорочення по типу абрєвіації, які репрезентують невербальні реакції та використовуються з метою мовної економії – hedghogsdilemma: Wth (what the hell – B.K.) is that chris brown....with a punk jacket?!?! 0-o (10); Christopher Todd: I'm a ufo nut... So I see the Trinity people sailing the heavens :) LOL (laughing out loud – B.K.). U were in MIB 3 as an Alien.. It was Cute.. They were nice enough to display you like twice in the movie :) Miss shameless :) (8);

- слова, що позначають емоційну реакцію (вносяться автором у дужки або виділяються з обох боків зірочками) – Spirit hunter: @Furry\_Lily \*smiles\* cool and (#PR) I'm single and have to loves I'm my life: music and freedom (11); locoernesto: When you've been trying to gain weight but your metabolism is fuck high so you remain your 8th grade weight for eternity.//Sigh, \*contacts spirit world\* (10);

- дієслова та дієслівні вирази, що позначають фізичний контакт (також виділяються з обох боків дужками або зірочками) – CarlisleCullenM: \*pulls you close to me, kisses the top of your head\* your first time Esme, I want it you be perfect for you... (11); Pipsqueak: \*Hugs his

@mlp\_lan plushie. It comes with a removable sombrero and speaks several phrases en Español.\* (11).

Оскільки форма комунікації в соціальних мережах та мікроблогах визначається як письмово-усна [4], доречно говорити про те, що користувачі звертаються до особливих (не лише лексичних) способів передачі емоційного забарвлення повідомлення.

Спіраючись на потребу у вираженні невербальних кодів, притаманних міжособистісній комунікації, користувачі звертаються до доступних їм параграфемних елементів. Взагалі, параграфеміка (термін уведений Е. Хемпом [6, с. 190]) – це система графічних елементів, що функціонують наряду із графемною системою, але не входять до власне диференційно-графічних протиставлень (літер алфавіту) [5].

До численних засобів параграфеміки належать графічна сегментація тексту, його розташування, шрифтовий та кольоровий набори, незвичний спосіб написання тощо [2, с. 115].

Дослідники виділяють три групи параграфемних елементів: синграфеміка, супраграфеміка та топографеміка [3]. Синграфеміку визначають як здатність пунктуаційних знаків передавати емоційний стан мовця. Для синграфеміки має значення розміщення знаків як в кінці речення (Leigh Hill: So cute :) and growing up so quick :/ were does the time go ??!!! (8), так і в середині (I AM ME ♥: N-E-V-E-R S-A-Y N-E-V-E-R #MTVHottest Justin Bieber (11). Необхідно зазначити, що в просторі соціальних мереж та мікроблогів характерне екстенсивне використання знаків пунктуації задля вираження бурхливих емоцій (christinamaria: Hi all friend i am so simple..... (9); gayblein: i'm gonna be in london in like.. four days ?!?!?!?! (10).

Вважаємо, що до засобів синграфеміки можна віднести емотикони, які є комбінацією літер, чисел та знаків пунктуації. Взагалі, емотикони виступають у ролі комп'ютерного сленгу, оскільки вони використовуються в електронній комунікації групою осіб. Дослідники зазначають, що ця семіотична система є живою, вона активно живе та розвивається, допускає появу нових елементів і вживання периферійних (оказіональних) знаків у більшому ступені, ніж звичайна система, яка складається зі знаків символічного типу [7]. Таким чином, емотикони можуть модифікуватися шляхом редукції та редукації. Звичний для усіх користувачів символ посмішки :) може зустрічатись у текстах повідомлень у редукованому вигляді (наприклад, спрощення до двох елементів – Full Frame Photo Booth: Great images...keep it up:) (9); або ж взагалі від загально прийнятого зображення залишається лише символ, що позначає посмішку – Mr-BomBaSTiC: hi ) all love from my heart to u rihanna .. ur songs r amazing u r amazing love u #FroMHerEToHeLL .PiZ Honor me & FOLLOW Back LuV (11). Редукація виражається повторенням одного й того самого елемента. У випадку із емотиконом, що позначає посмішку, редукується символ посмішки для відображення більш інтенсивного емоційного стану мовця – v-e-r-n-i-s-s-a-g-e: going to this college in two weeks:))) (10). Один і той самий емотикон може модифікуватися шляхом редукції та редукації – swellpeaks: look a tthis rily nice pictuer my friend took of me with her 20 mp cam ))) (10).

Супраграфеміка – це механізм варіювання шрифтів. Зміна шрифтів, їхня різноманітність, врахування розміщення – все це має експресивний потенціал. Найбільш поширеним способом шрифтового варіювання у соціальних мережах та мікроблогах є зміна розміру літер. Комуніканти всіх соціальних мереж та мікроблогів мають можливість виділити окреме слово або все повідомлен-



ня, натиснувши клавішу Caps Lock. Таке написання використовується задля акцентування окремого слова (Linn B Halton: Never Alone – what if that was true? Holly is NEVER alone, but who is in the shadows #psychic #romance – <http://ow.ly/nEYHZ> (11) або словосполучення (Philip Bloom: Oh my god! Freaked me out. My gluten free toast should not look LIKE THIS. 100% not faked. On the... <http://instagram.com/p/cqoxhWKKsW/> (9)). Написання усього повідомлення з великих літер серед користувачів соціальних мереж здобуло назву "кричання" (англ. shouting), тобто таке написання служить для вираження емоційного стану мовця – anessawashere: THE SEASON FINALE OF ORANGE IS THE NEW BLACK IS SO GOOD OMG I FINISHED THE SERIES SO FAST THOUGH I NEED SEASON 2 HOW WILL I WAIT UNTIL NEXT SUMMER (10). Про високий ступінь емоційності мовця під час створення цього повідомлення також свідчить відсутність будь-яких пунктуаційних знаків.

Ще однією функцією повідомлень, написаних з великих літер – привертання уваги потенційних адресатів. Оскільки комуніканти мають можливість переглянути повідомлення інших користувачів через стрічку новин, в якій відображаються новини від усіх користувачів, на яких здійснювалась підписка, деякі адресанти відчувають необхідність виділити своє повідомлення із загального потоку – R.I.P FRENCHII MIKE!: I wanna do good morning mention.. RT RT FOR A GOOD MORNING MENTION (ANYBODY) I'm bored!!! (11).

Такі засоби супраграфеміки як зміна кольору шрифту, підкреслення слів, їхнє виділення жирним шрифтом або курсивом не доступні для користувачів соціальних мереж Facebook та MySpace і мікроблогу Twitter. Користувачі мікроблогу Tumblr можуть видозмінювати оформлення повідомлення за допомогою таких функцій: жирний, курсив, закреслення.

Засоби топографеміки як механізму варіювання площинної синтагматики тексту не використовуються у просторі соціальних мереж та мікроблогів не так широко, як попередні. Наприклад, як у повідомленні, зображеному на рис. 1.

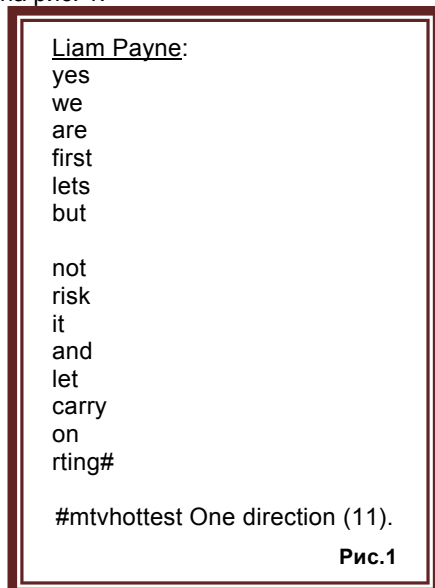


Рис.1

Автор цього повідомлення вдається до особливого розміщення тексту – він пише кожне слово з нового рядка. Таким чином, його повідомлення займає більше місця в стрічці новин, а незвичне оформлення привертає увагу потенційних адресатів.

Проаналізовані приклади дозволяють говорити про те, що комуніканти вдаються до засобів параграфеміки з метою вираження емоційного стану мовця, акценту-

вання та привертання уваги до створеного повідомлення. В останньому випадку користувачі намагаються привернути увагу потенційних адресатів, оскільки в тексті повідомлення міститься прохання – Karen Shappard: PLEASE SHARE AS WE NEED RESCUES AND FOSTERS ASAP! PLEASE HELP! (8).

Необхідно звернути увагу на те, що засоби синграфеміки, супраграфеміки та топографеміки не використовуються в текстах повідомлень ізольовано один від одного. Найчастіше поєднуються два засоби в одному повідомленні, наприклад, hatsunekarkat: (...)cause honestly i want to meet him BUT I DONT KNOW WHAT TO DO WHILE HES HERE?? the only stuff i know how to do while hanging around with someone is to watch anime and/or be gay??? seriously help (10). Таке написання допомагає адресатам зрозуміти емоційний стан мовця в момент створення повідомлення. Комуніканти вдаються одночасно до засобів супраграфеміки, щоб виділити ту частину повідомлення, яка є на його думку суттєвою, а також звернути увагу потенційних адресатів до його проблеми. Засоби синграфеміки є відображенням ілюктивної сили висловлення.

Автор наступного повідомлення має на меті виділення повідомлення із загального потоку, а тому й звертається до засобів топографеміки задля незвичного для соціальних мереж та мікроблогів розміщення тексту (як, наприклад, у повідомленні, зображеному на рис. 2.

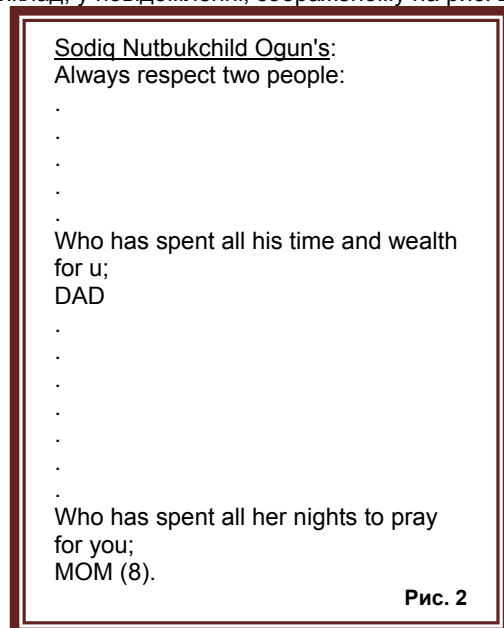


Рис. 2

Адресат аналізованого повідомлення також звертається до засобів супраграфеміки, що має на меті виділення та інтонування окремих слів (DAD та MOM).

Таким чином, в комп'ютерно-опосередкованому спілкуванні задіяні всі канали трансляції емотивної інформації: вербальний (використання вигуків та інших частин мови, що виражають емоційний стан мовця), візуальний (використання емотиконів та інших засобів параграфеміки), акустичний (використання акронімів, скорочень та дієслів, які є вербальним вираженням акустичної реакції мовця) та тактильний (використання дієслів, що позначають фізичний контакт). Засоби параграфеміки дозволяють користувачам не тільки частково заповнити лакуни у вираженні емоційного стану, а й також привертати увагу до свого повідомлення.

#### Список використаних джерел

1. Анищенко А.В. О некоторых особенностях реализации эмоциональных концептов в компьютерно-опосредствованной коммуникации / А.В. Анищенко // Актуальные проблемы современной лексикологии и

фразеології: Тезиси докладів Міжнародної наукової конференції. – М.: ИПК МГЛУ "Рема", 2011. – С. 20-24.

2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Белова. – К.:Логос, 2003. – 304 с.

3. Дзякович Е.В. Особенности использования средств параграфемии в современной печатной рекламе / Е.В. Дзякович // Вопросы стилистики. – Саратов, 1998. – Вып. 27. – С. 140–145.

4. Иванов Л.Ю. Язык Интернета: заметки лингвиста / Л.Ю. Иванов // Словарь и культура устной речи. – М.: Азбуковник, 2000 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.faq-www.ru/lingv.htm>.

5. Лазовская Н.В. Креолизованные тексты. Элементы параграфемии в тексте рекламы / Н.В. Лазовская // VII Научно-практическая конференция "Спецпроект: анализ научных исследований" (14-15 июня 2012г.) [Элект-

ронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.confcontact.com/2012\\_06\\_14/fl6\\_lazovska.htm](http://www.confcontact.com/2012_06_14/fl6_lazovska.htm).

6. Хэмп Э. Словарь американской лингвистической терминологии / Э. Хэмп; пер. и доп. В.В. Иванова; под ред. и с предисл. В.А. Звегинцева. – М.: Прогресс, 1964. – 264 с.

7. Шаурман О.А. Компьютерный сленг: питання узурпації емотиконів / О.А. Шаурман // Актуальні проблеми іноземної філології. – Бердянськ, 2010. – Випуск 5. – С.28-36.

8. Facebook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.facebook.com>.

9. MySpace [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.myspace.com>.

10. Tumblr [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tumblr.com>.

11. Twitter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://twitter.com>.

Надійшла до редколегії 25.09.13

В. Каптюрова, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

## СРЕДСТВА ПАРАГРАФЕМИКИ ПРИ ПЕРЕДАЧЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ СОБЕСЕДНИКА В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ И МИКРОБЛОГАХ

*В статье рассматриваются способы передачи эмоционального состояния коммуникантов в социальных сетях Facebook и MySpace и микроблогах Tumblr и Twitter. Анализируются доступные коммуникантам в виртуальной среде лексические и параграфемные (синграфемные, супраграфемные и топографемные) способы передачи невербальной информации.*

*Ключевые слова: виртуальная коммуникация, социальная сеть, микроблог, эмоции, параграфемика.*

V. Kaptyurova, post-graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

## MEANS OF PARAGRAPHEMICS IN CONVEYING INTERLOCUTORS' EMOTIONAL STATE IN SOCIAL NETWORKS AND MICROBLOGS

*The article considers ways to convey interlocutors' emotional states in social networks Facebook and MySpace and microblogs Tumblr and Twitter. Lexical and paragraphemic (including syngraphemic, supraphraphic and topographic) ways of conveying non-verbal information in virtual space are analyzed.*

*Key words: virtual communication, social networking, microblogging, emotions, paragraphemics.*

УДК 811.111

О. Бабице, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

## МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІРОНІЇ У КОМУНІКАЦІЇ НА ЕКОТЕМАТИКУ (НА МАТЕРІАЛІ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА)

*Статтю присвячено аналізу мовностилістичних засобів реалізації іронії у комунікації на екотематику. Іронічний характер соціальних медіа розглядається на лексичному, синтаксичному та текстовому рівнях. Було виявлено і проаналізовано стилістичні фігури і тропи, алюзії, каузальні структури, інтонаційно-графічні засоби, що містять елемент іронії.*

*Ключові слова: комунікація на екотематику, соціальні медіа, іронія, тропи, стилістичні фігури, алюзія.*

Переломним моментом розвитку блогосфери стала поява соціальних медіа з їх системою обміну "постами" (post) [7]. Сьогодні "у мережевому суспільстві десятки мільйонів людей користуються он-лайн інструментами і платформами для пошуку, оцінки, надання рекомендацій, творчості, торгівлі та висміювання інших" [3, с. 239].

Сучасні науковці А. Каплан та М. Хенлейн дотримуються думки, що соціальні медіа – це "сукупність Інтернет-технологій і мобільних додатків для соціальної взаємодії, включаючи використання Web 2.0 платформ, що дозволяють створювати і обмінюватися конвентом" [5, с. 59]; іншими словами, це – набір онлайн технологій, які дозволяють користувачам спілкуватися між собою. До соціальних медіа належать: соціальні мережі (Facebook, LinkedIn, Ning, ВКонтакте, Однокласники), мікроблоги (Twitter, Tumblr), вікіпедії (wikis), відеоблоги (vlogs), сайти соціальних новин (Digg, Reddit), YouTube, місцеві програмні продукти типу MyTown чи Gowalla і т.д.

Завдяки демократичній моделі створення і поширення контенту, прихильники екологічного руху не могли не скористатися соціальними медіа для висвітлення проблем навколишнього середовища та пропаганди "зеленого" способу життя. Джейрон Леніер пояснює, що мобільні телефони та соціальні медіа стали "продовженням нас самих" [6, с. 6], і це, в свою чергу, вплинуло на наше сприйняття себе і світу, в тому числі і проблем екології.

Вже історично склалося, що всі види мас медіа – від газет до соціальних медіа – виконують роль чи критиків політичних заходів, чи люблять корпоративні інтереси на шкоду екологічному стану. З появою "Фейсбуку", "Твіттеру" та інших соціальних медіа ступінь ретельності перевірки результатів та скептичне ставлення до офіційних даних різко зросло. Такий "ретельний аналіз присоромив екологічних злочинців, дав критичну оцінку бездіяльним політикам і сприяв введенню обов'язкової звітності щодо впливу компанії на стан навколишнього середовища" [4, с.187].

Актуальність статті пояснюється все більшим ступенем "екологізації" сучасної науки та спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення засобів персуазивного впливу, які сприяють формуванню образу певного явища чи процесу в комунікативному просторі. Актуальним є вивчення вербальної складової повідомлень у соціальних медіа, що мають динамічний характер. Саме тому основним завданням статті є дослідження основних лінгвостилістичних засобів реалізації іронії у комунікації на екотематику, що виникає у соціальних медіа.

Об'єктом дослідження є повідомлення, в яких використовується засоби іронізації. Предмет дослідження – це вираження іронічного ставлення мовців за допомогою лінгвістичних засобів різного рівня.

Кампанії, що проводяться за допомогою соціальних медіа, зазвичай, піддають критиці діяльність світових

комерційних організацій, нерідко вдаючись до іронії як способу привернення уваги громадськості.

Група, яка називає себе "Вугілля вбиває дітей" (Coal is Killing Kids), наприклад, намагається довести, що видобування вугілля шкодить системі дихання і протестує проти діяльності вугільного "гіганта" Peabody Energy, використовуючи сайт Coal Cares (www.coalcares.org) у "Фейсбуку" та "Твіттері". Комунікативний намір творців сайту є очевидним – переконати адресатів (широкий загал) у тому, що вугілля не може бути екологічною енергією майбутнього, і спонукати їх до супротиву політиці, що проводиться компанією Peabody Energy. Досягнення цієї цілі реалізується значною мірою за рахунок використання емоційно забарвленої мови, особливе місце серед якої займає іронія, що виражає глузливо-критичне ставлення екологічного руху до "екологічно дружнього" вугілля. Відмінною ознакою іронії є її подвійний сенс, де істинне значення висловлене не прямо, а протилежне йому; чим більше протиріччя між ними, тим іронічнішим є висловлювання.

У своєму дослідженні С.І. Походня доводить, що іронічне значення може створюватися за рахунок поєднання прямого та ілюктивного значення [2], що доводить можливість її реалізації на всіх мовних рівнях (від фонетичного до рівня тексту) і дозволяє виділити наступні види засобів створення іронії у комунікації на екотематику:

1) засоби лексичного рівня:

- блендинг як засіб словотвору: відвідувачам сайту пропонується пройти "астмовий" лабіринт Asthmaze (asthma + maze);

- прецедентне словотворення: Harry Potter – Accio breath-o! (пародія на "магічні команди");

- актуалізація значення слова чи словосполучення завдяки незвичайному сприйняттю навколишньої дійсності: *As for the forms of solar energy that depend on central distribution, the sheer numbers speak for themselves; Every order comes with a free charcoal pencil and is made from sustainable eco-friendly recycled plastic.* Іронічність поглиблюється не лише завдяки неузгодженню фактичної інформації (вугільний олівець зроблений з пластику), а й нагромадженню прикметників-маркерів екопохи (*sustainable, eco-friendly, recycled*).

В іншому прикладі відходить з вугільних підприємств іронічно приписується "певним" заводам, а джерелом їх виникнення є повітря: *Air-borne particulates from certain plants can cause severe vasal restriction in the airways of particularly susceptible children.*

Фразове дієслово to give back зазвичай має позитивне оцінне значення ("повертати", "віддячувати"), проте у цьому контексті воно набуває негативного відтінку ("мати поганий вплив", "викликати шкоду"): *Today, Drummond is giving back.*

- Використання прислівників only, even, simply, під дією яких під час взаємодії прямого значення і контекстуального зсуву виникає середовище для правильного декодування авторської суб'єктивної модальності: *With insurance, a cartridge usually requires a copay of only \$10-\$15; Increasing this amount would only heighten the potential for tragic accidents; One problem with solar energy is that many proposed solutions include placing solar collectors on every rooftop, or even using the vast asphalt surfaces of typical cities like Los Angeles as solar collectors; Even more worrisome, bee and wasp stings and snake bites can cause paroxysms and a drawn-out death in particularly allergic individuals; Also shown that the single best way to reduce the stigma of childhood asthma, and therefore stop ARB, is simply to make inhalers cool.*

- Використання іншої мови, що додає іронії ще більшої експресивності: *Believe it or not, one in three kids on the small island of Puerto Rico have asthma – and no one knows why. ¡Que misterio!* (іспанська мова).

2) Засоби синтаксичного рівня:

- повторення, що вносять і концентрують сему оцінної модальності: *Crossing the street is risky – you could get hit by a car. Eating a chicken is risky – you could choke on one of its bones. Even your trusty old gas stove is risky – you could leave it on and blow up your house and, possibly, your whole family; There are so many varieties of existing solar energy technology, and so many more proposed, that the number and variety of disasters possible simply boggles the mind; But there are also much, much bigger potential problems associated with wind energy;*

- окаяніальні синонімічні повторення: *It's the taunting, berating, mockery, and abuse that so often accompanies this infirmity; Asthmatic kids are mocked, roughed up, chosen last for team sports, deprived of medication; There does not exist much information at all on the varieties of ways people can be harmed, maimed, disabled, and even killed by so-called "alternative" energies; Nature has found to store solar energy in ways that can be predictably, safely, and reliably released to power our lives; Furthermore, these machines emit a low-pitched, humming sort of white noise that many find distracting, unpleasant, and even maddening;*

- вставні конструкції: *indeed, of course, obviously, after all, in fact: Indeed, the real problem with asthma isn't a mere inability to breathe; Indeed, there are now a wide array of techniques and technologies for mitigating the risks associated with coal; ... which we think will show why the familiar risks from coal are preferable to some very big gambles indeed; Coal power is, of course, solar power; The problem with this is, obviously, a complete absence of quality control; Coal, after all, is well supported and subsidized, directly and via tax breaks; Kids should never be ashamed of having asthma – after all, many of their classmates likely have it as well; In fact, many non-asthmatic children experience asthma-like symptoms while engaging in strenuous exercise, as we all do; As you might expect, this kind of "solar energy" naturally comes with a host of dangers;*

- риторичні питання: *Isn't the world a lovely place?; Would you trust your neighbor's four-year-old child to operate on your kidney – or even on a potentially malignant skin mole?;*

- Окличні речення, що реалізуються за допомогою імперативу: *Order now and get a FREE charcoal pencil with every order!; Learn how you can get 10\$ off your child's medication!; Make inhalers cool!; Use this coupon worth \$10 towards the cost of the asthma medication (canister) itself!; Breathe deep with the Dark Knight!; Please visit this interactive map to find out if you qualify.* В останньому прикладі, зокрема, пропонується перевірити, чи "заслугуєте" ви на інгалятор, іронічність посилюється не лише завдяки імперативу, а й контекстуальному використанню позитивно маркованого дієслова qualify в негативному значенні, адже воно припускає, що ви живете у екологічно брудній зоні.

- Інтонаційно-графічні засоби (лапки, трикрапка): *So-called "solar energy," on the other hand, refers to the direct use of the violent fusion reactions occurring deep within our nearest star; Wind technology is another "alternative" wild card; Why are "scrubbers" not a good solution?; We know we can't do this without you, the consumer, and especially without your children... Who will continue consuming coal long after you're gone...* З допомогою останнього прикладу творці сайту іроніч-

но висловлюють свою ідею: не буде попиту на вугілля – не буде і цієї галузі промисловості.

• Синтаксична гра слів, що базується на прецедентних висловлюваннях: *Diamonds are an asthmatic's best friend; The world is your oyster; Doctor's prescription required; My First Inhaler*. Останнє словосполучення було обране і офіційного ярлика сайту.

• Парцеляція: *The one. The only. The Biebs; Those associated with wind and solar are new. Unknown. And multiple*.

• Каузальні структури:

а) умовні речення: *If everyone can collect and distribute energy, there is no guarantee of that energy's quality; If, as scientists state, a mere butterfly can cause a tornado so many thousands of miles away, imagine what a hill-full of wind turbines can do* (обігрується "ефект метелика");

б) причинно-наслідкові відношення підкріплені візуально, коли інгалятор Puff-Puff стає причиною радості дитини, порівняно з її відчуттями із звичайним інгалятором (рис. 1):



Рис. 1.

Аналогічна ситуація виникає з емоціями хлопчиків: першій дитині нестерпно чути шум вітряка, на відміну від другого, який поводить себе весело на фоні вугільного заводу (рис. 2):

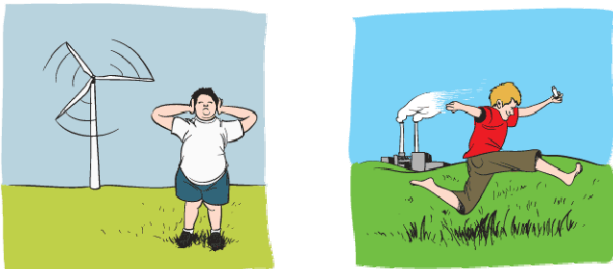


Рис. 2.

• Синтаксичне протиставлення: *Under the sea, but breathing fine!; The simple fact is that while the risks associated with coal are well understood, those associated with wind and solar are as yet unresearched; Although sheer numbers of could well go through the roof; There are risks to any form of energy production, including coal. But the risks associated with coal are well understood, whereas those associated with wind and solar are new; Unlike wind farms, coal plants are often tastefully disguised and nearly invisible*.

3) Засоби текстового рівня:

• іронічні тропи:

а) гіпербола, що реалізується за допомогою суперлативу: *Coal: it's the safest energy there is; Coal is the best kind of energy for our communities; Together, all of these technologies make coal production and consumption one of the safest endeavors on earth; For our part, Massey Energy has decided that reducing Asthma-Related Bullying (ARB) is the single most effective way to combat public misperceptions of our industry; Coal Cares™ and its Puff-Puff™ line of inhalers is the first, and most ambitious, market-friendly public health initiative of this scope;*

б) літота: *Below, we will delve into just a very few of the potential pitfalls associated with these so-called "clean" energies; There is actually no single cause of childhood asthma; Nobody knows the true cause of childhood asthma;*

в) оксюморон: *For kids who have no choice but to use an inhaler, Coal Cares lets them inhale with pride; Make inhalers cool;*

г) антономазія: головними героями сайту є Puff і Ash, чия дружба є символічною: вони завжди супроводжують один одного, як вугільна зола та інгалятор, через негативний вплив останньої на респіраторну систему. Однією з ігор, в яку пропонується зіграти, є лабіринт, в якому потрібно "з'єднати друзів", адже "вони не можуть один без одного".

Доводячи думку про агресивність сонячної енергії порівняно з вугільною, використовується ім'я Ейнштейна як уособлення генія: *Some scientists refer to so-called "solar energy" as "mainlining the sun" – and it doesn't take an Einstein to see an overdose looming.*

• Іронічні стилістичні фігури:

а) алітерація: *Twilight – Perfect for tweens;*

б) інверсія: *CSTs could in fact instantly fry an entire extended family or even village to death, were it located at the point of focus of the solar energy beams.*

• Навмисне завищення стильового фону (патетична лексика): *Coal Cares is a brand-new initiative from Patriot Coal, one of America's proud family of coal companies, to reach out to American youngsters with asthma and to help treat them with less than full dignity; Those techniques range from the financial-fiduciary devices to reduce the risk to investors and societies of the gambles involved in coal investment – to medical devices such as the inhaler, a lightweight, sophisticated solution to the inconveniences posed by childhood asthma.*

• Навмисне заниження стильового фону (коловквілізми): *By re-branding the inhaler as a cool, individualized, must-have accessory, Coal Cares™ will empower children to tell bullies: "suck it up"; Children can choose from a variety of youth-themed inhaler cases, from tween faves; This is the song, la la la la!; The only. The Biebs* (Biebs – зневажливе звертання до тинейджера, який схожий на поп ідола Джастіна Бібера, що через свою повсюдну і безперервну присутність у шоу бізнесу викликав роздратування у масовій американській культурі).

"Дитяче" написання деяких слів (Kidz Koal Korner, Krazy Maze) є прикладом включення у комунікацію на екотематичку елементів розмовного характеру, а саме коловквілізмів на графічному рівні, що підсилюють експресивність повідомлення і, відповідно, його апелятивно-спонукальний потенціал [1, с. 94].

Алюзія – ще один дієвий засіб іронізації, що реалізується завдяки здатності інтертекстуальних посилань створювати другий план, що контрастує з першопочатковим планом, актуалізувати фонову інформацію. Наприклад, назва рубрики "Clean" Coal співпадає з назвою компанії, організованої енергетичною корпорацією ACCCE (American Coalition for Clean Coal Electricity), яка пропагує вугілля як екологічно чисте джерело енергії, що має ряд переваг перед енергією сонця і вітру.

Оформлення рубрики Free Inhalers нагадує нам сторінку Інтернет-магазинів дитячих товарів, що зазвичай передбачає витрату грошей (першопочатковий план), проте батькам пропонуються "безкоштовні інгалятори" для дітей різного віку (0-3, 3-8, 8-13) з зображеннями героїв мультфільмів (Dora the Explorer, SpongeBob Square Pants, Batman), кіногероїв (Twilight, Harry Potter), героїв поп культури (Justin Bieber). Заклики купити інгалятор

нагадують типові висловлювання банерної реклами, де імператив *order* поєднується з прислівниками-інтенсифікаторами *now, today* і позитивно маркованим прикметником *FREE*, який, для посилення апелятивно-спонукального ефекту, є капіталізованим: *Order now and get a FREE charcoal pencil with every order; Order your Puff-Puff™ today!*

Один з інгальторів має назву "Custom Engraved" і супроводжується надписом "You and only you", що є іронічним обігруванням сучасної тенденції "персоналізувати" предмети власності (від напису на чашці до персональних автомобільних номерів типу "Lucky" чи "Helen76").

Іронічна апеляція до авторитетів здійснюється за допомогою питання "*What do Ludwig von Beethoven, Elizabeth Taylor, Orson Welles, and John F. Kennedy have in common? Відповідь здається очевидною: They all suffered from asthma – yet were still rich and famous.* Для більшої персуазивності питання супроводжується фотографією Дж. Кеннеді з інгальтором (рис. 3):



Рис. 3.

Крім того, іронічно пародіюється конкуренція між світовими компаніями щодо "проєкологічного" лідерства, коли промови представників корпорацій рясніють "сяючими узагальненнями": *Our actions are guided by a singular mission: to be a leading worldwide producer and supplier of balanced energy solutions, which power economic prosperity and well-being; Coal Cares™ brings this mission to life, empowering children everywhere to take control of their destinies, beginning with their own lungs; We're thinking globally but acting locally;*

*Coal Cares™ isn't just the name of a campaign, it's a philosophy, a way of doing business in harmony with the community we are a part of; We're part of America's heritage, and we're here to stay.*

О. Бабире, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

### ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА РЕАЛИЗАЦИИ ИРОНИИ В КОММУНИКАЦИИ НА ЭКОТЕМАТИКУ (НА МАТЕРИАЛЕ СОЦИАЛЬНЫХ МЕДИА)

*Статья посвящена анализу лингвостилистических средств реализации иронии в коммуникации на экотематику. Иронический характер социальных медиа рассматривается на лексическом, синтаксическом и текстовом уровнях. Были выявлены и проанализированы стилистические фигуры и тропы, аллюзии, каузальные структуры, интонационно-графические средства, содержащие элемент иронии.*

*Ключевые слова: коммуникация на экотематику, социальные медиа, ирония, тропы, стилистические фигуры, аллюзия.*

O. Babire, post-graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

### LINGUOSTYLISTIC MEANS OF REALIZATION OF IRONY IN ECOLOGICAL TEXTS (ON THE BASIS OF SOCIAL MEDIA)

*The article is dedicated to the analysis of the linguostylistic means of realization of irony in ecological texts. The ironic nature of social media is investigated at the lexical, syntactic and textual levels. The stylistic figures and tropes, allusions, causative structures, intonation and graphic means that contain an element of irony were identified and analyzed.*

*Key words: ecological texts, social media, irony, tropes, stylistic figures, allusion.*

Для розуміння інтенцій адресанта потрібно також розуміти, що згідно останнім наукових досліджень, жити в межах 200 миль від вугільного заводу є небезпечним (*Puff-Puff™ inhalers are available free to any family living within 200 miles of a coal plant*); що "Шеврон" – друга по величині компанія після "Ексонмобіл", відома своєю агресивною щодо екології політикою (*Today, thanks to Chevron, there is finally something parents can do to help asthmatic children show others who's cool at school*); що Майлі Сайрус – поп ідол підлітків, відома своєю відвертою поведінкою, тому її "не можна присоромити": *Miley Cyrus Can't be tamed.*

Третє травня на сайті іронічно називається Днем астми (World Asthma Day), а весь місяць – місяцем "усвідомлення" цієї хвороби (Asthma Awareness Month): *... a time for all of us to do our part to raise awareness about asthma, and to help raise the confidence of those afflicted by this challenging ailment.* Дата обрана не випадково, адже з 1994 року це – День сонця, коли влаштовуються заходи, пов'язані з можливостями сонячної енергетики.

Отже, проаналізувавши контент соціальних медіа на предмет комунікації з приводу захисту навколишнього середовища та екологічних проблем, серед особливостей подачі інформації можна виділити її неабиякий іронічний характер. Екологічні організації широко використовують іронію як спосіб виразити глузливо-критичне ставлення до опонентів – комерційних компаній. Комунікація на екотематику набуває ознак іронічності за допомогою вербальних засобів на лексичному, синтаксичному та текстовому рівнях і сприяє підвищенню рівня її персуазивності.

1. Крутько Т.В. Англомовна реклама у віртуальному просторі: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 216 с. – С. 94.

2. Походня С.И. Языковые виды и средства реализации иронии. – Киев: Наукова думка, 1989. – 218 с.

3. Clark J., Slyke T. How journalists must operate in a new networkedmedia environment / McChesney R., Pickard V. Will the last reporter please turn out the lights. – New York and London: The New Press, 2011. – P. 238-248. – P. 239.

4. Cox R. Environmental communication and the public sphere. 3rd ed. – The University of North Carolina at Chapel Hill: SAGE, 2011. – 428 p. – P. 187.

5. Kaplan A., Haenlein M. Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media // Business Horizons, 2010. – №53(1). – P. 59-68. – P. 59.

6. Lanier J. You are not a gadget. – New York: Knopf, 2010. – 240 p. – P. 6.

7. Sobel J. State of the blogosphere. – Technocriti, 2010, November 3. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://technorati.com/social-media/article/state-of-the-blogosphere-2010-introduction/>

Надійшла до редколегії 25.09.13

## РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811:304.4

О. Пономаренко, докторант  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### ДИПЛОМАТІЯ, ТРИПЛОМАТІЯ, ТВИПЛОМАТІЯ: НОВІТНІЙ КАНОН ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ

*У статті висвітлені останні зміни, що відбуваються в дипломатичному дискурсі, а також результати дослідження Твіпломатії як нової форми віртуальної інституційної комунікації у дипломатії.*

**Ключові слова:** дипломатичний дискурс, віртуальна комунікація, дипломатія, трипломатія, твіпломатія.

*"...it is not the strongest that survive, nor the intelligent but the most adaptable to change".*

(@AmbasciataUSA, 14 June 2012)

*"In a way, it is as if twiplomacy is altering the DNA of diplomacy: a sort of genetic adaptation to new technologies".*

(<http://www.diplomacy.edu/blog>)

(twiplomacy-bringing-back-relevancy)

Інформатизація всіх сфер діяльності сучасної людини і бурхливий розвиток нових інформаційно-комунікаційних технологій уможливили оперативний доступ до безпосередніх і віддалених матеріальних й інтелектуальних ресурсів у будь-якій точці земної кулі. Сьогодні важливим завданням є розробка нового універсального механізму вирішення складних питань науки, економіки, державного управління тощо, зокрема, якщо для розв'язання цих завдань у стислі терміни необхідно залучати групи, колективи, співтовариства висококваліфікованих фахівців різних сфер діяльності. Але якщо на попередніх історичних етапах будь-які зміни відбувалися повільно, період освоєння й адаптації тривав довго, часто супроводжуючись догматичним неприйняттям нового, то у наш час нововведення від його широкого застосування можуть віддаляти менше десяти років. Як наслідок, стирання кордонів, взаємопроникнення, зростаюча взаємозалежність, відкритість сучасного світового суспільства спричинили появу електронної дипломатії.

І поки деякі гуманітарії продовжують шукати згоди в дискусії про остаточне визначення чи розмежування понять "текст, мова, мовлення, дискурс, комунікація", намагаючись виокремити їх види і завершити класифікацію, в одвічній дилемі "усне чи письмове спілкування", з'явився третій елемент – Інтернет-спілкування. Окремі дослідники до такого виду комунікації застосовують терміни "віртуальна; інтерактивна; електронна; кібертекстуальна; гіпертекстуальна; відкрита". Про що йдеться?

У 1960-і роки ХХ століття внаслідок розвитку комп'ютерних технологій з'явився ще один засіб, спосіб, форма та жанр спілкування – віртуальне. Тобто, спілкування з віртуальним співрозмовником у віртуальному просторі за допомогою електронних засобів [8]. Водночас віртуальне, віртуальність і віртуалізація в цьому контексті сприймаються як все, що стосується кіберпростору (реальності, створеної за допомогою комп'ютерів). Це поняття запропонував американський письменник Вільям Гібсон у п'єсі "Le Neuromancer" [2, с.4].

Винайшовши комп'ютер і створивши електронні засоби інформації, людина навчається діяти в умовах відкритої комунікації, коли новітні інформаційні технології проникають у повсякденний побут і професійну сферу. Сьогодні можна мати доступ до багатьох документів і навіть інших людей за допомогою всього кількох "кліків" на клавіатурі чи "миші". Інтернет дав змогу підтримувати спілкування навіть тоді, коли в реальному

житті для цього існують певні об'єктивні чи суб'єктивні перешкоди. Функціонування інтерактивних сервісів уможливило підтримку "живої" бесіди між представниками різних міст, країн або спільнот, навіть у режимі реального часу. Спілкування у деяких програмах можна вважати аналогом телефонної розмови, відео(теле)фонної комунікації, епістолярного чи телеграфного стилю.

При цьому не повинно скластися хибного враження, що лише одна комп'ютеризація вплинула на сучасні комунікативні процеси, спричинивши якісні зміни мовного канону. Глобалізаційні процеси на загал, зростаюча роль геополітичного зближення, посилення взаємодії, насамперед у сфері економіки та ділових стосунків, залучення дедалі більшої кількості урядових і неурядових організацій для вирішення нагальних проблем сьогодення виявили недостатню ефективність традиційної дипломатії. Відтак, коли представникам двох країн не вдавалося врегулювати мирним шляхом – у листуванні чи за столом переговорів – відносини між їхніми державами, на допомогу двосторонній ("бі"-латеральній "ди"-пломатії у прямому значенні слова) починали застосовувати багатосторонню дипломатію, здійснювану в формі конференцій, саммітів і навіть концертів, учасниками яких ставали функціонери вже більшої кількості держав. Поступово до організації та проведення таких подій міжнародного рівня почали залучати не лише дипломатів, але й представників інших інституцій, фахівців різних сфер суспільного життя й діяльності людини, залежно від проблеми, що виникала: юристів і правознавців, медиків, науковців, бізнесменів, керівників благодійних організацій тощо. Відтак, порушені питання розглядалися, щонайменше, з трьох точок зору – фахової, політичної та, звісно, дипломатичної, якій відводилася, як і раніше, важлива роль інформатора, медіатора, "регулювальника", перекладача та "примирювача" сторін. Це наштовхнуло сучасних дослідників комунікації у сфері дипломатії на думку про те, що епоха "ди-пломатії" відходить в минуле, поступаючись "три-пломатії". При цьому віртуальна дипломатія може стати її найпоширенішим матеріальним виявом і/або втіленням" [14].

У свою чергу, зміни класичного формату дипломатичних стосунків у розумінні збільшення кількості учасників не могли не позначитися на мовному та мовленнєвому каноні, збагативши сучасний дипломатичний дискурс новими елементами, розширивши перелік форм і жанрів цього виду інституційної комунікації. Передусім, диверсифікація каналів і засобів спілкування відбувається за рахунок виходу в Інтернет, зокрема – використання можливостей Твіттера. Вікіпедія визначає Твіттер (Twitter) – від англійського twitter – цвірінькати, щебетати, як соціальну мережу, котра об'єднує мікроблоги та дозволяє користувачам надсилати короткі текстові повідомлення ("твіти" – "tweets" довжиною до 140 символів і "твуші – twoosh", які містять рівно 140 симво-

лів), використовуючи SMS, служби миттєвих повідомлень і сторонні програми-клієнти [12].

Важливим є той факт, що Папа Бенедикт XVI, і як релігійний діяч найвищого міжнародного рівня, і як дипломат, у символічну дату – 12.12.2012 – відправив у Твіттері перше повідомлення з власної сторінки @Pontifex\_it. Свій вибір на користь саме цієї соціальної мережі, через яку "людина може посилати короткі повідомлення своїм послідовникам і, водночас, отримувати повідомлення від тих, чиїм послідовником вона є", Понтифік пояснює так: "Йдеться про соціальну мережу, яка відрізняється від інших, аналогічних за поширеністю і популярністю, як, приміром, Фейсбук. Твіттер – пластичний (гнучкий) і швидкий, спроможний забезпечити єднання і зв'язок між людьми за допомогою коротких, негайних месиджів, які легко читаються". З іншого боку, Твіттер, порівняно з тим же Фейсбуком, дозволяє "тримати більшу дистанцію між автором повідомлення і його/її послідовником, тобто Твітер-комунікація не настільки симетрична, як спілкування між "друзями" інших соціальних мереж" [9].

Водночас, серед соціальних мереж Твіттер – одна з тих, які здатні урівняти всіх утенів (користувачів) – від пересічних громадян до прем'єр-міністрів, кандидатів на політичні посади та інших посадовців-представників міжнародної дипломатії. Аналогічну думку висловив і А. Фабріс, наголошуючи, що будь-яка комунікація, включно – у Твіттері, зближує її учасників, ставить їх на один щабель, уніфікуючи їхні компетенції, здібності й гідності [9]. Така властивість Твіттера ідеально узгоджується з основними принципами дипломатії – рівністю й взаємністю.

Симбіоз Твіттера та дипломатії – тенденція до дедалі частішого використання ресурсів Твіттера в дипломатичних цілях – породив твіпломатію. Вважається, що твіпломатія як термін не вживався до 26 липня 2012 року (хоча перший твіт, авторства @gelhaddad, про цю подію датований 16 вересня 2012 року), в доповіді, представленій у Женеві Товариством публік-рілейшинз "Burson-Marsteller", яке претендує на "провідне комплексне/глобальне" вивчення особливостей спілкування світових лідерів у Твіттері й намагається продемонструвати, як соціальні мережі здатні скоротити відстань між цими лідерами та пересічними громадянами, на службі у яких перші знаходяться. Доречі, власне й саме дослідження Товариства мало однойменну назву [11].

Початок епохи Твіпломатії, Твіттер-дипломатії, Тві-дипломатії, е-дипломатії, електронної дипломатії, цифрової дипломатії, мереженої дипломатії, дипломатії Web 2.0, нет/нет-дипломатії (Web 2.0, Ediplomacy, e-diplomacy, public diplomacy Web 2.0, Twiplomacy, l'arte del twitting politico-diplomatico, Twiplomazia, la diplomazia di Twitter, diplomazia digitale, diplomazia multimediale) пов'язують з іменем Алека Росса, який став відомим після успішного провадження "найвіртуальнішої" кампанії на виборах Президента як представник тодішнього сенатора Б.Обами.

Спочатку термін "твіпломатія" використовувався на позначення альтернативного способу, в який уряди могли б інформувати своїх членів і/або виборців, а також створити прямий канал доступу до державних службовців. Згідно інших джерел, поняття "твіпломатія" охоплює всі випадки використання урядовими агенціями й функціонерами Твіттера та інших соціальних сайтів з метою привертання уваги широкої громадськості до їхньої діяльності, поширення інформації, використання додаткової можливості здійснювати глобальний вплив [11].

Нині, на нашу думку, Твіпломатія (Ця дефініція, розміщена у Вікіпедії, належить автору статті, О.Л. Однак, в енциклопедії визначення подається у скороченому адміністратором електронного джерела вигляді.) – це водночас новий вид, прийом, інструмент і засіб дипломатії (альтернативний традиційній, але не здатний її замінити), який полягає у практичній реалізації основних завдань дипломатії комунікативно-лінгвальними методами у поєднанні з сучасними електронними цифровими технологіями у Всесвітній мережі Інтернет [6].

Для визначення концепції Твіттер-дипломатії, услід за Л.Літрою та Ю.Кононенко, скористаємося формулюванням, запропонованим Державним департаментом США, який наразі є найпрогресивнішим у сфері електронної дипломатії. Американське дипломатичне відомство окреслює Твіттер-дипломатію (твіпломатію) як форму традиційної дипломатії, що використовує технології та мережі XXI століття для вирішення зовнішньополітичних завдань. З цього визначення можна зробити висновок, що, по-перше, Твіттер-дипломатія відрізняється від традиційної дипломатії переважно тим, що використовує інші засоби: як зокрема, соціальні медіа (Фейсбук і Твіттер), програмне забезпечення для інтернет-телефонії (Skype), відеоканали (найпопулярнішим з яких, на сьогодні, є Youtube). По-друге, Твіттер-дипломатія не відмежовується від традиційних форм дипломатичних відносин і не є їхнім заміником, а скоріше потужним вагомим доповненням, здатним поліпшити й прискорити дипломатичні відносини, розширити їхні межі, вийшовши з-за зачинених дверей у відкритий віртуальний простір [5, с. 2].

Унаслідок таких змін вважаємо за доцільне запропонувати розширити термінологічний інвентар сучасного дипломатичного дискурсу, увівши поняття "твіпломат" у розумінні дипломата, котрий у своїй роботі активно та регулярно послуговується, на додаток до традиційних, також і можливостями новітніх засобів і форм комунікації (зокрема, Твіттера) для здійснення професійних функціональних обов'язків.

Іспанські мас медія називають твітуючих дипломатів "ною генерациєю міністрів закордонних справ, яким притаманний прямий, сміливий спосіб висловлювання та більша увага до ЗМІ" [13]. Такі дипломати здатні вести комунікацію без перекладачів, створюючи новий образ міжнародної політики.

140-символьна межа твітів, запроваджена для уможливлення їх сумісності з SMS повідомленнями, започаткувала розробку спеціальної мови, користувачі якої здатні:

- оптимізувати використовуваними ними суто мовні засоби з метою висловлення бажаного концепту в обмеженому лінгвальному просторі;
- відбирати влучні лексичні одиниці для передачі неспотвореного повідомлення, котре не перевищить 140 знаків;
- синтезувати висловлюване та прочитане, так, щоб від цього не втрачалось та не переривалося спілкування, а також не страждала комунікабельність усіх учасників процесу.

Наразі, мова твіт(ер)ування перебуває на стадії формування, коли відповідна система позначень, скорочень, сленгу (котра частково застосовується і в SMS-повідомленнях), все ще зазнає змін. Приміром, для оптимізації спілкування у Твіттері було розроблено t.co – сервіс скорочення URL. Він доступний тільки для користувачів, розміщених у Twitter, але не для загального користування. Іншими аналогічними сайтами, так званими URL Shortening, які допомагають скоротити цитовані

адреси навіть до 20 знаків, є: <http://www.bit.ly>, <http://goo.gl>, <http://tiny.cc> тощо.

На сьогодні Твіттер оцінюється як один з десяти найбільш відвідуваних веб-сайтів по всьому світу. Власне, з огляду на доступність і можливість оперативно поширювати інформацію, дипломатія надає перевагу цьому новітньому виду віртуальної комунікації з метою:

- диверсифікації, підвищення ефективності, пришвидшення зв'язку;
- альтеративного оперативного інформування чи надання коротких коментарів;
- створення відчуття "прямого безпосереднього спілкування" (навіть якщо акаунт веде прес-секретар або помічник, все одно уникається посередництво ЗМІ);
- оперативного інформування про свою діяльність;
- відстежування моментальної реакції на ключові події;
- коригування діяльності чи позиції у випадку неприйняття громадськістю анонсованих ідей та ініціатив;
- обміну думками з гіпотетично необмеженою аудиторією в реальному часі;
- використання альтеративної платформи для піару;
- прямо чи опосередковано впливати (включно – маніпулювати) на позицію та/чи поведінку громадян своєї країни чи країни перебування;
- формування певної думки про свої країни у державах, де відповідні дипломати перебувають з місією;
- миттєвої реакції на повідомлення у пресі щодо міжнародних подій, іміджу представництв акредитованої країни, – зовнішньополітичної діяльності тощо;
- завоювання та утримання уваги;
- здійснення гучних епохальних заяв;
- публічних закликів, звернень до широкого загалу;
- ближчого, відкритішого, доступнішого спілкування з громадянами;
- привідкриття свого приватного життя;
- розвінчання міфу про закритість і недоступність влади, політики, міжнародних відносин для широкого загалу;
- залучення через "широкомовний формат" колег-професіоналів і пересічних громадян до комунікаційного процесу (часто, з подальшою метою перейти на технічно менш обмежений Інтернет-ресурс, як-то Фейсбук або телефонна розмова у Скайпі, для повноцінного спілкування).

На загал, факт відправлення твітів політиком і дипломатом не гарантує, що воно буде прочитане. Отже, ця особливість комунікації у Твіттері ставить перед авторами повідомлень завдання забезпечити максимальну інформативну привабливість створюваних ними документів.

Існуючі соціальні та Інтернет-дослідження статистичного характеру [1] свідчать про те, що світові лідери продукують багато твітів, але нечасто вступають у діалог з іншими користувачами. Тобто, їх задовольняє лише висловитися, випустити у Всесвітню мережу порцію інформації, заявити про себе, якусь подію тощо. Водночас, отримання реакції на власний твіт є другорядним, а діалогічність – необов'язковою. Подібна практика відізняє комунікацію через Твіттер від справжньої дипломатії. З одного боку, це доводить неможливість витіснення новітніми жанрами документування та формами професійного спілкування звичних, усталених і традиційних відповідників. З іншого боку – підтверджує статус Твіттер-платформи як допоміжного інструмента у дипломатичній практиці, котра намагається крокувати у ногу з часом, адаптуючись до новітніх науково-технічних досягнень і використовуючи створені ними технології – су-

часні ефективні та швидко доступні способи комунікації через соціальні мережі.

Безперечно, з точки зору професійного інтересу дипломатії, новий канал комунікації – віртуальний – є надзвичайно важливим для підвищення ефективності роботи на міжнародній арені, поширення офіційної позиції міністерства та зовнішньополітичного курсу уряду серед ширшої аудиторії, створення позитивного іміджу країни, сприяння відкритості, наближення до громадян, розширення кола учасників дипломатичного дискурсу.

В суто лінгвістичному аспекті Твіттер-дипломатія постає високоергономічним потужним засобом реалізації принципу економії мовних зусиль, досягнення лаконічності шляхом мовної компресії та конденсації інформації. Функціонування дипломатичного дискурсу у Твіттері відкриває нові горизонти досліджень – віртуальне професійне та інституційне спілкування. На сьогодні зарубіжні колеги-дослідники Твіттер-дипломатії вже вивчають такі її аспекти: статистику "фоловерів" і "зафолованих" осіб/установ, рейтингування користувачів Твіттера, мовні особливості, зміст повідомлень (контент), специфіку їх оформлення, мету твіт-комунікації, основні теми, здатність впливати на аудиторію тощо.

Аналізуючи комунікацію твіттер-дипломатів, ми помітили, що вони дотримуються – переважно "неписаних" – правил "твітплатформи", а також застосовують специфічні стратегії й тактики віртуального дипломатичного дискурсу. Тобто, твіттер-дипломати на практиці й лінгвісти у теоретичному плані розробляють норми граматики, прагматики й комунікативної поведінки у Твіттері. До останніх належать:

- створення власної спільноти фолоуерів і постійне залучення нових членів;
- відстеження твітів інших дипломатів, політиків, світових лідерів;
- підтримка діалогу з власними фолоуерами і тими, для кого дипломати є фолоуерми;
- навчання ставити розумні, коректні необразливі запитання та регулярно (! і грамотно) відповідати самому;
- публікування лише власних оригінальних твітів;
- уникати холодного, формального, бюрократичного та агресивного ставлення й відповідних висловлювань;
- реферування лише до свіжих і оновлених фото- й відео-матеріалів;
- створення частини твітів англійською мовою (з метою інформування ширшого кола утентів).

Зрозуміло, що Твіттер-дипломатія породила досі невивчений (твіттер)стиль або інтерстиль – поєднання елементів усіх 5 традиційних стилів, ще й в присутності віртуальної складової. Водночас з'являються нові види мовної та мовленнєвої діяльності дипломатів. Йдеться про дипломатичні вебінари (Інтернет-семінари) та Інтернет-конференції замість зльотів представників різних держав на традиційні міжнародні конференції, інтерв'ювання у формі електронних листів замість мікрофона й диктофона, чати замість особистих прийомів, аудіо-відео конференції, спілкування у Скайпі тощо. При чому матеріально така комунікація може мати паралельно кілька видів фіксацій – письмово – на папері чи сторінках Інтернет-сайтів, у вигляді фото чи коротких відео матеріалів, аудіо трансляції з фіксацією чи без. Тепер уже воістину пророчими згадуються слова Б.Обами, який у 2010 році під час зустрічі з тодішнім президентом Росії Дмитром Медведевим пожартував, що завдяки Twitter можна нарешті викинути червоний телефон, маючи на увазі пряму телефонну лінію між лідерами Білого дому та Кремля, а Держдепартамент США проголосив соціальні медіа засобом управління державою XXI століття



[3]. Twitter, Facebook, Youtube, Flickr та інші он-лайнві технології, як колись телебачення, змінили характер політичного процесу. А популярність дипломата, успішність виступів, промов, інтерв'ю чи заяв вимірюються кількістю одержаних ретвітів і лайків. Оскільки повідомлення в окремих мережах швидко з'являються й так само зникають, то автори мусять добирати влучні форми та мовні засоби для запам'ятовування своїх месиджів, створюючи так звані "меми". З іншого боку, відстежити інформацію на сайтах, де утенти користуються можливістю знищити чи відредагувати свої пости, є ще важчим завданням.

Відтак, подальші філологічні дослідження дипломатичного дискурсу повинні зосереджуватися на вивченні саме новітніх форм комунікації, унаслідок утвердження яких відбуваються зміни на рівні орфографії, лексики, граматики, модифікуються мовленнєві стратегії й тактики, зрештою, змінюється мовний канон у цілому.

1. Бэбб К. Твиттер-дипломатия. – 15.03.2013. – [http://rus.ruvr.ru/2013\\_03\\_15/Twitter-diplomatija](http://rus.ruvr.ru/2013_03_15/Twitter-diplomatija).
2. Виртуальність // Вікіпедія. – <http://uk.wikipedia.org/wiki/Виртуальність>.
3. Гайдай Д. Twitter-політика, або Революція у політичному процесі. – 11.03.2013. – <http://obozrevatel.com/abroad/07924-twitter-politika-abo-revoljutsiya-v-politichnomu-protsezi.htm>.

О. Пономаренко, докторант  
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

### ДИПЛОМАТИЯ, ТРИПЛОМАТИЯ, ТВИПЛОМАТИЯ: НОВЫЙ КАНОН ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

*В статье показаны последние изменения, которые происходят в дипломатическом дискурсе, а также результаты изучения Твипломатии как новой формы виртуальной институциональной коммуникации.*

*Ключевые слова: дипломатический дискурс, виртуальная коммуникация, дипломатия, трипломатия, твипломатия.*

О. Ponomarenko, post-doctorate Fellow  
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

### DIPLOMACY, TRIPLOMACY, TWIPLMACY: A NEW CANON OF THE DIPLOMATIC DISCOURSE

*The article shows recent changes in the diplomatic discourse as well as the results of the research on Twiplomacy being a new form of the virtual institutional communication in diplomacy.*

*Keywords: diplomatic discourse, virtual communication, diplomacy, triplomacy, twiplomacy.*

УДК 811.133.1:003.6

І. Ситдикова, доц.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### ПИСЕМНА КОМУНІКАЦІЯ У СУЧАСНОМУ МЕДІА ДИСКУРСІ

*У статті визначено роль мас-медіа у сучасному суспільстві, наведено класифікацію засобів масової комунікації та розглянуто особливості функціонування писемної та усної форм мовлення у сучасній медіа сфері.*

*Ключові слова: писемна комунікація, медіа*

Актуальність статті обумовлено тим, що у сучасному суспільстві вивчення письмової форми масової комунікації як рушійної сили культурних та соціальних змін та її впливу на знання та формування поглядів суспільства набуває все більшого значення.

Особливого розвитку масово-інформаційна діяльність набрала в ХХ столітті, позначеному глобальними економічними й соціальними трансформаціями. В той же час світова інформаційна індустрія, що сформувалася на основі розвиненої масово-інформаційної діяльності, стає причиною глобальних змін у світі. Як зауважує дослідниця О.В. Зернецька, характер цих нових глобальних трансформацій "великою мірою визначається й тим, що людство нині вступає в інформаційну еру – еру складних процесів комунікаційної революції, інформаційних вибухів, які врешті-решт впливають на встановлення нового світового порядку". І далі: "Глобальний розвиток систем масової комунікації дедалі більше впливає на епохальні зрушення" [1, с. 7]. Було підраховано, що з початку ХV ст. інформаційний потік зріс десь у 30 разів, а обсяг інформації подвоюється кожні

4. Кібер-простір // Вікіпедія. – <http://uk.wikipedia.org/wiki/Кіберпростір>.
5. Літра Л., Кононенко Ю. Твіттер-дипломатія. Як новітні технології можуть посилити міжнародні позиції України? // Policy Brief. – Київ: Інститут світової політики, 2013. – № 1. – С. 1-23. – <http://glavcom.ua/artocles/9261.html>; [http://iwp.org.ua/img/policy\\_brief\\_1\\_01\\_23\\_ok.pdf](http://iwp.org.ua/img/policy_brief_1_01_23_ok.pdf).
6. Твипломатія. – <http://uk.wikipedia.org/wiki/Твипломатія>.
7. Твіттер // Вікіпедія. – <http://uk.wikipedia.org/wiki/Твіттер>.
8. Чайка Г.Л. Культура ділового спілкування менеджера. – 2005. – [http://pidruchniki.ws/19871030/menedzhment/kultura\\_dilovogo\\_spilkuvanny\\_a\\_menedzhera](http://pidruchniki.ws/19871030/menedzhment/kultura_dilovogo_spilkuvanny_a_menedzhera); [http://pidruchniki.ws/16520205/menedzhment/virtualne\\_spilkuvannya](http://pidruchniki.ws/16520205/menedzhment/virtualne_spilkuvannya).
9. Fabris A. Il Papa e Twitter: nuova strada per l'annuncio del Vangelo. – <http://www.toscanaoggi.it/Opinioni-Commenti/Il-Papa-e-Twitter-nuova-strada-per-l-annuncio-del-Vangelo>.
10. Hanson F. Interview with Alec Ross: E-diplomacy: What's It All about Anyway? – 2012. – <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2012/04/10-ediplomacy-ross-hanson>.
11. Janssen C. Twiplomacy. – <http://www.techopedia.com/definition/28940/twiplomacy>.
12. Twitter // Wikipedia. – <http://en.wikipedia.org/wiki/Twitter>.
13. Vaquer J. Diplomazia: Senza peli sulla lingua / Traduzione di De Ritis, Andrea // El Pais. – Madrid, 28.12.2012. – <http://www.presseurop.eu/it/content/article/2775831-senza-peli-sulla-lingua>.
14. Winslow Nutter, D. Why "tripplomacy" is the new diplomacy. – CNN, 08.08.2013. – <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2013/08/08/why-triplomacy-is-the-new-diplomacy/>.

Надійшла до редколегії 25.09.13

сім-вісім років. Природно, що питання нових інформаційних технологій постало як першочергове. Отже, поряд з паперовими та аудіовізуальними друкованими ЗМІ виникла потреба у створенні електронних носіїв інформації. Наявність ефективної системи масової комунікації стає однією з найвиразніших ознак сучасного розвиненого суспільного устрою. Збереження соціуму та його нормальної життєдіяльності неможливо уявити без таких масових засобів інформації як преса, радіо, телебачення, Інтернет.

Серед сучасних праць українських авторів присвячених дослідженню проблем мас-медіа слід назвати роботи Л. Губерського, Є. Макаренко, А. Москаленка та інших. Загальновідомо, що засоби масової комунікації, або медійні засоби, поділяються на друковані, аудіовізуальні та електронні. Сучасна людина більшу частку суспільно-важливої інформації отримує з письмових джерел, а нові технології суттєво збільшили частку письмової комунікації у міжособистісному спілкуванні. Варто зазначити, що сьогодні система масової комунікації, стала необхідною складовою суспільного життя як

© Ситдикова І., 2013

джерело ідей, уявлень, образів, що збагачують безпосередній досвід людини, формують її погляди.

Мас-медіа (засоби масової комунікації) – це технології й інститути, через які централізовано поширюється інформація великим, гетерогенним і географічно розпоширеним аудиторіям; одна з суттєвих форм поширення і існування масової культури. Саме слово "медіум" означає певний інструмент перетворення досвіду в знання, а його форма множини "медіа" позначає знаки, які надають зміст подіям повсякденного життя, при цьому мається на увазі існування численних знакових систем. Газети й електронні медіа найтіснішим чином пов'язані із середовищем свого існування й, у свою чергу, формують свій власний саморефенціальний універсум. Часто Мас-Медіа розглядають як одну зі складних знакових систем, за допомогою яких ми відчуваємо й пізнаємо світ. При розгляді текстів і повідомлень мас-медіа не як незалежних об'єктів, а як символічних структур, культурних кодів, аналіз цих повідомлень дає можливість зрозуміти не тільки закладені в них інтенціонально смисли, але і їх здатність до означування предметів і дій і, в решті решт, їх роль у створенні людського універсуму. Звідси велика увага, яка приділяється в сучасних дослідженнях мас-медіа саме семіотичному аспекту повідомлень, аналізу сигніфікуючих практик.

Дж. Гербнер, а за ним Г.Г. Почепцов [4, с. 21], називають три головні етапи у розвитку комунікації: доіндустріальний, друкований, телевізійний. Доіндустріальний етап комунікації характеризується такою організацією процесу спілкування, який може бути виражений у формулі: спілкування "обличчям до обличчя". Такий процес спілкування був властивий усій спільноті і мав вигляд переважно міжособистісної, інтерперсональної, комунікації, що відбувалася у формі діалогу або монологу. Друкований етап пов'язується з першою індустріальною революцією, з виникненням масового спілкування, що зробило життя плуралістичним. Телевізійний етап з'явився завдяки другій індустріальній революції, коли моделі поведінки почали закладатися ще до того, як діти навчалися читати. На наше переконання, зміну етапів розвитку комунікації слід вбачати не так в індустріальних революціях, як в психологічній перебудові комунікантів, поштовхом до чого, звичайно, були різного роду революції та суспільні зміни.

Зміна й виникнення різних видів комунікації є внутрішньою потребою людини й суспільства в цілому. Ця потреба, безперечно, формується під впливом зовнішніх факторів суспільного розвитку. Першим зовнішнім фактором, який змінив характер спілкування, було виникнення письма. Дописемне, або усне, спілкування було єдиною можливою формою комунікації на ранніх етапах розвитку людства. На дописемному етапі переважала міжособистісна й групова комунікація. Комунікативний процес мав характер безпосереднього діалогічного міжособистісного спілкування або спілкування з малою групою чи групового спілкування. Розвиток письмової комунікації ускладнив комунікативний процес, зробив його опосередкованим, дискретним у просторі й часі, стимулював виникнення такого виду спілкування, як публічне; у той же час закладалися основи масової комунікації, яка на друкарському етапі набула особливого розвитку.

Поява аудіовізуальних засобів комунікації посилила процеси масового обміну інформацією. З переходом до використання електронно-медійних засобів, масова комунікація зазнала процесу глобалізації, що стало причиною виникнення віртуальної комунікації такого спілкування, коли процеси передачі й отримання інфор-

мації переплітаються в часі й просторі, а комунікант у той же час виступає у ролі комуніката.

Не викликає сумніву твердження, що періодична друкована преса, яка є першою з засобів масової комунікації, наочно відображає письмову фіксовану форму мови і, отже, є надійним джерелом розповсюдження усталених структурних елементів, термінологічних та інших запозичень, є джерелом, на відміну від усного слова, до якого можна неодноразово звертатися знову. Під друкованими ЗМІ ми розуміємо такі періодичні паперові видання, як газети, журнали, альманахи, довідники, брошури і таке інше; до електронних ЗМІ належать електронні видання в мережі Інтернет, та електронні інформаційні сервіси, такі як Minitel, доступ до яких здійснюється за допомогою стільникового зв'язку.

Фундаментальні дослідження французької мови свідчать про те, що різниця між мовою і мовленням, письмом та усною мовою, літературною та розмовною мовами значно зменшилися у другій половині ХХ століття. Ця тенденція зберігається і сьогодні – в сучасному світі різні стилі мовлення не мають чітких кордонів, автори використовують розмовні або арготичні вирази для стилістичного забарвлення свого повідомлення. Велика кількість факторів сприяла зменшенню відмінностей, які віддаляли усну французьку мову від письмової: розвиток літератури, наближеної до реалій, зникнення соціальних бар'єрів, лінгвістичні взаємовпливи засобів масової інформації. Наочною відмінністю масово-комунікативних стилів від книжних та розмовних "можна вважати передусім принципово нове ставлення до усної та письмової форм існування мови" [2, с. 130]. Загалом, розвиток сучасного мовлення визначають дві глобальні тенденції – до демократизації та інтелектуалізації. Перша тенденція визначається тим, що розмовне мовлення виходить на новий, раніше йому не притаманний, рівень функціонування, як в усному, так і в письмовому мовленні. Друга тенденція, що поволі стає універсальною, пов'язана з проникненням політики та науки у царину повсякденного спілкування. Технічне вдосконалення засобів передачі інформації і зростання ролі аудіовізуальних засобів в системі масової комунікації, високий рівень загальної освіти і збільшення суспільної активності населення сприяють тому, що розмовне мовлення поступово виходить за межу виключно побутової комунікації, а також сприяє певній експансії розмовних форм усного літературного мовлення. Досить суттєво при цьому, що розмовне мовлення починає використовуватися в тих сферах і на тих рівнях, які раніше традиційно відводилися кодифікованим формам (приміром, публічні виступи).

Доки газета була єдиним засобом масової інформації, писемна форма диктувала книжно-літературну форму викладення матеріалу. Виникнення та широке розповсюдження аудіовізуальних засобів масової комунікації значно збільшили кількість усного мовлення в комунікативній діяльності сучасного суспільства. Формування системи засобів масової комунікації, пов'язаністю єдністю функцій – повідомлення і впливу, та відмінністю способів їх реалізації (писемна/ усна форма, відеоряд/ мовленнєвий ряд) створюють передумови для різносторонньої взаємодії та взаємовпливу форм мовної виразності, які притаманні кожному з різновидів масової комунікації. "Між засобами письмового та усного мовлення, звичайно, немає нездоланих бар'єрів. Ті якості, які відрізняють усне мовлення від письмового (непідготовленість, спонтанність, безпосередність спілкування), можуть образно трансформуватися в окремих типах усного і письмового мовлення, що призводить до взаємодії та контамінації їх форм [7, с. 78].

У сучасному світі ми можемо спостерігати існування двох протилежних тенденцій: з одного боку, очевидно, що розвиток системи усних форм масової комунікації впливає на активізацію усної форми мови. Усне розмовне мовлення зі сфери міжособистісного та побутового спілкування все більше проникає у сферу суспільну, беручи на себе функції, раніше притаманні лише мовленню письмовому. Як зазначав О. Соважо, соціальні процеси в суспільстві, прогрес техніки та, не в останню чергу, засоби масової комунікації сприяли тому, що літературна французька мова сьогодні сприймається як загальнонародна мова (*langue commune*), а не певна говірка соціальної еліти [8, р. 98].

При цьому, з іншого боку, саме письмове мовлення сьогодні стає все більш дієвим засобом спілкування. Сучасна людина більшу частину суспільно важливої інформації отримує з письмових джерел, а нові технології, насамперед такі, як електронна пошта та функція передачі текстових повідомлень за допомогою стільникового зв'язку, дозволили суттєво збільшити частку письмової комунікації у міжособистісному спілкуванні. Окрім того варто зазначити, що сьогодні система масової комунікації, а ми будемо говорити перш за все про письмову (друковану та електронну) масову комунікацію, стала необхідним компонентом суспільного життя як джерело ідей, уявлень, образів, що збагачують безпосередній досвід людини, формують її погляди, моральні норми та цінності. Актуальним предметом дослідження лінгвістів стають сучасні письмові тексти. На початку ХХ століття відбувається переорієнтація у виборі пріоритету: з творів художньої літератури – на нехудожню літературу у самому широкому розумінні слова, і перше місце починається відводитися публіцистичним матеріалам [5, с. 12]. В зв'язку з цим виникає новий напрямок лінгвістичних досліджень, спрямованих на всебічне вивчення медійних текстів, що отримав назву медіалінгвістика. У російському науковому дискурсі, термін "медіалінгвістика" був вперше використаний у 2000 році (Добросклонская, 2000), а його англійський варіант "media linguistics", дещо раніше, у дослідженнях британських дослідників мови засобів масової інформації (Корнер, 1998). Як видається зрозумілим з самого терміну, у якому об'єдналися два базових компоненти – "медіа" (мас-медіа) та "лінгвістика", предметом цієї нової дисципліни є вивчення функціонування мови в царині масової комунікації. Фундаментом виникнення цієї нової науки є той факт, що починаючи з другої половини ХХ століття зростання засобів масової інформації відбувається в геометричній прогресії: стрімке збільшення об'єму традиційних ЗМІ – друку, радіо, телебачення супроводжується постійним вдосконаленням інформаційних технологій і розвиток всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет сприяє формуванню глобального інформаційного простору. Соціальне значення цих процесів є настільки значимим, що воно стає основою для висунення концепції інформаційного суспільства, в рамках якого сучасний етап суспільного розвитку розглядається як принципово новий, що характеризується впливом інформаційних і телекомунікаційних технологій на всі сторони суспільного життя [3, с. 23].

Сьогодні потрібні нові неklasичні підходи до дослідження писемної комунікації. Це певною мірою обумовлено тим, що для більшості медіакомунікаційних процесів інтернет-комунікація є базовою. Саме інтернет майже половина провідних медіаменеджерів називали кращою й найбільш перспективною платформою медіа оскільки друковані медіа, нехай і незначно, але здають свої позиції. Інтернет – не тільки канал, засіб, але й середовище комунікації, що принципово відрізняє його

від існуючих каналів медіа. Середовище вперше в історії медіа стає рівноправним суб'єктом комунікації.

Характеристики Інтернет-мережі також можна визначити як унікальні: інтерактивність, глокальність, сиблірованість, оперативність, можливість онлайн-корекції інформації; для спілкування характерні прямий індивідуальний контакт (формати один-до-одного, один-до-багатьох, багато-до-одного), високий рівень залучення, значна свобода особистості. Комунікація масштабна, можливе її вибухове зростання в онлайн-режимі. Особлива довіра до неї виникає за рахунок "ефекту присутності", комунікативної відкритості Інтернет-мережі. Інформаційну й емоційну насиченість забезпечують гіпертекстові можливості й комплексна мультимедійна фіксація повідомлень. Комп'ютерний мережний гіпертекст, як авторський, так і користувача, є особливим типом тексту, максимально зручним для взаємодії адресата й адресанта, колегіального творчого використання всієї інформації Інтернет-мережі.

Унікальні характеристики всіх елементів комунікаційної моделі в інтернеті. Учасники – віртуальні, інформація – мультимедійна, можуть бути реалізовані всі формати комунікації (від один-до-одного до багато-до-багатьох).

У нових версіях веб (2.0, 3.0) базові комунікаційні характеристики залишаються, однак відбувається кардинальна зміна комунікаційної парадигми: рядовий користувач самостійно звертається в Інтернет-мережу за інформацією – і стає активним і практично основним творцем комунікації й контенту. Користувач із адресата комунікації перетворився в її адресанта. Зміна об'єкт-суб'єктних відносин першої версії веб (1.0) у новітній мережній моделі (позначимо її модель 2.0) на суб'єкт-суб'єктні принципово змінює роль і функції авторів – професійних творців комунікації й контенту – і характеристики цільових аудиторій, що спричиняє зміну напрямку, умов, завдань комунікації.

Технологічно інтернет сьогодні відрізняють специфічні можливості створення й трансляції повідомлень; соціальне значення полягає в превалюванні масових горизонтальних зв'язків, які формують неієрархічний дискурс, причому не тільки в онлайн-просторі, але й у реальному соціумі (наприклад, блоги); глокальність і антропоцентризм приходять на зміну глобальності й кіберцентризму. З погляду комунікації мережні зміни революційні: принципово змінилася, як впливає із викладеного вище, її парадигма, ставши суб'єкт-суб'єктною.

Демократизація громадського життя, скасування цензурних обмежень, декларована в суспільстві свобода слова визначають такі загальнономовні тенденції, як лібералізація мови, посилення впливу спонтанної мови на підготовлену, усної – на письмову і навпаки. У руслі цих тенденцій і в контексті концептуальних змін у сфері масової комунікації наприкінці 80-их – початку 90-их років минулого століття відбулася певна революція в мові засобів масової інформації, найпомітнішим елементом якої стало гіперактивне входження до повсякденної практики, прагматично орієнтованих мовних засобів.

Специфіка письмової комунікації як знакової системи зі своїми власними засобами робить можливим утворення "особливого графічного коду", розрахованого, в основному, на прочитання очима. Саме такою є мова, якою сьогодні у Франції користуються майже всі користувачі Minitel, Інтернету, електронної пошти та текстових мобільних повідомлень. Основними критеріями такої мови стають уніфікованість (а саме вона має бути зрозумілою адресату, а це зумовлює появу певних правил, в межах яких відбувається процес кодифікації), зручність (зумовлена бажанням якомога швидше та

простіше передати якомога більше інформації), звідки слідує критерії інформативності та прагматичності (завдяки яким досягається вплив на адресата). У контексті оперування мовою це також може зумовлювати появу індивідуальних (ідіолектних за К. Тищенком [6]) письмових кодів, які дозволяють певним групам людей, які ними володіють, користуватися мовою, іноді незрозумілою, або недостатньо зрозумілою для інших. Власне аргументація верлан функціонує за тим самим принципом. Індивідуальний графічний код, можна було б порівняти із почерком: за відсутності паперу та ручки орфографія слів, стиль друкованих символів, особливості пунктуації стають неповторними ознаками стилю письма (або, можливо, в деяких ситуаціях, доречно було б сказати, друку) користувача. У зв'язку з цим проблеми вивчення письмової форми масової комунікації та визначення її ролі у процесі спілкування стають надзвичайно важливими оскільки більше вісімдесяти відсотків інформації сучасна людина отримує за рахунок зору. Всі ці явища, які характеризують сучасну писемну комунікацію у медіасфері, на нашу думку, доцільно було б вивчати в рамках нової лінгвістичної дисципліни

И. Ситдикова, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

### ПИСЬМЕННАЯ КОММУНИКАЦИЯ В СОВРЕМЕННОМ МЕДИА ДИСКУРСЕ

*В статье определена роль масс-медиа в современном обществе, рассмотрена классификация средств массовой коммуникации и особенности функционирования письменной и устной форм общения в современной медиа сфере.*

*Ключевые слова: письменная коммуникация, медиа*

I. Sytdykova, associated prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

### WRITING COMMUNICATION IN THE MODERN MEDIA DISCOURSE

*The article defines the role of the media in modern society, the classification of the mass media and the peculiarities of the written and oral forms of communication in the modern media sphere*

*Key words: writing communication, media*

УДК 81'373= 134.2

Ю. Андрійченко, канд. філол. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ГРУПИ ІМЕННИКІВ *HETEROSEX* І *ORTOSEX* В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

*Статтю присвячено дослідженню взаємодії мови і граматичного роду, яке було викликано актуальною необхідністю вивчення нових тенденцій у розвитку мови, що утворилися під впливом змін, які відбулися в соціальному житті людини під впливом різних культур. Гендерна проблематика стала одним з пріоритетних напрямків у сучасних наукових студіях кінця ХХ – початку ХХІ століть, які вивчають людину і її взаємозв'язок з суспільством і навколишнім світом.*

*Ключові слова: гендер, текст, комунікація, лексична одиниця.*

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку адекватних шляхів розподілення іменників іспанської мови в залежності від їхньої гендерної маркованості.

Об'єктом дослідження в даній статті обрано лексичні одиниці іспанською мовою, які марковані гендерним параметром.

Питанням гендеру в сучасній лінгвістиці приділяється все більш велика увага, як вітчизняних так і закордонних науковців [1; 2; 3; 4; 5; 10; 12; 13]. О.О.Вороніна, автор соціально-філософського аналізу рівності і розбіжностей чоловіків і жінок в теорії фемінізму, розглядає гендер як поняття, що відноситься до соціальних (а не біологічних) розбіжностей між двома статями; ці виховані в людях розбіжності змінюються з часом, і відрізняються як між культурами, так і в самій культурі [1].

Вчені вважають гендерні дослідження одним з найбільш значущих явищ сучасної лінгвістики останніх десятиліть і говорять про появу нової наукової дослідни-

графостилістики. Для медіасфери поява новаторських моделей спілкування означає можливість реалізувати максимально повно соціальні цілі й завдання будь-якого масштабу й рівня, формувати прямі комунікації, інформаційно й емоційно насичені.

#### Список використаних джерел

1. Зернецька О.В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. – К.: Освіта, 1999. – 351 с.
2. Костомаров В.Т. О разграничении терминов "устный" и "разговорный", "письменный" и "книжный" // Сб. статей к 70-летию академика В.В. Виноградова, М., 1965. – С. 128–140.
3. Мелюхин И.С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития. – М., МГУ, 1999. – 298 с.
4. Почепцов Г.Г. Теория и практика коммуникации. – М.: Центр, 1998. – 352 с.
5. Соколовская Т.Д. Категории нормативности во вторичных наименованиях сокращенного атореф. на соиск. уч. степ. д. филол. наук: спец. 10.02.01. – Москва. – 2000. – 54 с.
6. Тищенко К.Н. Метатеория мовознавства. – К. – Основи, 2000. – 350 с.
7. Шмелев Д.Н. Русский язык в его функциональных разновидностях. – М.: Наука, 1977. – 346 с.
8. Sauvageot A. Français écrit, français parlé. – P. : Larousse, 1962. – 233 p.

Надійшла до редколегії 25.09.13

цької парадигми – гендерної [9, с. 28-37]. В її основі знаходиться поняття гендеру, яке досі викликає безліч суперечок і трактується по-різному численними концепціями класичної феміністської теорії (якій воно багато в чому зобов'язане своєю появою), соціології гендеру, гендерної психології, постфемінізму.

З'явилися терміни лінгвістична гендерологія, гендерна лінгвістика, лінгвістична гендерістика, гендергетика. Є.І. Горошко наполягає на використанні терміну лінгвістична гендерологія, оскільки, на думку дослідниці, він найбільш міцно увійшов до лінгвістичного опису [2, с. 97].

На наш погляд, потрібно чітко диференціювати відмінності між статтю, граматичним родом і соціальною статтю. Стаття людини є природною генетичною ознакою, яка не може бути змінена довільно. Це генетичне розходження несе відповідальність за розділення ролей між чоловіками і жінками як в примітивному суспільстві, так і в сучасному. Чоловіки, в своїй більшості,

природно сильніші, ніж жінки, тому в стародавні часи існувало більше історичних завдань, які вимагали великих фізичних навантажень, таких, як полювання та участь у війні; в той час жінка, фізично слабша і яка перебувала в стані постійної вагітності, мала певні сталі обов'язки, які, в свою чергу, не потребували величезних фізичних навантажень: приготування їжі, збір насіння і виховання дітей. Існувала дуже обмежена кількість доісторичних суспільств, в яких представниці слабкої статі мали причетність до полювання, рибалки або війни в якості щоденної праці разом з чоловіками. Хоча доісторична жінка повинна була мати більш серйозну фізичну підготовку, ніж її сучасниця в наш час.

Граматичний рід є мовним параметром, який розрізняє статево належність в мові. Навіть в одній мові рід слова змінює його лексичне значення. Наприклад, лексичні одиниці: *la frente y el frente* або *el capital i la capital*. Граматичний рід також не може бути частиною дискусії про рівність чоловіка і жінки, оскільки лінгвістичні структури мов постійно еволюціонують і не можуть різко змінюватись. Граматичний рід – це один з лінгвістичних параметрів, за якими розрізняються мови.

На наш погляд, доречним є розподілення іменників на певні групи в залежності від їхньої ґендерної маркованості. Дві з даних груп ми детально дослідимо в даній статті.

До першої групи, згідно з нашим дослідженням, яку назовемо група іменників *heterosex*, належать апеллятиви, які виражають ґендерні розбіжності за допомогою різних лексичних одиниць. Наприклад:

*el padre, la madre*  
*el papá, la mamá*  
*el papi, la mami*  
*el papaito, la mamaita*  
*el padrino, la madrina*  
*el compadre, la comadre*

Цей останній клас іменників характеризується тим, що його форма в множині чоловічого роду належить до обох родів. Але його відмінність полягає в трьох фундаментальних аспектах. Розглянемо детальніше наступні пункти:

1) Іменники групи *heterosex* виражають осіб, які є представниками виключно гетеросексуальних лексичних пар.

2) Лексична пара, яка складається з двох іменників *heterosex* виражає осіб обох статей, яких мовець сприймає як єдину лексичну пару.

3) Множина чоловічого роду групи *heterosex* має відношення виключно до гетеросексуальної пари мовців, таким чином, це значення, яке пропонуємо називати дуальним, постійно існує незалежно від граматичного контексту. В цьому сенсі вони мають автономний характер відповідно до комунікативних намірів мовця.

В нашому дослідженні пропонуємо визначення групи *heterosex* для опису формального функціонування іменників, які традиційно мають назву гетерономних, оскільки вони не лише допускають зміну лексеми, але й також визначають одну особу чоловічої статі та іншу особу жіночої статі через інший іменник жіночого роду, і асоціюються в культурно-соціальному аспекті з єдиною лексичною парою з точки зору мовця.

Таким чином, лексичні одиниці: *los padres, los padrinos, los papis, los papás, los compadres* інтерпретуються виключно наступним чином:

*los padres* – батько і мати;  
*los padrinos* – хрещений і хрещена;  
*los papis* – тато і мати;  
*los papás* – папа і мама;  
*los compadres* – кум і кума.

Тому фраза *los papis de Juan* має відношення виключно до батьків і родичів чоловічої статі.

На відміну від них, іменники чоловічого роду множини групи *intrasex* і *extrasex* не дотримуються прагматичних норм, оскільки приймають у функції комунікативного контексту групову інтерпретацію, чи то суто чоловічого роду чи змішаного: *hijos, abuelos, consortes, consuegros* та ін. Такі іменники мають всі лінгвістичні властивості, притаманні групі іменників *intrasex* (*alumno / alumna*) або *extrasex* (*el periodista / la periodista*), оскільки прагматичний аспект визначає причетність або до обох родів або до чоловічого роду:

*Juan tuvo ocho hijos, cuatro chicos y cuatro chicas.*  
*Sus cinco hijos eran sacerdotes.*

*Murieron mis dos abuelos, pero viven mis abuelas.*  
*En la calle principal estaba la casa de mis abuelos.*

*Esta invitación se extiende a los esposos.*

У підсумку зазначимо, що іменники чоловічого роду у множині груп *intrasex* і *extrasex* можуть належати до осіб жіночої статі відповідно до прагматичних обмежень, які походять з комунікативного контексту. Слід зазначити, що іменники чоловічого роду в множині групи *heterosex*, оскільки виражають єдині гетеросексуальні лексичні пари, не приймають жодного типу прагматичного обмеження в даній змішаній інтерпретації. Тому, вираз, подібний до: *Asociación de padres separados* є прагматично невірним, оскільки має відношення виключно до представників чоловічої статі.

Так само, вираз: *Asociación de madres y padres de alumnos del colegio* є ультрасексистським оскільки на сьогоднішній день порушуються особисті характеристики іменників групи *heterosex*.

На противагу існуючій думці декотрих дослідників, вважаємо, що в сучасному вживанні іспанської мови термін *hombre* зазнав певної трансформації, а саме він поступово втрачає номінацію загально родового іменника (*unisex*) у лексичному значенні людина. Дійсно, лексема чоловічого роду *hombre* зменшує свою здатність охоплювати у своєму лексичному значенні індивідів обох статей, як в однині, так і в множині, не зважаючи на те, що в актуальний момент ще є загальноживаними фрази, в яких іменник *hombre*, у значенні істота розумна (чоловік або жінка) протистоїть іншим природним або надприродним істотам:

*El hombre es mortal.*  
*El perro es el mayor amigo del hombre.*  
*El hombre es un lobo para el hombre.*  
*Las edades del hombre.*  
*El hombre propone y el Dios dispone.*  
*Un hombre, un voto.*

З іншого боку, хоча лексичні одиниці *hombre / mujer, varón / mujer*, так само, як *yerno / yerna* являють собою гетеросексуальні пари іменників, вони не можуть розумітися як іменники групи *heterosex*, оскільки відповідна множина чоловічого роду не завжди відноситься до гетеросексуальної пари іменників, і, крім того, ця пара не сприймається як єдина в своєму визначенні. Навпаки, її лінгвістичне функціонування співвідноситься з класом іменників, які в нашому дослідженні ми називаємо *ortosex*: *mujer, nuera* – слова жіночого роду, які не мають відповідностей в чоловічому, як слово *el cura* на сьогоднішній день все ще належить виключно до чоловічого роду.

Незвичайний і архаїчний характер лексичної одиниці вагопа демонструє неспівпадіння в презентації індивідів, які одночасно за біологічною статтю належать до жіночого роду, але граматично являють собою чоловічий, і навпаки. Тому аналогічні лексичні одиниці набувають іронічного забарвлення: *puero, yerna, obispa, papisa* та ін.

Вважаємо, що іменники, які виражають монархічні і аристократичні титули, отримані після укладання шлюбу, хоча формально й відносяться до групи іменників intrasex (*conde, condesa; principe, principesa*; та ін.), функціонують як іменники групи *heterosex* оскільки вживаються як особисті іменники, тобто, сингуляризовані як єдина пара з відповідним титулом. Дійсно, немає сумніву в тому, що іменники чоловічого роду в множині, такі як: *reyes, principes, duques, marqueses* та ін., можуть відноситись лише до індивідів чоловічої статі або до них та їхніх дружин у функції комунікативного зв'язку:

*Al enlace asistieron los condes con sus prometidas.*

*Al enlace asistieron todos los condes herederos de Europa.*

Як власні назви, вони постійно виражають подружжя і, таким чином, формують частину власних назв групи *heterosex*:

*Los Reyes inauguraron esta exposición.*

*Los principes de Gales visitaron Mallorca.*

*Los Duques de Lugo.*

*Los Duques de Palma de Mallorca.*

Розгляньмо другу групу іменників: група *ortosex*.

В нашому дослідженні виділяємо також групу іменників *ortosex* для визначення групи іменників, яким притаманні наступні властивості:

1. Семантичні: іменники даної групи визначають осіб, які за біологічними, соціальними або культурними причинами належать до однієї статі, чи то жінка чи то чоловік, не зважаючи на той факт, що сучасна екстралінгвістична реальність дозволяє приймати статеву варіативність.

2. Формальні: згідно з нашим дослідженням, цей клас іменників *ortosex* є незмінним. Він не приймає жодного типу варіативностей ні в лексемі, ні в морфемі граматичного роду, ні, що є цілком логічним, в узгодженні з артиклями, означеннями або прикметниками, незважаючи на те, що вони визначають живу істоту, яка диференційована за статевими ознаками: *el párroco, la pitonisa* та ін. Вживання жіночого роду у випадку з лексичною одиницею *el párroco* виявляється майже безпідставним, як у випадках з *agrarío, jardín*.

3. Прагматичні: іменники даної групи мають певну автономію відповідно до комунікативного контексту, оскільки як в однині, так і в множині визначають людину або групу людей однієї і тієї соціально ідентифікованої статі. Таким чином, вони не можуть інтерпретуватися як змішані групи:

*Todos los tenores.*

*Algunas de las matronas de hospital.*

*Uno de los frailes de convento.*

З когнітивної точки зору, особа, яка визначена іменником групи *ortosex* (*obispo, nordiza*) ідентифікується за своєю особистою статтю у релевантну форму, на відміну від іменників групи *unisex*, в яких статева ідентифікація є іррелевантною (*persona*):

*Uno de cada tres obispos.*

Крім іменників, вже зазначених вище, до цієї групи належать інші лексичні одиниці, такі як:

*Ama, amazona, azafata, bajete, bonzo, caballero, carabina, chamán, chulo, currinche, dama, damisela, diaconisa, monarca, nana, nuera, patriarca, rabino, sacerdote, tenor, varón, yerno*, та ін.

#### Список використаних джерел

1. Воронина О.А. Феминизм и гендерное равенство / Ольга Александровна Воронина. – М., Эдиториал УРСС, 2003. – 320 с.
2. Горошко Е. И. Гендерная проблематика в языкознании: [учебн. пособие] / Е. И. Горошко // Введение в гендерные исследования. – Харьков: ХЦГИ; СПб.: Алетейя, 2001. – Ч. 1. – 708 с.
3. Горошко Е. И. Особенности мужских и женских вербальных ассоциаций (опыт качественной интерпретации) / Е. И. Горошко // Материалы Второй Междунар. конф. ["Гендер: язык, культура, коммуникация"], (Москва, 2002). – М., 2002. – С. 77–86.
4. Горошко Е.И. Языковое сознание: гендерная парадигма Текст. / Елена Ивановна Горошко. – М. – Харьков: ИД "ИНЖЭК", 2003. – 440 с.
5. Кирилина А. В. Гендер: лингвистические аспекты / Алла Викторовна Кирилина. – М.: Эдиториал, 1999. – 189 с.
6. Кирилина А. В. Гендерные аспекты языка и коммуникации: дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук: спец. 10.02.02 "Русский язык" / Алла Викторовна Кирилина. – М., 2000. – 330 с.
7. Лакофф Р. Язык и место женщины / Робин Лакофф // Введение в гендерные исследования. Часть II. Хрестоматия / Под ред. С.В. Жеребкина. – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. – 798 с.
8. Мартинюк А. П. Конструирование гендера в англоговорящем дискурсе: [монография] / Алла Петровна Мартинюк. – Харьков: Константа, 2004. – 292 с.
9. Поповская В. Б. Гендерный стереотип: особенности формирования и функционирования в языке и речи: дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Виктория Борисовна Поповская. – Краснодар, 2007. – 214 с.
10. Селиванова О. С. Гендерные стереотипы как способ репрезентации патриархальной культуры: социально-философский анализ: дис. на соискание науч. степени канд. филос. наук: спец. 09.00.11 "Социальная философия" / Ольга Сергеевна Селиванова. – Екатеринбург, 2006. – 183 с.
11. Фирсова Н.М. Испанский язык и культура в испаноязычных странах / Наталья Михайловна Фирсова. – М.: Либроком, 2012. – 178 с.
12. Meseguer García A. Es sexista la lengua española? / Álvaro García Meseguer. – Madrid: Ed. Paidós, 1994. – 254 p.
13. Rivera Garretas M. Nombrar el mundo en femenino. Pensamiento de las mujeres y teoría feminista / María Rivera Garretas. – Barcelona: Icaria, 1994. – 297 p.
14. Sau Sánchez V. Reflexiones feministas para principios de siglo / Victoria Sau Sánchez. – Castellón: Horas y Horas, 2000. – 210 p.

Надійшла до редколегії 25.09.13

Ю. Андрейченко, канд. филол. наук, доц.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГРУППЫ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ HETEROSEX I ORTOSEX В СОВРЕМЕННОМ ИСПАНСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена исследованию взаимодействия языка и грамматического рода, актуальность которого вызвана необходимостью изучения новых тенденций в развитии языка, которые возникли под влиянием изменений, произошедших в социальной жизни человека под воздействием разных культур. Гендерная проблематика стала одним из приоритетных направлений в современных научных исследованиях конца XX – начала XXI столетий, которые изучают человека и его взаимосвязь с обществом и окружающим миром.

Ключевые слова: гендер, текст, коммуникация, лексическая единица.

Yu. Andriychenko, cand. of Philol, PhD.  
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

### GENDER FEATURES GROUPS NOUN HETEROSEX AND ORTOSEX IN MODERN SPANISH

The article deals with the study of interaction between grammatical gender, which was caused by an urgent need to explore new trends in the development of language, which arose under the influence of changes in the social and cultural life of the people under exposure to different cultures. The gender issue has become one of the priorities in modern scientific studies of the late XX – early XXI centuries, people who study and its relationship with society and the world.

Keywords: gender, text, communication, lexical unit.

УДК 811.111:81'42

Я. Бистров, докторант  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

## ДЕЙКТИЧНІ ПАРАМЕТРИ БІОГРАФІЧНОГО НАРАТИВУ АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

*У статті розглянуто способи репрезентації дейктичного зсуву як структурного фрейму біографічного нарративу в "Особистих спогадах" Джозефа Конрада. Увага акцентується на лінгвістичних особливостях дейктичних параметрів суб'єкт – місце – час, які стосуються когнітивного моделювання біографічного нарративу.*

*Ключові слова: теорія дейктичного зсуву, дейктичні параметри, дейктичний простір, біографічний нарратив.*

Зростання інтересу до статусу мемуарно-біографічного дискурсу в сучасній літературі і публіцистиці XXI століття (В. Андреєва, С. Іонова, С. Кушнерук, Н. Сребрянська, Л. Татару, А. Устін), а також перспективи когнітивно-дискурсивної парадигми в сучасному германському мовознавстві (О. Воробйова, А. Левицький, І. Шевченко, D. McIntyre, E. Semino, P. Werth) зумовлюють необхідність і можливість пошуку комплексного, різноаспектного підходу до вивчення складного стилістичного феномену художнього біографічного письма, і вужче – інтерпретації когнітивної інформації, що вербалізується у біографічному тексті. В свою чергу, експансія принципів і методик когнітології в сучасну теорію тексту зумовила нові дослідницькі орієнтири наративно-дискурсивної організації тексту. Все більшого поширення набуває проблема мовної діяльності і вивчення мови у динаміці її функціонування, що спричиняє інтерес науковців до конкретних проявів літературного мислення (*literary mind*), яким, зокрема, є біографічний нарратив – особливий спосіб організації людського досвіду, вербальне представлення реальних чи вигаданих подій у тексті (В. Андреєва, В. Кухаренко, Т. Титаренко, D. Herman, M. Löschning, V. Nünning).

Актуальність теми визначається зверненням до вивчення дейктичних параметрів тексту, які формують дейктичний простір біографічного дискурсу. Поза увагою вітчизняних дослідників залишається вивчення дейктичного простору біографічної прози, зокрема аспект її розгляду з позиції лінгвокогнітології, яка вивчає когнітивні процеси, що відбуваються при сприйнятті, осмисленні та категоризації оточуючого світу. Категорія простору безпосередньо взаємодіє з категоріями дейксису, зв'язок яких відображається як на когнітивному рівні для забезпечення процесу сприйняття біографічного нарративу, так і на лінгвістичному рівні – в семантиці дейктичних елементів.

Матеріалом розвідки обрано автобіографію Джозефа Конрада "A Personal Record" ("Особисті спогади", 1912), яка мала початкову назву "Some Reminiscences" і сьогодні вважається завершеним автобіографічним літературним твором.

Метою дослідження є вивчення способів репрезентації дейктичного простору в англомовній автобіографічній прозі.

Об'єкт дослідження – англомовний біографічний нарратив художньої автобіографії Джозефа Конрада, а предмет аналізу становлять дейктичні параметри біографічного нарративу.

Одним із параметрів категоризації навколишнього світу є його індексальна організація, втілена в літературному наративі. У сучасних розвідках дейктичні параметри – суб'єкт (суб'єктний дейксис), місце (просторовий дейксис) і час (часовий дейксис) – розглядаються не тільки як одні із особливих компонентів наративної мови і механізмів референції, а як структурний фрейм, з якого й формується нарратив [3; 4; 8].

Когнітивний підхід до аналізу біографічного нарративу дозволяє пояснити процес його творення через

встановлення зв'язку між творцем біографічного тексту, його читачем і власне текстом біографії, у якому формування і семантизація ментальних репрезентацій досвіду людини здійснюється у вигляді зображуваних об'єктів, станів, подій, персонажів і ситуацій [8, с. 184]. Наприклад, Д. Герман, один із основоположників когнітивної наратології, розглядає шість ключових понять, які беруть участь у моделюванні мовної картини світу суб'єкта, вказуючи на їхню релевантність для теорії нарративу: дейктичний зсув, розмежування "фігура – фон", поняття "зон, орієнтирів і напрямків", розмежування "топологічних (внутрішніх) – проєктивних (відносно спостерігача) локалізацій", дейктичні функції дієслів руху і розрізнення систем просторової когніції "що – де" [3, с. 270–271].

Просторові відношення (позначення місця, предмета або особи) є одними із тих відношень, з якими зіштовхується людина в процесі пізнання оточуючого світу. При вивченні відношень людини з простором ми маємо справу, по-перше, з оточуючим людиною світом (фізичним простором), по-друге, з її соціально-культурним світом і, по-третє, з її внутрішнім світом. Сприйняття людиною сутності простору егоцентричне: его ставиться в центр світобудови. Людина використовує особистісний і соціальний простір, сприймаючи його під впливом тієї чи іншої культури, адже вона наділена ментальною активністю і здатністю суб'єктивного бачення, сприйняття і оцінки реального світу, а також здатністю узагальнювати і концептуалізувати факти, тим самим створюючи джерело мисленевої референтності (наприклад, пам'ять про прочитане, побачене). Тому біографічному нарративу притаманна референтність (відповідність особам, предметам і явищам реального світу). Отже, характеристика зображуваних ситуацій художнього світу нарративу здійснюється через просторовий дейксис, який представлений найзагальнішими просторовими смислами, просторово-часовими дейктичними маркерами місця, напрямку і відстані: *this, that, now, here, there*.

У передмові до художнього твору ("A Familiar Preface") автором відразу ставиться мета написання автобіографії. Конрад прагне постати перед читачем різнобічною особистістю – поєднанням письменницького таланту автора і життя моряка, що водночас свідчить про амбівалентність особистих спогадів письменника: *They [memories] have their hope and their aim. The hope that from the reading of these pages there may emerge at last the vision of a personality; the man behind the books so fundamentally dissimilar as, for instance, "Almayer's Folly" and "The Secret Agent," and yet a coherent, justifiable personality both in its origin and in its action. This is the hope. The immediate aim, closely associated with the hope, is to give the record of personal memories by presenting faithfully the feelings and sensations connected with the writing of my first book and with my first contact with the sea (PR).*

Композиція автобіографії Конрада має свою логічну будову, в якій впорядковані здавалось непов'язані між

собою епізоди. Віт Тарнавський, один із перших перекладачів творчості письменника, виокремлює дві основні теми автобіографії "A Personal Record": службу на морі, починаючи від матроса і до капітана корабля, і критичну оцінку його першого роману "Каприз Олмейєра" (1895). Причини вибору цих тем В. Тарнавський пов'язує з "бажанням пояснити і виправдати таку тематику, а найголовніше – двояким ставленням до своєї "втечі" з країни" [7, с. 106], адже Польща залишила глибокий слід в його пам'яті. У передмові до автобіографії Конрад наголошує на прагненні своїми діями служити інтересам батьківщини: *Those who read me know my conviction that the world, the temporal world, rests on a few very simple ideas; [...] among others, on the idea of Fidelity (PR)*. Цю ідею відданості втілюють перш за все люди, що пройшли випробування морем (для Конрада "ми"), – особлива частина людства, адже головний закон моряків – відчуття відповідальності один за одного і цілком позбавлена хизування самовідданість.

Автобіографічні спогади розпочинаються однією подією, яка має свою тему чи ключове слово, натякаючи на іншу подію життя (часто не в хронологічному порядку), яка в свою чергу натякає на третю подію. Як зазначає А. Накай, "незвична наративна послідовність в автобіографічних спогадах криється в конрадівській стратегії до зображення антисповіді" (з'ясування свого походження – пояснення Я.Б.) [5, с. 27]. Ключовим епізодом в його спогадах є 1868 рік, коли дев'ятирічним хлопцем він показав пальцем на білу пляму на карті – незвідану таємницю і порожнечу – символічний простір африканського континенту: *[t]he blank space then representing the unsolved mystery of that continent (PR)*. Саме до цього епізоду автор вдається декілька разів в інших творах, зокрема в "Серці п'яних" (пор. білі плями на географічній карті і білі плями у біографії письменника).

За чверть століття вищезгаданий епізод у тексті автобіографії повторюється неодноразово, тільки "порожнеча" наративного простору посилюється ще більше аж до неосяжної мрії автора туди потрапити: *And of course I thought no more about it till after a quarter of a century or so an opportunity offered to go there – as if the sin of childish audacity were to be visited on my mature head. Yes. I did go there: THERE being the region of Stanley Falls, which in '68 was the blankest of blank spaces on the earth's figured surface (PR)*. У межах дейктичного простору тексту читач перемищується до темпорального дейктичного центру наратора, певної області референції чи фрагмента реальності, на що вказують прийменник часу *after*, прийменник місця *in*, прислівник місця *there*, обставина місця *the region of Stanley Falls*, і нарешті, дейктичне дієслово переміщення *go*, яке вказує на рух до дейктичного центру суб'єкта сприйняття *I*. Із уживанням займенників першої особи *I*, *we* фокусується увага адресата на художній світ особистих спогадів письменника.

Згідно з теорією дейктичного зсуву (Deictic Shift Theory) [4], дейктичні маркери допомагають адресатові поринути у світ тексту і спроектувати часовий фрейм наративу, переміщуючись у дейктичному просторі художнього світу [1, с. 125]. Разом з тим такі переміщення змушують читача повертатись від одних дейктичних просторів до інших, створюючи так звані включені простори (embedded fields) біографічного наративу – комунікативно-подієві домени (у творі це епізод з дитинства, який розповідається автором у зрілому віці). Мрійлива дитяча впертість суб'єкта відвідати водоспади Стенлі в Африці, які тоді здавалися чимось недосяжним, переноситься із ситуації "тут і зараз" завдяки дейктичному

зсуву до іншого простору – досвіду письменника-наратора, його емоційного стану і думок.

Крім того, аналіз просторово-часових відношень ускладнюється тим, що просторові уявлення наратора розгортаються у метафоричних і метонімічних трансформаціях, інвертованому порядку слів, уживанні концептуальних протиставлень, тим самим створюючи появу включених просторів тексту.

Амбівалентність змісту автобіографії Конрада віддзеркалюється не тільки у формі спогадів, але й перемиканні часових реєстрів – теперішнього і минулого часу. У передмові до твору Конрад полемізує про переосмислення традиційної автобіографії, свідомо кидаючи виклик установленій формі – хронологічному зображенню подій.

Автобіографія із визначеним чітким початком, серединою і кінцем не може бути правдивою, тому що людина насправді не проживає життя в усталеному порядку і хронології. Конрад запитує сам себе, якими першими мають бути описані факти власної біографії: *"Could I begin with the sacramental words, 'I was born on such a date in such a place'?" (PR)*. Однак він хоче відобразити правду життя, радше факти із життя героїчної романтичної ідеалізованої особистості, акцентуючи на її ілюзорній природній сутності, аніж на звичайному перебігові подій своєї біографії: *I have known the spell of moonlight since, on various seas and coasts – coasts of forests, of rocks, of sand dunes – but no magic so perfect in its revelation of unsuspected character, as though one were allowed to look upon the mystic nature of material things (PR)*. У цьому уривку просторово-часові відношення представлені таємничими незвіданими місцями, які він хоче відвідати і ті, які нагадують йому білі плями на карті Африки, всі вони безпосередньо пов'язані з білими плямами його художньої біографії, часто незрозумілими і водночас зворушливими.

Більше того, важлива особливість автобіографії Конрада полягає у зображенні життя як процесу переміщення – від професії моряка до творчої діяльності письменника, де відсутній прями́й опис їхнього співвідношення. Ця деталь ще раз виправдовує "застосування Конрадом асоціацій та художніх відступів, які мають більшу схожість з прийомом потоку свідомості, ніж з хронологічним способом зображення в традиційних біографічних чи автобіографічних формах" [6, с. 180]. Така "своєрідна послідовність" в уяві письменника проявляється у зображенні подій у теперішньому часі і водночас подальшим розгортанням подій з ретроспективним перенесенням дейктичного центру в минуле: *I dare say I am compelled – unconsciously compelled – now to write volume after volume, as in past years I was compelled to go to sea voyage after voyage. Leaves must follow upon one another as leagues used to follow in the days gone by [...] (PR)*.

Дейктичні зсуви підкреслюють твердження Конрада про те, що художнє обрамлення подій життя набуває більшої достовірності, ніж фактичне зображення перебігу історичних подій: *Only in men's imagination does every truth find an effective and undeniable existence. Imagination, not invention, is the supreme master of art as of life. An imaginative and exact rendering of authentic memories may serve worthily that spirit of piety toward all things human which sanctions the conceptions of a writer of tales, and the emotions of the man reviewing his own experience (PR)*. Факти для Конрада не настільки важливі, яким є зображення прихованої правди. Правда в автобіографії письменника – складна і заплутана, суперечлива і непевна. Художня вигадка митця "полягає у максимально чесному відкиданні чітких меж у зображенні темних плям своєї біографії, що видається



більш правдивою і відкритою, аніж фактуальний документ" [2, с. 64].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що Дж. Конрад надає перевагу зображенню минулого часу в структурі дейктичного простору художньої автобіографії. Темпоральна домінанта минулого часу вказує на змістово-концептуальну інформацію, яка передається біографічним нарративом. Часовий дейксис у біографічному нарративі має дискретний, точковий, а не просторовий характер. Дейктичні одиниці вказують на точку у часі, кількісно переважають над тими, які вказують на період часу і вживаються разом з когезивними лексичними одиницями нарративу: further, after, later, soon, also, then та ін.

Отже, моделювання дейктичного простору біографічного нарративу реалізується у традиційних видах дейктичних уживань – особи, місця і часових відношень. Займенники першої і другої особи однини і множини (суб'єктний дейксис), вказівні займенники this, that, прислівники місця here, there, дієслова переміщення come, go, які вказують на локутивний центр простору (просторовий дейксис); прислівники часу now, then, soon, recently – найчастіше вживані дейктичні маркери в тексті автобіографії. Незвична нарративна послідовність зображених подій, часте перемикання часових реєстрів, створення автором так званих включених просторів свідчать про особливості індексальної організації літературного нарративу, зокрема його дейктичного простору.

Перспектива подальших досліджень визначається аналізом співвідношення категорій когнітивного дейкси-

су (і його можливих змін) і характером референтності художнього тексту. Теорія когнітивного дейксису охоплює поняття дейктичного поля, дейктичні категорії (просторовий, часовий, персональний, соціальний і емпатичний дейксис), дейктичні центри й дейктичні зсуви. Референція дозволяє співвідносити мовні висловлення з об'єктами, ситуаціями, які відкривають нові грані мовної концептуалізації біографічного нарративу.

#### Список використаних джерел

1. Contemporary Stylistics / ed. by Marina Lambrou and Peter Stockwell. – London : Continuum, 2007. – 287 p.
2. Demory P. Ambivalence in Joseph Conrad's A Personal Record: The Anti-autobiographical Autobiography / Pamela Demory // Pacific Coast Philology. Vol. 32. – 1997. – No. 1. – P. 54-65.
3. Herman D. Story Logic: Problems and Possibilities of Narrative / David Herman. – Lincoln and London : University of Nebraska Press, 2002. – 478 p.
4. McIntyre D. Point of View in Plays: A Cognitive Stylistic Approach to Viewpoint in Drama and Other Text-types / David McIntyre. – Amsterdam : John Benjamins, 2006. – 203 p.
5. Nakai A. Europe as Autobiography? A Personal Record / Asaco Nakai // Conrad's Europe. Conference Proceedings / ed. by Andrzej Ciuk & Marcin Piechoła. – Opole, 2005. – P. 22-33.
6. Prescott L. Autobiography as Evasion : Joseph Conrad's A Personal Record / Lynda Prescott // Journal of Modern Literature. Vol. 28. Autobiography and Memoir. – 2004. – No. 1. – P. 177-188.
7. Tarnawski W. Conrad the Man, the Writer, the Pole. An Essay in Psychological Biography / Wit M. Tarnawski. – London : Polish Cultural Foundation, 1984. – 180 p.
8. Werth P. 'World enough, and time' : Deictic space and the interpretation of prose // Twentieth-century fiction. From text to context / Paul Werth / ed. by Peter Verdonk and Jean Jacques Weber. – London & New York : Routledge, 1995. – P. 181-204. Джерела ілюстративного матеріалу.
9. (PR) Conrad J. A Personal Record. [Електронний ресурс] / Joseph Conrad. – Режим доступу : <http://ebooks.adelaide.edu.au>

Надійшла до редколегії 25.09.13

Я. Быстров, докторант

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

### ДЕЙКТИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ БИОГРАФИЧЕСКОГО НАРРАТИВА АНГЛОЯЗЫЧНОЙ БИОГРАФИЧЕСКОЙ ПРОЗЫ: ЛИНГВОКОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТ

*В статье рассмотрены средства репрезентации дейктического смещения как структурного фрейма биографического нарратива в "Личных воспоминаниях" Джозефа Конрада. Внимание акцентируется на лингвистических особенностях дейктических параметров субъект – место – время, касающихся когнитивного моделирования биографического нарратива.*

*Ключевые слова: теория дейктического смещения, дейктические параметры, дейктическое пространство, биографический нарратив.*

Ya. Bystrov, post-doctorate Fellow

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

### DEICTIC PARAMETERS OF THE BIOGRAPHICAL NARRATIVE IN ENGLISH FICTION: A COGNITIVE PERSPECTIVE

*The article deals with the representation of deictic shift as a structural frame of the biographical narrative in Joseph Conrad's A Personal Record. It focuses on linguistic peculiarities of deictic parameters subject – place – time relating to cognitive modelling of the biographical narrative.*

*Key words: Deictic Shift Theory, deictic parameters, deictic space, biographical narrative.*

УДК 81'37: 7.036.45=133.1

В. Калініна-Шамрай, канд. філол. наук, О. Соболева, асист.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### СИМВОЛІЧНА АКТИВНІСТЬ ТА СЕМАНТИКА ФРАНЦУЗЬКОГО КОМІКСУ

*У статті вивчається роль піктографічних символів, розділових знаків та ономатопеї як складових французьких коміксів. Результати аналізу свідчать про гармонійне поєднання та взаємовплив вербальних та невербальних знаків у коміксах для передачі реципієнту емоцій, почуттів, а також різних звуків.*

*Ключові слова: комікси, ономатопеї, піктографічні символи, розділові знаки, мовні бульки.*

Актуальність дослідження визначається однією з сучасних тенденцій розвитку лінгвістичної науки до аналізу графічних візуальних складових писемних повідомлень у зв'язку з їх прагматичною настановою.

Метою публікації є дослідження піктографічних та розділових знаків, а також ономатопеї у сучасних коміксах та визначення їх ролі.

Предметом дослідження виступають графічні вербальні та візуальні знаки, які виконують на письмі низку

функцій та сприяють утворенню цілісної картини сучасних французьких коміксів.

Матеріалом стали сучасні альбоми коміксів французькою мовою.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі графічних складових коміксів, а саме їх паралінгвістичних компонентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній французькій мові кумедні малюнки з привабливими

графічними вигуками привертати та повертають увагу реципієнтів різного віку. Комікси є помітним явищем сучасної культури та продуктом масової комунікації. У Франції їх називають *les bandes dessinées*, в англо-американських країнах – *comics*, в іспано-американських – *historietas*, в Італії – *fumetti*, а в Японії – *манга*. Бельгійський художник Едгар П'єр Жакобс не випадково називав роботу над коміксами створеннями паперової опери, тому що виготовлення однієї книги триває приблизно один рік. А. Г. Сонін зазначає, що "за останнє століття цивілізація породила три суспільно значущих феномени, офіційно занесені в список мистецтв: це – кіно, телебачення, комікс" [3]. Саме франкомовний світ легалізував комікс та закріпив за ним право називатися дев'ятим видом мистецтва, якому присвячений щорічний фестиваль в Ангюлемі.

Незважаючи на свою, на перший погляд, несерйозність, такий вид мистецтва цікавив, як об'єкт теоретичних досліджень, багатьох науковців, таких як А. Ю. Барзаха, Є. В. Козлова, В. В. Єрофеева, О. Г. Соніна, У. Еко, Ф. Лакасен, Б. Пітерса, Д. Веклера та ін. [1-8]. Альбоми коміксів – кіно в картинках, справедливо вважаються інтелектуальною розвагою. Ці малювані стрічки мають такі ж жанри, як і кінофільми: фантастика, вестерн, бойовик, мелодрама, жахи, фентезі, еротика, політика, для дітей, і кожен з цих жанрів має своїх постійних прихильників. Існують навіть альбоми коміксів, в яких адаптовані твори класиків літератури.

Існує чимало визначень коміксів. Наведемо деякі з них: "графічна література – особливе мистецтво зі своїми законами будувannya та зображальними засобами", "оповідання у картинках, ілюстроване за необхідністю, допоміжними текстами" [1]. "Особливий жанр художнього оповідання у вигляді просторової послідовності малюнків у поєднанні з доповнювальним та уточнюючим їх текстом" [5]. "Суміжні малюнки та інші зображення у смисловій послідовності" [9]. У цій статті ми будемо спиратися на таке визначення коміксів: графічно-оповідальний жанр, який складається з двох основних елементів: малюнка та тексту. Цей дуалізм образу та мови утворює своєрідну ідеограму. Домінуючу роль у цьому поєднанні виконує малюнок. Тексти та графічні звуки доповнюють малюнок та створюють звуковий супровід, як у фільмі. Але малюнок без тексту, коментарів та звуконаслідувань не може передати усю важливу інформацію та експресивні елементи, властиві усному мовленню. Завдяки поєднанню вербальних та невербальних компонентів, комікси містять великі обсяги інформації, розрахованої на максимальну простоту сприйняття.

Найчастіше вживаними невербальними знаками у коміксах є піктограми, які мають експресивні стилістично-семантично позначаючі та покликані передати графічно різні гами почуттів персонажів. До таких піктографічних елементів коміксів належать:

- конкретні символи;
- абстрактні метафоричні символи;
- пунктуаційні знаки символічної форми.

Вони відбивають деякі особливості живої розмови, яку з певних причин не можливо передати на письмі. Прикладами найбільш частотних піктограм, які є символами людських емоцій, можуть виступати такі:

- символи агресивності, поганого настрою, несподіванки, скандалу: череп, боксерська рукавичка, рушниця, що стріляє, бомба, ніж в спині, молоток, блискавка, різні вибухи;
- символи гарного настрою, оптимізму, відпочинку, позитивних почуттів: квіти, метелики, сонце, пальми, морське узбережжя, пляж, яхти;

- символи поганого настрою, суму, переживань, скорботи: гільйотина, могила, грати в'язниці, труна;

- символи матеріального благополуччя, радості, оптимізму: золото, золоті монети, діаманти, великі сигари;

- символи фінансової неспроможності, суму, смутку, журби: порожні кишені, порожній гаманець, кістки риби у тарілці, сильно затягнутий пасок;

- символи сентиментального настрою, почуттів, вроди: серце, гірлянда з сердець, серце пробите стрілою, міфологічний амур з луком та стрілами, губи, симпатична дівчина, що посміхається;

- символи світлої думки, радощів, дня народження: свічки, лампочки, знаки оклику;

- символи, що відображають удар або запаморочення: зірочки;

- символи, які відбивають сильний прояв різних емоцій (як позитивних, так і негативних): краплини поту

- символи, що відображають звуки музики, співів: ноти:

Ninon ♪ qu'il est doux ♪ de valser ♪ avec vous ♪ [14, с. 50].

Особливою характерною рисою коміксів є звуконаслідування при передачі різноманітних емоцій персонажів. Найбільш розповсюдженими є людські вигуки, тобто комікси є антропоцентричними, людина виконує домінуючу роль, вона є центром цього метасвіту.

Найчастіше серед емоцій у коміксах передається сміх, еквівалентом якого на письмі виступають такі графічні елементи (ономатопеї), як-от: VouHouHou...HouHou HéHé, HinHin, WAAAH, HAHANAHANA, KHKHKHKHKH, WHAHANAHANAHANAHANA.

Наведемо приклади з відомого коміксу "Les profs": BouHouHou ! Le general Franco il avait meme pas son bac ! Pourquoi? VouHouHou...HouHou... [10, с. 42].

Учні чекають на викладача у класі: HéHé, HinHin [10, с.4-5].

Або приклад із коміксу "Le Petit Prince":

Ha! Ha! Méeéénon! Où tu veux qu'il aille? [13, с. 14]

Fais voir. Hi ! Hi ! [13, с. 93].

Зітхання, ознаки розчарування, жалю, а іноді задоволення передається наступним чином: AAAAH ! RRRHAAAAAAA!

Наприклад, різні викладачі мають різну тактику при першому знайомстві з учнями:

AAAAH ! Si vous saviez comme je suis heureuse d'avoir cours avec vous ! (charmeuse).

Ранок вчителя, який проспав: AAAAАНН! Mon reveil n'a pas sonné! [10, с. 36].

Інший приклад з коміксу під назвою "Quai d'Orsay":

- RRRHAAAAAAA! J'ai fini le discours, Odile ! [11, с. 13].

Захоплення: WAOUH!

Злість, невдоволення: GRRR ! RRRRRRRRRR ! GRMBLBLH!

GRRR ! Je vous previens : quand on me cherche on me trouve !

GRMBLBLH, toujours pas pret ce discours ! [11, с. 26].

Окрім того, в коміксах часто зустрічаються ономатопеї, які імітують звуки тварин та інші позамовні звукові явища, що виникають внаслідок діяльності людини, а також двигунів, транспортних засобів, тощо:

BOUM-BOUM – стук у двері,

RRR...RRR – храп, або робота двигуна,

PAN – звук від падіння людини або предмету,

DRING – дзвоник телефону або у двері,

GLOU-GLOU-GLOU – буль-буль,

CRAAC або KRAAAK – звук, викликаний полум'ям чогось, або вибухом

CRITCH-CRITCH – звук, що імітує скрипіння олівця під час малювання,

TOOOT – звук сирени судна, що відправляється,

WOUH – звук гавкоти собаки,

OUH, AOUAH – вигук від раптового болю (наприклад при укусі),

CLAP-CLAP – звук, який імітує плескання в долоні

Найчастіше такі ономапопеї мають графічне відтворення у вигляді великих літер та на відміну від інших коментарів розміщуються поза межами "мовної бульки":

WOUAH!

C'est Milou!... Il était parti en avant... [14, с. 26].

Ця можливість звуконаслідування підкреслює унікальність людської природи, яка здатна матеріально втілювати те, що не бачить, але чує. Тобто, таким чином, традиційна графічна система розширює свої можливості та функції. Цей вид мистецтва спонукає графічну систему до нової системи гнучкості та пошуків виразних можливостей.

Звуконаслідування часто підсилюється експресивною пунктуацією, а саме знаком оклику або знаком питання. У деяких випадках можна спостерігати вживання кількох зазначених вище символів посліпль. Такі вигуки надають мовленню емоційної інтенсивності, вони підкреслюють риси характеру мовця, його надмірну чуттєвість, сентиментальність, манірність, вразливість та відношення до предмету розмови:

Tonnerre de Brest!!!!... [14, с. 2]

Des tûles??? [14, с. 18].

Для підсилення експресивності або з метою показати підвищений тон мови персонажа часто для написання окремого слова або цілої фрази вживається також жирний шрифт та великі літери. Виступаючи носіями "чистої" емоції, почуття, волевиявлення, такі ономапопеї мають усі ознаки перформативів і їх справедливо можна віднести до прагматичних перформативів.

Наведемо декілька прикладів звуконаслідування із коміксу "Les aventures de Tintin. Le Trésor de Rackham le Rouge":

Inutile! Je n'ai pas le temps! PAS LE TEMPS ! [14, с. 6].

VOTRE NOM!... [14, с. 5].

Milou?...MILOU?... [14, с. 14].

ONE! DUPONT! DUPONT! [14, с. 53].

Mais non, mille sabords!...

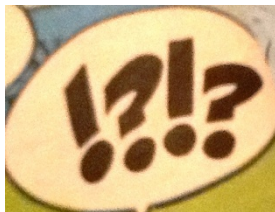
Tout est bien qui finit bien!...

TOUT EST BIEN QUI FINIT BIEN !... [14, с. 62].

Permettez-moi de me présenter : Jules Rouget,

de LA DÉPÊCHE... [14, с. 56].

Нерідко "мовна булька" є "німою", тобто містить лише пунктуаційні знаки, такі як знак оклику або знак питання без коментарів. Зустрічається також поєднання знаку оклику та знаку питання в одній "бульці".



Вони використовуються для позначення дуже високого емоційного напруження висловлювання та відбивають почуття та стан душі мовця. Знак оклику зазвичай вживається для передачі здивування, захоплення, а знак питання відбиває подив, нерідко поєднаний з почуттям страху. Загалом, у гумористичних коміксах нерідко навмисно зловживають цими пунктуаційними знаками.

Під час аналізу пунктуаційних знаків нами було також виявлено графічні варіації знаку оклику. Отже поряд із знаком оклику звичайної форми в коміксах можна зустріти цей розділовий знак із нерівними зубчастими краями. Вживання такого знаку свідчить про прояв більш сильних емоцій.



Існує також тенденція до використання слів, які складаються із букв із нерівними зубчастими краями. Такі "мовні бульки" відразу пригортають увагу реципієнта та так само сприяють передачі емоцій або різких раптових звуків, таких як наприклад дзвоник, хруск, удар тощо.



Складовим візуальним елементом кожного альбому з коміксів виступає також колір. Останнім часом альбому здебільшого є кольоровими. Кольорове зображення візуальних повідомлень коміксів емоційно та сугестивно впливає на свідомість і психіку реципієнта, що свідчить про його символічність. Наприклад, рожевий колір передає радість, задоволення. Ахроматичний білий колір є провідником всього позитивного: світла, чистоти, відкритості, радості, здоров'я. Блакитний колір є символом духовного підвищення людини, його чистоти. Він знімає збудження та агресію, налаштовує на спокій та доброзичливість. Червоний колір є провідником життєвої сили та має значення боротьби, сили, агресії. Жовтий колір асоціюється з легкістю, сяйвом, теплом, полум'ям. Чорний колір символізує негативні емоції, людські страхи та переживання.

Слова автора "texte narratif" або "récitatif" (наприклад зазначення часу, місця, обставин або хронології подій) в коміксі за традицією беруться в рамку, розташовуються у верхній лівій частині картинки та часто виділяються жовтим кольором:

Le lendemain... [14, с. 15].

Plusieurs jours ont passé... [14, с. 21].

Quelques minutes plus tard ... [14, с. 42].

La sixième planète était une planète dix fois plus vaste.

Elle était habitée par un vieux monsieur qui écrivait d'énormes

livres (с. 67) Petit prince

Le petit prince, une fois sur Terre, fut donc bien surpris de ne voir personne [13, с. 72].

Ainsi le petit prince apprivoisa le renard.

Et quand l'heure du départ fut proche : [13, с. 83].

Таким чином, у коміксах літерний еквівалент може виступати синонімом піктографічного або піктографічні символи можуть мати декілька фонетичних еквівалентів через те, що виступають полісемічним символом, який окрім прямого значення утворює цілу низку конотативних значень. Піктограми коміксів акцентують пікто-ідеографічні характеристики тексту, що дозволяє реципієнтові відволіктися від одноманітного лінійного сприйняття друкованого тексту. Цей вид мистецтва спонукає графічну систему до нової системи гнучкості та пошуків виразних можливостей.

Подальшими перспективами дослідження є визначення взаємозв'язку графічної форми літер, а та-

кож форми "мовної бульки" та семантики у французьких коміксах.

#### Список використаних джерел

1. Барзах А. В. Поэтика комикса. Электронный ресурс / А. Барзах // режим доступа : <http://www.rema.ru:8100/comment/com/775bar/html/2000>, свободный.
2. Ерофеев В. В. В лабиринте проклятых вопросов. Эссе. М., 1996. – С. 430–447.
3. Козлов Е. В. Комикс как явление лингвокультуры: знак – текст – миф. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2002. – 219 с.
4. Сонин А. Г. Комикс как компонент культуры современного западного общества // Текст: структура и функционирование: Сб. ст. / под ред. В. А. Пищальниковой. Выпуск 2. – Барнаул: Изд-во Алтайского ун-та, 1997. – 0,7 п. л.
5. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. ТОО ТК "Петрополис", 1998. – 432 с.
6. Харитонов Е. В. Девятое искусство. Электронный ресурс / Е. В. Харитонов // режим доступа : <http://academia-f.narod.ru/comicsarticle.htm/2001>, свободный.
7. Lacassin F. Pour une neuvieme art: la BD. P. : Editions Slatkine, 1982.
8. Peeters B. L'ideographie et bande dessinee // Communications/ 1976. – № 24.
9. Whekler D. L'art du XX siècle/ – P. : Flammarion, 1992. – 344 p.
10. McCloud S. Understanding Comics. Tundra Publishing, 1993. – 215 p. Джерела ілюстративного матеріалу
11. Pica et Erroc. Les profs interro surprise – tome 1 – Bambo, 2000. – 46 p.
12. Blain et Lanzac Quai d'Orsay chroniques diplomatiques. – Dargaud, 2010. – 96 p.
13. Sfar J. Chagall en Russie. Gallimard, 2011. – 62 p.
14. Sfar J. Le Petit Prince (d'après l'oeuvre de A. De Saint- Exupéry). – Gallimard, 2008. – 110 p.
15. Hergé Les aventures de Tintin. Le trésor de Rackham Le Rouge. Casterman, 1973. – 62 p.
16. Goscinny Une aventure d'Asterix le Gaulois chez les Belges. Dargaud, 1979. – 48 p.

Надійшла до редколегії 25.09.13

В. Калинина-Шамрай, канд. філол. наук, Е. Соболева, асист.  
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

### СИМВОЛИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ И СЕМАНТИКА ФРАНЦУЗСКОГО КОМИКСА

*В статье исследуется роль пиктографических символов, разделительных знаков препинания и ономапоеи, как составляющих французских комиксов. Результаты анализа свидетельствуют о гармоничном объединении и взаимодействию вербальных и невербальных знаков в комиксах для передачи реципиенту эмоций, чувств, а также разных звуков.*

*Ключевые слова: комиксы, ономапоеи, пиктографические символы, разделительные знаки, разговорные пузырьки.*

V. Kalinina-Shamray, cand. of Philol., O. Soboleva, teaching assistant  
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

### SYMBOLICAL ACTIVITY AND SEMANTICS OF FRENCH COMICS

*This article focuses on the role of pictographic symbols, punctuation marks and onomatopoeia, as the components of French comics. The results of analysis evidence the harmonic combination and interference of verbal and nonverbal signs in comics aimed at sending emotions, feelings and different sounds to the recipient.*

*Keywords: comics, onomatopoeia, pictographic symbols, punctuation marks, speech bubbles.*

УДК 811.133.1'42'37:82-2Метерлінк

Д. Чистяк, канд. філол. наук, асист.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ МІФІЧНОЇ ІЗОТОПІЇ У ФРАНКОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

*У статті на матеріалі франкомовного художнього тексту розглядається структура давньогрецької міфичної ізопоетії. Пропонується лінгвоміфопоетична методика аналізу міфологічного інтертексту у текстовому семіозисі.*

*Ключові слова: лінгвопоетика, інтертекст, міфична конотація, метаобраз, міфопоетична картина світу.*

Дослідження міфопоетичного рівня художнього тексту є одним із актуальних і перспективних напрямків сучасних філологічних студій. Це пов'язано із включенням процесів міфопоетичного знакутворення в широкі семіотичні контексти, тенденцією до "реміфологізації" (Є.М. Мелетинський) людської свідомості на основі закономірностей міфичного світовідчуття. Міфичний субстрат не лише детермінує структурно-семантичний інваріант художнього тексту, бере участь у формуванні авторської картини світу, але й забезпечує її інтеракцію з ширшими семіотичними утвореннями – міфологічною картиною світу етносу та її проєк-

цією в культурний контекст певної доби в інтертекстуальній взаємодії. Теоретичні підвалини інтертекстуальної теорії, що розглядає текст як динамічний знаку-утворювальний процес, генерований інтертекстовою поліфонією, закладено у філології такими ученими як Р. Барт, М.М. Бахтін, Ж. Женетт, Ю. Крістева, Н.А. Кузьміна, Ю.С. Степанов, Н.О. Фатєєва та інші, однак феномен міфологічного інтертексту лише окреслюється у працях М. Ейгельдінгера, М.-К. Гює-Брішар, Ж. Женетта і Н.А. Кузьміної.

Водночас, проблема дослідження міфичного світовідчуття набуло значного розвитку в суміжних із мово-

знавством наукових дисциплінах (в антропології, культурології, літературознавстві, етнології), що уможливило проведення системної студії, присвяченої аналізу міфічного структурно-семантичного ядра художнього тексту й розробку лінгвопоетичної методики ідентифікації текстових одиниць, у яких міф набуває вербалізації в тексті. Важливість аналізу у художньому тексті рудиментів саме давньогрецького міфологічного інтертексту обумовлюється винятковим значенням саме середземноморської античної культури для європейської писемної традиції як моделювальної форми структур і семантики художнього нарративу. Необхідність міждисциплінарного лінгвопоетичного підходу (у річці традицій В.В. Виноградова, Г.О. Винокура, В.П. Григор'єва, В.Я. Задорної) до аналізу міфологічного інтертексту обґрунтовано взаємодією міфологічного та мовного знакових кодів у моделюванні авторської картини світу письменника. Водночас, потреба дослідження міфологічного інтертексту саме в ранній драматургії М. Метерлінка обґрунтовується браком системних студій міфопоетичної картини світу цього Нобелівського лауреата, ранні драми якого справили визначний вплив як на розвиток франкомовного літературного процесу (французький сюрреалізм, драматургія абсурду), так і на слов'янський літературно-мистецький контекст (творчість О.О. Блока, Олександра Олеса, С. Пшибишевського, Лесі Українки та багатьох інших).

Невирішеною проблемою залишається виявлення мовного перекодування рудиментів міфологічного світогляду в ранній драматургії М. Метерлінка як маркерів давньогрецької міфологічної картини світу й одиниць авторської міфопоетичної картини світу передбачає вирішення низки важливих завдань. Передусім необхідно було провести аналіз основних напрямків інтертекстуальних досліджень на сучасному етапі, а також студій міфічно-мовних зв'язків у філологічній і суміжних із нею наукових дисциплінах з кін. XIX до поч. XXI ст. з метою визначення семіотичного феномену "міфологічного інтертексту". По тому слід було виявити структурно-семантичні маркери рудиментів давньогрецької міфологічної картини світу в художньому тексті на різних стадіях їхнього міфопоетичного реформування та особливості їхньої мовної реалізації у художньому тексті. Також важливим було запропонувати методику дослідження міфологічного інтертексту у франкомовному художньому тексті на матеріалі вербалізованих маркерів давньогрецької міфопоетичної картини світу у діахронії та виявити семантичне навантаження та ієрархію міфічно конотованих вербалізованих мовних структур у формуванні основних образних парадигм у текстах драм М. Метерлінка. Перспективним виступає розкриття специфіки міфопоетичної картини світу в ранній драматургії письменника й особливості її кореляції з естетичним кредо автора та семантичним басейном символістського тексту.

Проведена нами реконструкція давньогрецької міфологічної картини світу [10] показала, що з пізньоанімістичної тотожності ЛЮДИНА = СВІТ виокремилися два образно-концептуальні локуси: ЗЕМЛІ = МОГИЛИ і НЕБА = СВІТЛА, з яких у добу раннього неоліту сформулювалися два міфопоетичні концепти ДОЛЯ та НЕДОЛЯ, із подальшим виділенням бінарної системи міфопоетичних метаобразів. За першим міфопоетичним концептом закріплено такі метаобрази як ВЕРХНЕ, ПРАВЕ, СТАРШЕ, БЛИЗЬКЕ, СВОЄ, СВІТЛЕ, СУХЕ, ВИДИМЕ, БІЛЕ, ВЕСНА, ЮНЕ, ЗЕМЛЯ (у протиставленні до ПІДЗЕМЕЛЛЯ), НЕБО, ВОГОНЬ, СХІД, ПІВДЕНЬ. За другим – міфопоетичні метаобрази НИЖНЕ, ЛІВЕ, МОЛОДШЕ, ДАЛЕКЕ, ЧУЖЕ, ТЕМНЕ,

ВОЛОГЕ, ЧОРНЕ, СТАРЕ, НЕВИДИМЕ, НІЧ, ЗЕМЛЯ (у протиставленні до НЕБА), ВОДА, МОРЕ, ЛІС, ЗАХІД, ПІВНІЧ, МІСЯЦЬ. Саме окреслені семантичні структури лягли в основу усної фольклорної протонарації, що поєднувала в собі низку рослинних, тваринних, природних, речових і згодом – актантів-персоніфікацій міфопоетичних концептів, а також елементарних предикативних схем, організованих довкола теми смерті-нового народження (із історичними варіаціями в добу пізнього палеоліту, бронзового та залізного віків). У межах такого нарративу слушно відзначають наявність міфем (проекція міфічного імені, реалії чи явища) та міфологем (проекції міфічної сюжетної моделі). Таким чином, саме пізньоанімістичні та пізньопалеолітичні міфопоетичні концепти й метаобрази можуть слугувати тим структурно-семантичним ядром, який лежить в основі літературно обробленого давньогрецького тексту. Можна висунути гіпотезу про функціонування у художньому тексті різних рівнів проекції семіотичного ядра міфологічного інтертексту, яке перекодовується у семіотичне ядро авторського тексту в плані актуалізації рудиментів міфологічної семантики у певних текстових структурах.

Найнижчим рівнем семантичних взаємозв'язків авторського гіпертексту й міфологічного інтертексту в плані семантики, вочевидь, виступає семний рівень. Однак зіставлення саме на цьому рівні не здається можливим, оскільки наявна інформація щодо функціонування міфологічної картини світу представлена ширшими текстовими одиницями – міфологічними концептами (ДОЛЯ, НЕДОЛЯ, ЖИТТЯ, СМЕРТЬ), а також низкою міфопоетичних метаобразів (СВІТЛЕ, ТЕМНЕ, ВОЛОГЕ, БІЛЕ тощо), що перекодовуються у низку сталих актантів (міфем) та актантних відношень (міфологем). Виходячи із зазначеного вище, можна припустити, що основним матеріалом для інтертекстуального аналізу в гіпертексті слугуватиме поняття художнього образу як корелята античних міфем, а поняття образної парадигми співвідносне з міфологемою.

Водночас попри те, що розгляд самого поняття художнього образу провадився представниками різноманітних філологічних підходів: мовно-філософського (С. Аверінцев, О. Лосєв, О. Потебня), психолінгвістичного (В. Белянін, Л. Виготський, Л. Новіков), лінгвосеміотичного (Ю. Лотман, В. Зарецький, Н. Павлович), лінгвокогнітивного (Н. Арутюнова, О. Кагановська, Л. Белєхова), лінгвостилістичного (Ю. Степанов, О. Єфімов, К. Долінін, І. Смушинська), інтертекстуального (Н. Кузьміна, Н. Фатєєва, Ю. Степанов), лінгвопоетичного (В. Виноградов, Г. Винокур, Н. Слухай), серед інших, воно не набуло у філологічній науці остаточного визначення. Така ситуація пов'язана з широкою дискретністю поняття "художній образ", яке виступає загальним терміном на позначення структур різних рівнів тексту: від фонічного до сюжетно-композиційного, від концептуального до рівня семіозису культури.

Для нашого аналізу ми пропонуємо уточнити поняття "образ" робочим терміном "міфічно конотований вербалізований образ". Ним слушно окреслити групу лексем із номінативною функцією, яка реалізується на обмеженому текстовому матеріалі (в межах однієї пропозиції) і виявляє здатність до актуалізації рудиментів міфічного світовідчуття. Вочевидь, найчастіше ВО представлений інформаційним інваріантом тексту "актант + атрибут + предикат", виділений Л. Черняховською [9, с. 12]. На відміну від поняття "мовленнєвого образу", уведеного О. Єфімовим [4, с. 93] на позначення різних видів фігур стилю, стилістична функція міфічно конотованого вербалізованого образу (нижче – МКВО) міфічна конотація – виступає імпліцитно маркованою й

реалізується в текстовому оформленні лише на рівні більших текстових структур. Слушно припустити, що ВО виступатиме гіпертекстуальним аналогом міфемі і за такої постановки питання може частково актуалізувати образні парадигми, генеровані міфемами: міфопоетичні метаобрази СВІТЛО, ТЕМНЕ, БІЛЕ, ВОЛОГЕ можуть виявлятися в його структурі й генерувати відповідні семантичні ізопоїї структур вищого рівня.

Ці структури вищого рівня можна означити порізному. Так, їм може відповідати термін "метаобраз", запропонований Ю. Степановим на позначення "загальнішого – безпосередньо невираженого образу", що відповідає "кільком або навіть багатьом словесним образам" [7, с. 290]. За такої тези, слушно зауважити, що індикторами імені метаобразу виступають повторювані елементи у значенні ВО, а для МКВО – повторювані елементи у значенні (власне, шляхом ідентифікації міфічно конотованої семантичної ізопоїї). Так, метаобраз БІЛЕ імплікуватиме цілу низку МКВО і виступатиме гіпертекстуальним корелятом міфопоетичного метаобразу БІЛЕ як маркера міфологічного концепту ДОЛЯ (доба неоліту). О. Кагановська [6] слушно відзначає наявність структур вищого рівня відносно метаобразів – текстових концептів різних рівнів, які синтезують ментальний образ дійсності автора твору у мовленнєвій реалізації. Варто додати: аналіз давньогрецької міфологічної картини світу свідчить, що основними міфічно конотованими мегаконцептами слушно розглядати ЖИТТЯ та СМЕРТЬ. Вони ж можуть генерувати міфічну конотацію міфопоетичної картини світу автора через відповідні структурні відношення між ідентифікованими метаобразами; цими відношеннями можуть виступати актантні схеми як гіпертекстуальні кореляти античних міфологем

Таким чином, першим етапом методики виявлення міфічного субстрату в художньому тексті постане ідентифікація ВО гіпертексту, котрі слугуватимуть потенційними маркерами міфопоетичних метаобразів із негативною (міфопоетичний концепт НЕДОЛЯ) чи позитивною (міфопоетичний концепт ДОЛЯ) семантикою. Приміром, ВО "une lampe allumée" /запалена лампа/ [13, с. 11] може слугувати потенційним маркером міфопоетичного метаобразу СВІТЛО міфопоетичного концепту ДОЛЯ (спільна класема /джерело світла/; під "класемою", згідно з К. Бейлоном і К. Міньюо розуміємо групу сем, що характеризують певне поняття [11, с. 135]). Наголошуємо, що йдеться саме про потенційно міфічно конотовані образи, адже в гіпертексті можливе також функціонування нашарувань недомінантної семантики, що маркує культурно-семіотичні інтертекстеми пізніші відносно до давньогрецького міфологічного інтертексту.

Другий етап дослідження полягатиме в інтертекстуальному зіставленні античних текстів із гіпертекстом, що дозволить виявити низку міфопоетичних дескрипторів (міфем, міфологем, ідеологем), які функціонують у гіпертексті, а водночас слугують медіаторами основних міфопоетичних концептів доби неоліту, а також низки пізноанімістичних міфопоетичних концептів. Якщо ідентифікація цих останніх шляхом прямого зіставлення з ВО гіпертексту не вдасться можливою через недостатній рівень узагальнення, то після проєкції семантичних зв'язків ув інтертекстуальної взаємодії їх можна буде ідентифікувати як рудименти давнішої стадії функціонування міфічного світовідчуття. Ми виходимо з того, що контекстуальний аналіз ширшого текстового масиву довкола інвентаризованих потенційно міфічно конотованих ВО у гіпертексті водночас із їхнім інтертекстуальним зіставленням із низкою античних текстів-інтерпретантів, виявить подібності як на рівні сем, так і

на рівні ширших семантичних утворень (міфопоетичні метаобрази, міфічно конотовані метаобрази, міфопоетичні концепти). Водночас внаслідок контекстуального зіставлення цих одиниць інтертексту з одиницями вищого порядку в гіпертексті (пропозиції, надфразові єдності як актуалізації метаобразів і класем) можна буде виявити ті структурно-сюжетні елементи й протоконцептуальні схеми, які лежать в основі текстів-інтерпретантів міфічного субстрату.

Третій етап передбачає інвентаризацію специфічних для гіпертексту на рівні міфічної конотації міфем і міфологем залізного віку, а також семантичних зв'язків доби неоліту та пізнього анімізму, медіаторами яких вони постають. Ці відношення реалізуються у низці міфопоетичних метаобразів (приміром ВОЛОГЕ / СВІТЛЕ) як корелятивів міфопоетичних концептів ДОЛЯ / НЕДОЛЯ – для доби неоліту, а також міфопоетичних метаобразів СВІТЛО / ТЕМРЯВА міфопоетичних концептів СМЕРТЬ і ЖИТТЯ відповідно. Одержані результати слугуватимуть базовим структурно-семантичним інваріантом для побудови міфопоетичної картини світу М. Метерлінка. Водночас необхідним нам здається четвертий етап дослідження, що передбачає верифікацію результатів, одержаних у ході інтертекстуального зіставлення. Він полягає у виявленні особливостей семантичної ізопоїї на синтагматичному рівні гіпертексту – у двох довільно обраних фрагментах тексту драми з метою їхньої кореляції з уже зафіксованими даними при інтертекстуальному аналізі. Аналіз семантичної ізопоїї має підтвердити гіпотезу про функціонування у тексті структур вищого порядку – міфічно конотованих метаобразів і текстових концептів, які виступають значущими елементами міфопоетичної картини світу автора. Поняття "семантичної ізопоїї" уведене до наукового обігу А.Ж. Греймасом на позначення "повторів деяких семантичних елементів, покликаних уніфікувати елементи мовлення" [11, с. 135]. При цьому семантична актуалізація значення відбувається як а рівні сем, так і на рівні груп однакових класів сем – семем (термін відповідає "класемі" в К. Бейлона й К. Міньюо й "таксемі" Ф. Растье, що є взаємозамінними). Натомість метод інтерпретативної семантики Ф. Растье пропонує розглядати семантичну ізопоїю й на тематичному рівні узагальнення, через обґрунтування наявності "таксемічних тем", "тем галузі", "тем виміру" й "архітем" [12, с. 124]. Таксемічні теми охоплюють спільні теми для кількох таксем; теми галузі фіксують приналежність груп таксем до певної галузі дійсності; теми виміру імплікують характеристики модального простору як низку типологічних класів-ізопоїв; архітема групи семантичних сполук, що передбачають "розподіл семантичних світів тексту" [12, с. 126]. Приміром, лексична одиниця "комета" може актуалізувати таксему /тьмяне світло/, таксемну тему "світло на тлі темряви", тему галузі "небесне світило", теми виміру "темрява" та "світло" й архітеми "життя" та "смерть".

Класифікація тематичних рівнів семантичної ізопоїї за Ф. Растье дозволяє поширити методику компонентного аналізу на ідейно-тематичний і концептуальний рівні художнього тексту. За такої постановки питання така ідентифікована нами текстова одиниця як МКВО постане нуклеарною семою у структурі певної таксеми, а міфічно конотований метаобраз – нуклеарною таксемою у структурі так семних сем і – на вищому рівні узагальнення – тем виміру, в той час як міфопоетичний концепт у гіпертексті виявиться у структурі архітеми (співвідносно з текстовою одиницею мегаконцепту). Водночас варто зауважити, що подібні спостереження не виключають полівалентності у сполучуваності озна-

чених текстових структур у процесі образно-семантичної ізотопії, тож гіпотеза про детермінованість нуклеарних сем міфічно конотованими структурами має пройти детальну верифікацію в ході компонентного аналізу структур обраних уривків тексту (згідно з методами інтерпретації тексту, викладеними у працях В. Виноградова, З. Хованської, В. Кухаренко, З. Тураєвої та ін.) із подальшим зіставленням із даними інтертекстуального аналізу.

П'ятий етап дослідження має охопити лінгвопоетичний рівень філологічного аналізу. Єдиної методики лінгвопоетичного аналізу на сьогодні не існує. В. Виноградов визначав поетику як "науку про форми, види, засоби і способи словесно-художньої творчості, про структурні типи і жанри літературних творів" [1, с. 206], пов'язану з естетичним фактом. Естетичний вимір художнього тексту Г. Винокур окреслював як низку структур авторської свідомості як складової "нової дійсності" [2, с. 28] – власне, авторської картини світу. Як слушно відзначила В. Задорнова [5, с. 127], роботи В. Виноградова фактично вияснили проблему образу автора, тобто моделі людського відношення до світу, або в новітній термінології – "авторську картину світу" (О. Кагановська, Ф. Растьє та ін.), "авторське розуміння відносин між явищами" (І. Гальперін [3, с. 28]), "ідейно-художню основу творчості письменника" (З. Хованська), "авторську інтенцію" (З. Тураєва) як складову "ідейно-тематичного змісту тексту" [8, с. 57] тощо. Саме ці категорії або їхні кореляти на інших рівнях узагальнення (концептуальна картина світу, міфопоетична картина світу) здаються нам релевантними для прояснення естетичної складової художнього тексту.

Отже, давньогрецький міфологічний інтертекст характеризується актуалізацією низки пізньоанімістичних метаобразів (ЗЕМЛЯ = МОГИЛА, НЕБО = СВІТЛО), а також міфопоетичних концептів ДОЛЯ та НЕДОЛЯ доби неоліту, з відповідними метаобразними нашаруваннями, які в добу залізного віку перекодувались у низку архаїчних метафор і актантних образів (міфем), а також стали дієсхем (міфологем). У художньому гіпертексті дані структури генерують низку міфічно конотованих образно-семантичних ізотопій. У запропонованій нами лінгвопоетичній методиці аналізу давньогрецького міфологічного інтертексту було ідентифіковано різні рівні інтертекстуальної взаємодії в межах образно-семантичної ізотопії між міфологічним інтертекстом (міфопоетичні метаобрази і концепти), античним текстом

(на рівні міфем і міфологем) і метерлінківським гіпертекстом (на рівні сем, таксем, вербалізованих образів, актантних схем, міфічно конотованих метаобразів, ізотопій метаобразів, дієсхем і текстових концептів) з подальшим моделюванням міфічно конотованого ядра авторської картини світу М. Метерлінка в контексті символістської поетики. У межах нашого дослідження лінгвопоетики міфологічного інтертексту слушною для виявлення ідейно-естетичного рівня авторського тексту здається побудова міфопоетичної картини світу М. Метерлінка як моделювальної системи міфопоетично конотованих метаобразів, що виникають шляхом інтертекстуальної взаємодії між міфопоетичним образом світу першого рівня (античні міфемі і міфологеми доби залізного віку як кореляти семантичних тотожностей доби неоліту та анімїзму) та міфопоетичним образом світу другого рівня (гіпертекст художніх творів М. Метерлінка), виступаючи фрагментом асоціативно-інтенціонального каркасу авторського образу світу.

#### Список використаних джерел

1. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / Виктор Владимирович Виноградов. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – С. 3–201.
2. Винокур Г.О. Филологические исследования. Лингвистика и поэтика / Григорий Осипович Винокур. – М.: Наука, 1990. – 452 с.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 140 с.
4. Ефимов А.И. Стилистика художественной речи / Александр Иванович Ефимов. – М.: Изд-во Московского гос. ун-та, 1959. – 447 с.
5. Задорнова В.Я. Восприятие и интерпретация художественного текста / Велта Яновна Задорнова. – М.: Высшая школа, 1984. – 152 с.
6. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): Монографія / Олена Марківна Кагановська. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. – 292 с.
7. Степанов Ю.С. Французская стилистика / Юрий Сергеевич Степанов. – М.: Высшая школа, 1965. – 355 с.
8. Тураева З.Я. Лингвистика текста / Зинаида Яковлевна Тураева. – М.: Просвещение, 1986. – 127 с.
9. Черняховская Л. А. Информационный инвариант смысла текста и вариативность его языкового выражения: автореф. дисс. на соискание науч. степени докт. филол. наук: спец. 10.02.19 "общее языкознание" / Л.Г. Черняховская. – М., 1989. – 35 с.
10. Чистяк Д. Поняття давньогрецького міфологічного інтертексту і методика його аналізу в художньому тексті / Дмитро Чистяк // Мова та історія. – 2011. – Вип. 159. – С. 4-29.
11. Baylon Ch. Sémantique du langage. Initiation / Christian Baylon, Xavier Mignot. – Paris: Nathan, 2000. – 255 p.
12. Hébert L. Introduction à la sémantique des textes / Louis Hébert. – Paris: Honoré Champion, 2001. – 232 p.
13. Maeterlinck M. Petite trilogie de la mort: L'Intruse. Les Aveugles. Les Sept Princesses / Maurice Maeterlinck. – Bruxelles: Luc Pire, 2009. – 303 p.

Надійшла до редколегії 25.09.13

Д. Чистяк, канд. філол. наук, асист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

### МЕТОДИКА АНАЛИЗА ДРЕВНЕГРЕЧЕСКОЙ МИФИЧЕСКОЙ ИЗОТОПИИ ВО ФРАНКОЯЗЫЧНОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ

*В статье на материале франкоязычных художественных текстов анализируется структура древнегреческой мифической изотопии. Разрабатывается методика лингвомифопоэтическая анализа мифологического интертекста в текстовом семиозисе.*

*Ключевые слова: лингвопоэтика, интертекст, мифическая коннотация, метаобраз, мифопоэтическая картина мира.*

D. Chystiak, cand. of Philol., teaching assistant  
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

### GREEK MYTHIC ISOTOPY OF IMAGES IN FRENCH FICTION: METHODOLOGY OF ANALYSIS

*This article is devoted to the study of the structure of Ancient-Greek mythic connotation in texts of the French literary text. The method of analysis of the mythologic intertext in textual semiosis is elaborated.*

*Key words: linguopoetics, intertext, mythic connotation, metaimage, mythopoetic worldview.*

УДК 811.111:81'42

В. Літяга, асп.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ**ПОНЯТТЯ "КОНЦЕПТ" У ПАРАДИГМІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

*Статтю присвячено аналізу мовознавчих підходів до тлумачення поняття "концептосфера" та "концепт", як одного із ключових елементів базового мовознавчого терміну. Узагальнено основні підходи до розуміння терміну "концепт" та проаналізовано його головні типології. Також у статті розглянуто співвідношення концептосфери мови із концептосферою культури. Дана стаття створює основу для подальших наукових досліджень у зазначеному напрямку.*

*Ключові слова: концептосфера, концепт, мовознавчий підхід, лінгвокультурологія.*

Знання людей про об'єктивну дійсність організовано у вигляді концептів, абстрактних ментальних структур, що відображають різні сфери діяльності людини. Людина мислить концептами, комбінуючи їх, формуючи нові концепти в ході мислення. Тому концепт розуміється як глобальна розумова одиниця, що представляє собою квант структурованого знання.

Концепт – сучасний термін багатьох гуманітарних наук: мовознавства, літературознавства, філософії, лінгвістики, психології, культурології. У науковій літературі є досить багато дефініцій цього поняття, оскільки воно є одним із ключових у дослідженні мовної картини світу.

**Актуальність** даної статті зумовлено проблемою осмислення мовних одиниць як структур представлення знань, оскільки за сукупністю концептів можна робити висновки про ментальні моделі дійсності, які відображені в мові взагалі і в мовній свідомості конкретних носіїв мови.

**Мета статті:** проаналізувати та визначити найбільш релевантні сучасні лінгвістичні підходи до визначення поняття "концепт".

**Об'єктом** дослідження є поняття "концепт" та сучасні лінгвістичні підходи до його тлумачення.

**Предметом** розвідки стало вивчення процесу об'єднання концептів у концептосфери та їх структурування у свідомості людини. Адже знання, засвоєні індивідом, містяться у сфері несвідомого в "згорнутому" стані. Так, поняття зберігаються у вигляді образів, які, в свою чергу, продовжують залишатися елементами системи опозицій і тому легко "розгортаються" в концепти. Таким чином, структуровані концепти індивід не створює щоразу заново, адже за необхідності відбувається "розгортання" стисненого концепту-образу до стану синтаксичної конструкції подібності / опозиції.

В українській мові слово "концепт" – калька латинського "conceptus" (поняття), і деякі дослідники оперують ними як синонімічними. І все ж таки, наразі вони є досить диференційованими. "Поняття" вживається, в першу чергу, в логіці та філософії, а "концепт" – у мовознавстві, культурології, лінгводидактиці, лінгвістиці. Термін "поняття" включає систему логічних термінів, таких як "судження" та "умовивід", і є згустком раціональної частини концепту, тобто той зміст, який включає основні суттєві характеристики об'єкта [3, с.128]. Аналіз визначень, який був проведений Л. А.Касьян [5, с. 50-53], показує, що розуміння терміну "концепт" у сучасному мовознавстві є варіативним. Існує як вузьке його розуміння (В. В. Червоних), так і широке (В. І. Карасик, Ю. С. Степанов, Є. С. Кубрякова). Безперечним для всіх підходів є те, що концепт належить до свідомості і включає, на відміну від поняття, не лише описово-класифікаційні, а й чуттєво-вольові та образно-емпіричні характеристики. Концептами можна не лише мислити, але й їх можна переживати. В. І. Карасик, В. В. Красних, Л. О. Чернейко та інші лінгвісти вважають концепт, як мінімум, тривимірним утворенням і виділяють його предметно-образну, понятійну і цілісну складові. Образна сторона концепту включає в себе зорові,

слухові, тактильні, смакові та нюхові характеристики предметів, явищ, подій, які відображені у нашій пам'яті. Понятійна сторона концепту – це те, як концепт зафіксовано в мові, його значення, опис, структура, дефініція, порівняльні характеристики даного концепту по відношенню до інших концептів. Ціннісна (інтерпретаційна) сторона концепту характеризує важливість цього психічного утворення як для індивіда, так і для всього мовного колективу [3, с. 129].

У сучасному мовознавстві можна виділити три основні підходи до розуміння поняття "концепт":

1) лінгвістичний (С. О. Аскольдов, Д. С. Лихачов, В. В. Колесов, В. М. Телія): оскільки концепт існує для кожного словникового значення, то його слід розглядати як алгебраїчний вираз значення. Загалом, прихильники цього напряму розуміють концепт як увесь потенціал значення слова разом з його конотативним елементом;

2) когнітивний (З. Д. Попов, Й. А. Стернін, О. С. Кубрякова): концепт – явище ментального характеру. Представники когнітивного підходу зараховують концепт до розумових явищ та тлумачать його як оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону;

3) культурологічний (Ю. С. Степанов, Г. Г. Слишкін): вся культура розуміється як сукупність концептів та відносин між ними. Концепт – головний осередок культури в ментальному світі людини. Науковці, які дотримуються цього підходу, переконані, що при вивченні концепту, увагу слід приділяти культурній інформації яку він передає. Концепт тут визначається як базова одиниця культури і є її концентратом.

Наразі всі мовознавчі підходи до розуміння поняття "концепт" зводяться зазвичай до лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного тлумачення цього явища. Так, наприклад, під концептом, як під поняттям лінгвокогнітивного явища, слід розуміти "одиницю ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи мови і всієї картини світу, відображеної в людській психіці" [1, с. 90]. А з точки зору лінгвокультурологічного підходу концепт, наприклад, культурний, визначається базовою одиницею культури, є її концентратом [3, с.116].

Слід зазначити, що обидва підходи не є взаємовиключними. Концепт як ментальне утворення в свідомості індивіда – вихід на концептосферу соціуму, тобто культури, а концепт як одиниця культури – це фіксація колективного досвіду, який стає набуток індивіда. На думку В. І. Карасика, ці підходи відрізняються векторами стосовно індивіда: лінгвокогнітивний концепт – це напрямок від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний концепт – напрямок від культури до індивідуальної свідомості. Поділ руху зовні і руху всередину є лише дослідницьким прийомом насправді цей рух є цілісним багатовимірним процесом [3, с. 117].

Концепт як об'ємне ментальне утворення вбирає в себе не тільки інваріант значень слова, представляє його, а й абсорбує інваріант значень словотвірного гні-



зда того ж семантичного поля [10, с. 52]. Дослідники відзначають складну структуру концепту. З одного боку, його стосується все, що належить структурі поняття, з іншого – в структуру концепту входить те, що робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія), символіка, особливості сприйняття, оцінки та ін.

Існує безліч трактувань поняття "концепт", іноді вони дуже відрізняються один від одного, одні з них вкрай звужені (Ю. С. Степанов, Д. С. Лихачов, В. І. Карасик), інші ж максимально широкі (С. Г. Воркачев, С. О. Аскольдов). Найбільш всеохоплюючим, повним визначенням, на наш погляд, є формулювання С. Г. Воркачева: "Концепт – це термін, який поєднує лексикографічну і енциклопедичну інформацію, "найближче" і "найвіддаленіше" значення слова, знання про світ і про суб'єкт, який його пізнає" [2, с. 10]. С. Г. Воркачев розглядає концепт з різних точок зору: концепт – це і те, за допомогою чого людина пізнає світ; він заснований як на досвіді, так і на енциклопедичній інформації, якась середня, вироблена в процесі пізнання, єдино вірна квінтесенція значення слова.

Якщо говорити про природу виникнення концепту, то на думку В. І. Карасика, концепт виникає в результаті взаємодії досвіду, відбору на основі критерію цінності та механізму запам'ятовування [3]. За Ю. С. Степановим, концепт виникає при зіткненні світу культури та індивіда, що свідчить про те, що це визначення є найвужчим з усіх перерахованих, так як автор дає лінгвокультурологічне тлумачення концепту [9]. Д. С. Лихачов у своєму визначенні концепту як "заміщення значення слова в індивідуальній свідомості і в певному контексті" [6, с. 281] підкреслює його суто індивідуальну спрямованість як засобу розуміння навколишнього світу, не приділяючи увагу соціальній стороні даного поняття.

Таким чином, на сучасному етапі у мовознавстві неможливо відслідкувати єдину думку у трактуванні поняття "концепт" і його можливість характеризувати оточуючий світ. Незалежно від типів концептів, всі вони є структурними ланками, будівельним матеріалом концептосфери певної мови, в якій можна виділити менші утворення.

Дослідники відзначають, що концепт, як категорія, яка є однією з найважливіших для цілої низки гуманітарних наук, характеризується своєю неоднорідністю. Виділяються конкретні й абстрактні, індивідуальні та групові концепти, їх поділ можна продовжити до транскультуральних універсалій. Більш детально типологію концептів можна розглянути за наступними ознаками:

- 1) мисленнєві картини (конкретні зорові образи – собака "німецька вівчарка");
- 2) схеми (менш детальні образи – дім як помешкання);
- 3) гіпероніми (дуже узагальнені образи – дерево);
- 4) фрейми (сукупність асоціацій, які ми зберігаємо у пам'яті – Новий рік);
- 5) інсайти (знання про функціональне призначення предмету – виделка);
- 6) сценарії (знання про сюжетний розвиток подій – пологи);
- 7) калейдоскопічні концепти (сукупність сценаріїв та фреймів, які пов'язані з почуттями – щастя) [1, с. 43-67].

Важливим моментом для розуміння поняття "концепт" є думка про те, що "жоден концепт не виражається у мові повністю" [8, с.28-29]. Так, З. Д. Попова та Й. А. Стернин наводять наступні аргументи:

- 1) концепт – це результат індивідуального пізнання, а індивідуальне вимагає комплексних засобів вираження;
- 2) концепт не має чіткої структури, він об'ємний, і тому не може бути виражений повністю;

3) неможливо зафіксувати усі форми вираження концепту [8, с. 29-30].

На думку В. А. Маслової, "концептосфера – це сукупність концептів, з яких, як з музичного полотна, складається світогляд носія мови" [7, с. 34]. Концептосферу можна описати як польову структуру, у якій є "ядро (когнітивно-пропозиційна структура важливого концепту), приядерна зона (лексичні репрезентації) та периферія (асоціативно-образні репрезентації)" [7, с. 35]. Якщо виходити з того положення, що концепти бувають національними та індивідуальними, то периферія відображатиме індивідуальні концепти, а приядерна зона і ядро – загальнонаціональні і навіть універсальні.

Деякі мовознавці тяжіють до думки, що лінгвокультурологічний та когнітивний підходи є одними з провідних для виявлення головних властивостей концептів, а саме, неізолюваність та зв'язність з іншими концептами. Саме такий семантичний зв'язок між концептами дає можливість мовознавцям об'єднувати їх у концептосфери. Д. С. Лихачов пропонує вважати "концепт свого роду "алгебраїчним" виразом значення (алгебраїчним виразом або "алгебраїчним позначенням" яким ми оперуємо у своєму письмовому та усному мовленні" [6, с. 4]. "У сукупності потенції, що відкриваються у словниковому запасі окремої людини, як і всієї мови в цілому, ми можемо називати концептосферами".

Концептосфера мови співвідноситься з поняттям концептосфери культури. На думку Д. С. Лихачова, концептосфера національної мови складається з окремих варіантів, які групуються між собою. Так, існує концептосфера української мови, а в ній концептосфера "сім'ї", "політики", "молоді", індивідуальна концептосфера та ін. Отже, можна говорити про концептосферу французької мови та виділити в ній концептосферу "міжнародні відносини".

Підсумовуючи, аналіз теоретичних джерел показує, що утворення в мовознавстві підходи до тлумачення понять "концепт" та "концептосфера" дозволяють з нових позицій розглядати закономірності та особливості кореляції мови, свідомості та культури, а, отже, відкривають і нові аспекти взаємодії когнітивного мовознавства, лінгвокультурології, психології, культурології, філософії. Також з'являється можливість розширити рамки змістовного аналізу мовних явищ, що додає значно більшу глибину і ефективність семантичним дослідженням.

Таким чином, дефініції поняття "концепт" в науковій літературі вже досить багато. При всій різноманітності варіантів тлумачення "концепт" одноставно визнається одиницею ментального простору. Він структурує знання про світ і відображає національну специфіку членування світу. Тому, перспективним на нашу думку, є подальше дослідження понять "концепт" та "концептосфера" у різних наукових площинах.

#### Список використаних джерел

1. Бабушкин, А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка [Текст] / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Изд.-во Воронеж. гос. ун-та, 1996. – 104 с.
2. Воркачев, С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт [Текст] / С. Г. Воркачев. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2004. – 236 с.
3. Карасик, В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст] / В. И. Карасик. – Гнозис, 2004. – 389 с.
4. Карпенко А. В. Концепт у сучасних лінгво-когнітивних дослідженнях: підходи до визначення та типологія. Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/25391/1/Karpenko.pdf>
5. Касьян, Л. А. Термин "концепт" в современной лингвистике: различные его толкования [Текст] / Л. А. Касьян // Вестник Югорского государственного университета, 2010 г. Выпуск 2 (17). С. 50–53.
6. Лихачев, Д. С. Концептосфера русского языка [Текст] / Д. С. Лихачев // Изд. РАН. – Сер. лит. и яз. – Т. 52. – 1993. – № 1. – С. 3–9.
7. Маслова, В. А. Введение в когнитивную лингвистику [Текст]: учеб. пособие / В. А. Маслова. – 2-е изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2006.

8. Попова, З. Д. Понятие "концепт" в лингвистических исследованиях [Текст] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2000. – 30 с.

9. Степанов, Ю.С. Концепт [Текст] / Ю.С. Степанов // Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1997. – С. 40-76.

10. Убийко, В.И. Концептосфера внутреннего мира человека в аспекте когнитивной лингвистики [Текст] // Виноградовские чтения. Когнитивные и культуроведческие подходы к языковой семантики: Тезисы докладов научной конференции. – М., 1999. – С. 52–53.

Надійшла до редколегії 25.09.13

В. Литяга, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### ПОНЯТИЕ " КОНЦЕПТ" В ПАРАДИГМЕ СОВРЕМЕННЫХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

*Статью посвящено анализу языковедческих подходов к толкованию понятия "концептосфера" и "концепт", как одного из ключевых элементов базового языковедческого термина. Обобщены основные подходы к пониманию термина "концепт" и проанализированы его основные типологии. Также в статье рассмотрено соотношение концептосферы языка с концептосферой культуры. Данная статья создает основу для дальнейших научных исследований в указанном направлении.*

*Ключевые слова: концептосфера, концепт, языковедческий подход, лингвокультурология.*

V. Litiaga, post-graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

### TERM "CONCEPT" IN THE MODERN LINGUISTIC PARADIGM

*The article analyzes the linguistic approach to the interpretation of the term "conceptosphere" and "concept" as one of the key elements of a basic linguistic term. The main approaches to the understanding of the term "concept" were generalized and its main typologies were analyzed. The article considers the correlation of the conceptosphere of linguistics and the conceptosphere of culture. The article creates a basis for further research in that field.*

*Keywords: conceptosphere, concept, linguistic approach, linguoculturology.*

Наукове видання



## ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

### ІНОЗЕМНА ФІЛОЛОГІЯ

Випуск 1(46)

Статті подано в авторській редакції.

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та електронні носії не повертаються.



Формат 60x84<sup>18</sup>. Ум. друк. арк. 5,9. Наклад 300. Зам. № 213-6900.  
Вид. № Іф2. Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний.  
Підписано до друку 30.12.13

Видавець і виготовлювач  
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"  
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43  
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128  
e-mail: vpc@univ.kiev.ua  
http: vpc.univ.kiev.ua  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02